

Ann Steiner & Karl Berglund

BARNLITTERÄRA STRÖMNINGAR

Om ljudböcker för barn

Ann Steiner & Karl Berglund

BARNLITTERÄRA STRÖMNINGAR

Om ljudböcker för barn

KONTAKT

Svenska Förläggareföreningen Ek. för.

Tel. 08-736 19 40

E-post: info@forlaggare.se

www.forlaggare.se

© Svenska Förläggareföreningen Ek. för.

Stockholm den 12 januari 2022

ISBN: 978-91-985733-7-4

Innehåll

Förord	5
Inledande ord.....	7
1. Barnljubbokens historia.....	10
Uppkomst och tidig historia	11
Barnljubbokens genombrott i Sverige	14
Transmedialt berättande efter millennieskiftet	16
Hybrider.....	18
Sammanfattning	22
2. Ljubboksmarknaden för barn idag.....	23
Utgivare av ljubböcker för barn	25
Utgivning och utbud av ljubböcker idag	29
Barnlitteraturens försäljning och olika kanalers marknadsandelar	36
3. Konsumtionsmönster i bokströmningstjänster	40
Populära ljubböcker för barn idag	40
Backlistens betydelse	42
Astrid Lindgren i bokströmningstjänsterna	45
Adaptioner från andra källor än tryckta böcker.....	46
Hängiven konsumtion	48
Omlyssningar	48
Slutförandegrad	51
Inläsarna	52
4. Ljubbokslyssnande, bokläsning, högläsning.....	55
Ljubbokslyssnande	55
Barns läsning	59
Högläsning för barn.....	62
Slutdiskussion.....	66
Sammanfattande punkter	71
Förteckning över tabeller, diagram och bilder.....	73
Referenser.....	75

Förord

HUR LYSSNAR BARN på böcker? Ny teknik innebär nya vanor, och de senaste åren har svenskarnas ljudboks-konsumtion förändrat både bokmarknaden och kultursidesdebatten. Men barn och deras ljudbokslyssnande har det hittills varit förvånansvärt tyst om.

En av de viktigaste uppgifterna för Svenska Förläggareföreningen är att ha omfattande och uppdaterad kunskap om viktiga delar av bokbranschen. För att uppnå detta arbetar vi på flera olika sätt. Vi utvecklar till exempel, tillsammans med andra intressenter, en stabil och representativ återförsäljningsstatistik. Men vi lyfter också fram och belyser centrala områden och företeelser i bokbranschen genom att ta fram rapporter.

Barnlitterära strömningar är ett exempel på en sådan rapport. Litteratursociologerna Ann Steiner och Karl Berglund vid Uppsala universitet har på vårt uppdrag, som oberoende forskare, kartlagt barnljudbokens historia och undersökt hur barnböcker används i bokströmningstjänsterna, hur nya beteendemönster formas och hur de nya – och inte alla gånger så nya – medieformerna påverkar litteraturen. Detta för att ge oss större kunskap om ljudböcker riktade till barn, på flera plan: produktionen, distributionen, konsumtionen. Att den strömmande ljudboken generellt sett kraftigt gått framåt under senare år vet vi. Men hur ljudböcker specifikt för barn används har det tidigare inte gjorts någon studie på.

Svenska Förläggareföreningen vill rikta ett varmt tack till Ann Steiner och Karl Berglund för det fina och gedigna arbete de lagt ned för att göra *Barnlitterära strömningar* möjlig. För detta är vi mycket tacksamma.

Vi vill också tacka Åse Ericson, Storytel, Magnus Nyttell, Nextory, och Jeanette Löfgren, BookBeat, som generöst bidragit med särskilt framtagen statistik och viktiga erfarenheter i ämnet.

Stockholm januari 2022

Jesper Monthán, ordförande

Kristina Ablinder, vd

Inledande ord

DET HAR TALATS mycket om ljudböcker under de senaste åren. En snabb medieutveckling i kombination med förändrade läsarvanor har väckt uppmärksamhet: Håller bokläsning på att bli boklyssning? Är vi på väg in i en tid av ny muntlighet? Det finns en oro för att människor bara lyssnar på populärlitteratur och för att det inte finns plats för smalare titlar när den tryckta boken får mindre utrymme. Å andra sidan finns det också förhoppningar om att litteraturen hittar nya vägar till människor när den alltid finns på fickan genom mobiltelefoner. I ljudboksdebatterna har dock barnlitteraturen och barns läsning och lyssning lyst med sin frånvaro. Det är vuxnas förändrade mönster för bokkonsumtion som har stått i fokus, liksom vad det betyder för författare och hur nya medieformer påverkar litteraturen och det litterära berättandet. Denna rapport handlar därför om ljudböcker för barn.

Barn lyssnar förstås också på ljudböcker, och det har de gjort under lång tid och i klart större utsträckning än vuxna. Faktum är att barnlitteraturen är intimt förknippad med en muntlig litterär tradition och uppläsning av text (i form av både högläsning och inläsningar) och därför har befunnit sig i framkant när den inspelade litteraturen successivt har växt fram och populariserats under 1900-talet. Tillspetsat kan man säga att ljudbokens historia i Sverige framför allt handlar om barnlitteraturen. Ljudinspelningar för barn kom först och har varit drivande i utvecklingen. Dessutom har ljudinspelningar för vuxna i liten grad tagit vägar som ligger utanför vad ljudinspelningar riktade till barn redan hade trampat upp långt tidigare. Där vuxenlitteraturen i regel har bestått av en konventionell inläsning av tryckt text har barnlitteraturen ofta innehållit musik, ljudeffekter och dramatiseringar med flera röster. Många gånger har den också varit specialskriven för ljud.

Paradoxalt nog har ljudbokens historiskt sett starkare ställning inom barnlitteraturen lett till att ljudböcker för barn har osynliggjorts i den pågående ljudboksvågen. En annan paradox är att kunskapsläget om ljudböcker för barn är skralt. Vi vet mindre om ljudböcker riktade till barn än om ljudböcker för vuxna.

Det finns många frågor att ställa om barns läsning och lyssnande och alla låter sig inte besvaras. I denna rapport vill vi ge en översiktlig bild av ljudboksmarknaden för barn – historiskt och i samtiden. Vi sätter ljudboken för barn i sitt historiska sammanhang, går igenom utgivning och utbud idag, analyserar vad barn lyssnar mest på och hur lyssnandet förhåller sig till läsning av tryckta böcker.

Nya förlag, egenutgivare och nya typer av aktörer i bokbranschen har förändrat vem som gör vad på barnboksmarknaden. Under de senaste decennierna har både antalet titlar och försäljningen av böcker riktade till barn ökat. Det

har lett till ett stort utbud, men också till hård konkurrens.¹ Det finns dock stora skillnader mellan tryckta böcker, e-böcker och ljudböcker, liksom mellan olika förlag och författare. Syftet med rapporten är inte att täcka in hela barnboksmarknaden, men vi gör vissa jämförelser med tryckta böcker. För tryckta barnböcker gör Svenska barnboksinstitutet (Sbi) en heltäckande årlig rapport i form av Bokprovningen. Någon motsvarande statistik eller analys av barnlitterära e-böcker och ljudböcker i Sverige finns inte. Inte heller Nationalbibliografin samlar in data över digitala format även om delar av den digitala utgivningen finns registrerad i LIBRIS.² Det finns alltså begränsad kunskap om den digitala barnlitteraturen vad gäller såväl utgivnings- som konsumtionsmönster. Ambitionen är att rapporten ska fylla åtminstone delar av denna kunskapslucka genom att undersöka utgivning, utbud, spridningsvägar och konsumtion av ljudböcker riktade till barn.

Rapporten har kommit till på initiativ av Svenska Förläggareföreningen (SvF) i samarbete med ett antal representanter från bokbranschen. Initiativet har gjort det möjligt att tillgå data över konsumtion och utbud av ljudböcker för barn i bokströmningstjänsterna. Vårt arbete har dock på inget sätt styrts av våra uppdragsgivare. Vi har skrivit rapporten som oberoende litteratursociologiska forskare och de analyser som görs och de slutsatser som dras är våra och reflekterar inte synen hos våra uppdragsgivare.

För värdefulla råd och synpunkter under arbetet vill vi tacka Malin Nauwerck, Anna Nordlund, Johan Svedjedal och Åsa Warnqvist.

Rapporten bygger på en mängd uppgifter. Vi har fått dataunderlag från de tre största bokströmningstjänsterna i Sverige (BookBeat, Nextory och Storytel). Det ska dock noteras att data från musikströmningstjänsten Spotify inte ingår i underlaget, men att ljudböcker riktade till barn och utgivna av musikförlag konsumeras där. Från Bokinfo har vi fått information om barnlitteraturens totala marknadsandelar i olika försäljningskanaler samt data över de mest sålda titlarna riktade till barn i alla kanaler *förutom* i bokströmningstjänsterna. För att få fördjupande synpunkter på den samtida ljudboksmarknaden för barn har vi dessutom genomfört kompletterande intervjuer med personer på förlag och bokströmningstjänster.³ Rapporten bygger även på tidigare publicerade statistiska underlag och rapporter, särskilt Svenska barnboksinstitutets Bokprov-

¹ Wikberg 2018, s. 27; Wikberg 2019, s. 19; *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet* (2021), s. 38.

² I Nationalbibliografin finns inga samlade uppgifter och registreringen i LIBRIS är inte systematiskt gjord av KB eller annan aktör. Den visar vilka poster som har registrerats av LIBRIS-anslutna bibliotek och metadataleverantörer, men det finns en sammanblandning mellan talböcker och ljudböcker och sannolikt saknas också titlar.

³ De vi har intervjuat är: Stephanie Andén, redaktionschef på Saga Sverige; Kinn Danielsson och Elin Ljungvall på Hegas förlag; Lisa Ragvals, barnboks-förläggare på Storyside; Jakob Skogholm, vd på ILT Inläsningstjänst; Ann Sköld, förlagschef på Rabén & Sjögren; samt Erik Titusson, vd och förlagschef på Lilla Piratförlaget.

ning, Svenska Förläggareföreningens statistik, Sveriges Författarfonds statistik över de mest utlånade författarna och titlarna på svenska skol- och folkbibliotek, SOM-institutets Mediebarometer samt Statens medieråds undersökningar av barns och ungas mediekonsumtion.

Detaljer om data och mätpunkter kommer hädanefter att anges i fotnoter i relation till att de diskuteras i rapporten, men ett antal förutsättningar behöver klargöras redan här. Centrala data i undersökningen rör den svenska bokmarknaden under 2018–2020. Vidare fokuserar vi på utgivning riktad till barn till och med tolv år. Därmed utelämnas ungdomslitteratur (12–17 år) och den överlappande utgivningen för unga vuxna (ca 15–20 år), i branschen ofta kallad *young adult* (YA). I några sammanhang låter sig dock inte en sådan åtskillnad göras men i dessa fall är vi tydliga med att det är uppgifter över samlad utgivning riktad mot barn och unga vi hänvisar till. Med bokbranschens åldersbestämningar betyder det att vi primärt undersöker litteratur som av förlagen har klassificerats som lämplig för barn i åldersgrupperna 0–3, 3–6, 6–9 respektive 9–12 år. En viktig del av studien är att jämföra dessa åldersgrupper sinsemellan.⁴ Rapporten undersöker den kommersiella utgivningen av ljudböcker riktade till barn, men inte talböcker producerade för personer med funktionsnedsättning (vilket är ett slutet system med egen produktion och distribution). Vi har mottagit data från respektive bokströmningstjänst och därefter aggregerat informationen för att kunna ge en samlad bild av konsumtionen av barnlitterära ljudböcker i bokströmningstjänsterna. Då rapportens avsikt inte är att diskutera skillnader mellan olika bokströmningstjänster utan mellan *kanaler* och *medier* för konsumtion av litteratur riktad till barn, ställer vi fortsättningsvis den samlade bilden av hur konsumtionen av ljudböcker riktade till barn ser ut i bokströmningstjänsterna i relation till hur försäljningen av primärt tryckt barnlitteratur ser ut i andra försäljningskanaler och i viss mån även i biblioteksutlåningen. Det ska dock påpekas att även mönstren för barnlitteraturkonsumtion skiljer sig åt bokströmningstjänsterna sinsemellan, framför allt på titelnivå.

⁴ Då inte alla strömningstjänster separerar de två yngsta segmenten utgår vi från tre åldersgrupper i rapporten när vi diskuterar konsumtionsmönster i strömningstjänsterna: 0–6 år, 6–9 år samt 9–12 år. För den inledande översikten av bokmarknadsandelar och försäljningskanaler utgår vi dock från Bokinfos siffror, där alla fyra ålderssegmenten finns redovisade.

1. Barnljudbokens historia⁵

UNDER DE SENASTE 100 åren har det funnits en kontinuerlig – om än ofta liten – utgivning av ljudböcker för barn som varit mer livaktig än motsvarande utgivning för vuxna. Ljudboksutgivningen – liksom utgivningen av tryckta barnböcker – har bestått av en mångfald som spänner från det experimentella och nyskapande till det kommersiella och konforma. Det har handlat om både inhemska och importerade titlar, av det som framstått som generiskt massproducerat till titlar som kan kopplas till en stark barnlitteraturtradition, svenska barnlitterära klassiker, Sveriges Radio och svensk barnteater. Spännvidden har gett en bred utgivning som har genomgått många tekniska skiften – från stenkaka på 78 varv till i tur och ordning lp, ep, singel, kassettband, cd och slutligen nedladdningsbara och strömmade mp3- och mp4-filer.

När blev en ljudinspelning en bok? Och när blev böcker, litteratur och berättelser inlästa för ljudinspelning? Att inspelat material, teknik, ljudsystem, förpackningar och uppspelningsapparater har förändrats över tid påverkar vad som har utgjort en ljudbok i en viss tid. Det finns inga belägg för när begreppet ljudbok användes första gången för barnutgivning. I denna översikt tar vi fasta på att en ljudbok för barn är en röstinspelning av en berättelse riktad till barn som har sålts kommersiellt. Begreppet inkluderar därför inte talböcker eftersom dessa inte har haft någon kommersiell spridning eller varit tillgängliga för alla barn. Hur ljudböcker har förpackats, vilka namn de har givits av utgivande företag (musiksaga, ljudsaga, ljudberättelse, kassettbok) och vilka kanaler de har sålts genom har hela tiden påverkat vad som kan anses vara en ljudbok.

Som vi kommer att visa i rapporten finns det många exempel på vaga gränser mot andra medier, såsom musik och film, och de mediala aspekterna är något som har följt med ljudbokens utveckling. I den inspelade barnlitteraturen finns gott om exempel på experiment med röster och ljud, bland annat genom att låta inspelningarna vara små dramatiseringar med röster från flera skådespelare, eller genom ljudeffekter, musik eller ljudspår från filmer. Barnboksforskaren Junko Yokota menar att barnlitteraturen alltid är prövande i form, innehåll och format. Hon anser att det har gjort den öppen för förändrade mediala utgivningsformer, vilket i sin tur lett till en stark utveckling av digitala barnböcker.⁶ Det går att härleda en del av ljudboksskapandet till denna vilja att pröva tekniker, format och litterärt innehåll, men all ljudboksutgivning har inte varit experimentell. Barnljudböcker har getts ut i olika förpackningar, med tekniska lösningar och olika former av ljud, men texterna bestod under 1900-talet främst av etablerade klassiker.

⁵ Denna översikt bygger delvis på Ann Steiner, ”Rödluan och Kalle Stropp på stenkaka, lp, kassett, cd och mp3 – barns ljudböcker då och nu”, i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur* (2021).

⁶ Yokota 2017.

Uppkomst och tidig historia

Barnlitteratur spelades tidigt in i ljudformat. När Thomas Edison utvecklat fonografen för ljudinspelning av mänsklig röst lanserade han den 1877 med en barnramsa, ”Mary had a little lamb”.⁷ Att använda sig av inläst text för fonograf var populärt under slutet av 1800-talet och bland annat gjorde Len Spencer på bolaget Columbia en inspelning av Askungen 1899 och därefter flera gramfonofoninspelningar baserade på Charles Perraults *Gåsmors sagor*, *Tales of Mother Goose*.⁸ Under tidigt 1900-tal gjordes andra kommersiella satsningar på 78-varvare för barn i USA och Storbritannien. Särskilt framträdande är Victor Talking Machine Company utgivning av berättelser för barn inlästa på fonogram i serien *Bubble Books* från 1917 och framåt.⁹ Från början var serien främst riktad mot yngre barn, men den breddades till att bestå av blandade titlar, som till exempel en dikt av Edward Lear, *Daddy Long-legs and the Floppy Fly* (tryck 1871, fonogram 1919) och en förkortad version av *The Sandman* (fonogram 1922). Bubble Books blev en mindre succé och det såldes miljontals exemplar i USA och Storbritannien mellan 1917 och 1930.¹⁰ Barnberättelsens centrala plats för tidig ljudutgivning kan delvis förklaras av att det vid tiden inte fanns särskilt mycket musik riktad till barn medan det fanns gott om lättillgängliga ramsor och folksagor. Det var muntliga genrer som föräldrar och lärare kan tänkas ha berättat eller läst högt och som därför redan var anpassade till ljud. Vuxenläsning blev allt mer orienterad mot tyst läsning kring sekelskiftet 1900 medan barnlitteraturen alltid har behållit en stark muntlig tradition, med högläsning i hem och skola.

Den svenska skivutgivningen för barn är svårspårad eftersom det inte finns någon samlad förteckning.¹¹ En gedigen studie över musikfonogram för barn, Kajsa Paulssons *Nu så ska du få höra* (2006), ger en god inblick i utgivningen och även om Paulssons fokus är musikfonogram blir det tydligt att barnlitteratur främst i form av sagor och radioberättelser har varit vanliga på skiva.¹² Redan 1909–1910 utkom inlästa sagor som 78-varvare.¹³ På 1920-talet gavs det också ut blandskivor med visor, sagor och ramsor för barn på märken som Gnom och

⁷ Rubery 2016, s. 29.

⁸ Smith 2010, s. 92.

⁹ Burkey 2013.

¹⁰ Smith 2010, s. 91.

¹¹ Svensk Mediedatabas är inte tillräckligt komplett för att sammanställa som statistik, vilket är särskilt tydligt vid en jämförelse med Discogs, en internationell användarskapad diskografi över ljudproduktion. Det som är arkiverat är beroende av vad som samlats in och dokumenterats av enskilda personer. De översiktsuppgifter som kan tas fram ur dessa källor är inte heltäckande utan databaserna kan användas för att exemplifiera snarare än att säkerställa uppgifter om all utgivning.

¹² Paulsson 2006.

¹³ Paulsson 2006, s. 57. 78-varvare, även kallade stenkakor, gavs ut i Sverige cirka 1899–1958.

Pigmynette, bland annat *Rida, rida, ranka* (78 varv, 1925) och *Hans och Greta* (78 varv, 1926).

Det finns enstaka bevarade exemplar av ljudböcker för barn bestående av längre berättelser, som *Sagan om Pomperipossa* utgiven av Barnbiblioteket Saga 1933. Vanligast var kortare folksagor, från exempelvis skivbolaget Sagoton, kallad ”den talande sagoboken”, en räckta folksagor som Askungen, Törnrosa, Snövit, Rödluvan och Prinsessan på ärten utgivna 1945–1954.¹⁴ Sagoton gav ut både 78-varvare och lp eftersom de befann sig i övergången till det som idag kallas vinylutgivning. Vinyl är en samlingsbenämning för lp, ep och singel och för musik blev lp:n, long play dubbelsidig 33-varvare, standardformatet via Columbia Records lansering i USA 1948.¹⁵ I Sverige publicerades det 1940 till 1960 inläst barnlitteratur i olika format – 78 varv, lp, ep och singel. Förutom Sagoton var Barnparaden från Nordiska Musikförlaget en etikett som under åren 1947–1954 gav ut främst musik för barn men också inspelningar av Gösta Knutssons *Pelle Svanslös i skolan* (1948) och Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump får besök av tjuvar* (1949).

Skivor utgivna för barn under 1900-talet innehöll sällan enbart uppläsningar av sagor eller längre barnböcker. Det finns många exempel på kombinationer där en saga bryts av med musik; berättelser som har musik i bakgrunden; skivor där den skönlitterära texten följs av några sånger. I flera av de utgivna skivserierna finns det renodlade inlästa berättelser, men också exempel på blandat tal och musik eller musikskivor som har en koppling till en litterär förlaga. Ett begrepp som ibland har använts är musiksaga, en berättelse där musiken får en framträdande plats. Det kanske mest kända exemplet, *Peter och vargen* av Sergej Prokofjev (1936), har getts ut i Sverige på skiva minst nio gånger med olika orkestrar, musikinspelningar och inläsare.¹⁶ Den finns fortfarande till försäljning som tryckt bok illustrerad av Ilon Wikland tillsammans med cd inläst av Mark Levengood (2014), och är i strömningstjänster tillgänglig i en förkortad version, inläst 1993 av Bert-Åke Varg.

Barnlitteratur skapad specifikt för ljudformatet fick särskild betydelse genom radions genomslag och de samarbeten som så småningom etablerades mellan utgivare och Sveriges Radio. Thomas Funcks populära serie om Kalle Stropp och Grodan Boll var här banbrytande. Gestalterna i Kalle Stropp fick sitt genomslag 1954 som radioprogram samtidigt som en grammofonskiva gavs ut, *Kalle Stropp's födelsedag* (78 varv, 1954). Först året efter publicerades den första tryckta boken i serien *Kalle Stropp och Grodan Boll* (Tidens barnkammarbibliotek 1, 1955) och det blev även en film, *Kalle Stropp, Grodan Boll och deras vänner* (1956,

¹⁴ Paulsson 2006, s. 88.

¹⁵ Bartmanski & Woodward 2015.

¹⁶ Uppgifter om utgivning i översikten bygger på data tillgänglig via Svensk Mediedatabas samt Discogs. Som tidigare konstaterats är denna data inte komplett utan saknar utgivning.

Hasse Funck). Funcks Kalle Stropp-serie har haft en livaktig utgivning och den senaste fysiska versionen kom ut på cd år 2000.¹⁷

Det är sällan ljudutgivningen för barn har haft ett så starkt varumärke som Kalle Stropp-serien. Historiskt sett har de allra flesta ljudböcker för barn ingått i samlingsserier på olika skivbolag. En av de viktigaste var Lennart Hellsings skivmärke *Snurr-skivan*, med utgivning på singel, ep och lp för barn 1955–1976. Utgivningen på Snurr-skivan var omfattande och omkring 240 titlar kan identifieras, men en del bestod bara av musik även om det kan ha funnits kopplingar till tryckt barnlitteratur. Ljudböckerna på Snurr-skivan var en blandning av i sin tid moderna texter av bland annat Lennart Hellsing själv och Astrid Lindgren, men även av folksagor som Törnrosa och Mästerkatten – utgivning som speglade Hellsings intresse för både äldre och nyare litteratur.¹⁸ Blandningen mellan nytt och gammalt var vanlig även på andra skivbolag, exempelvis Decca Juniors serie (1958–1963) där de flesta utgåvor till att börja med blev uppmärksammade och där barnboksförfattare själva läste in sina verk, men efter hand bestod utgivningen främst av folksagor och olika typer av återutgivna titlar.

Det var heller inte ovanligt med ljudinspelningar av barnlitteratur som bestod av små dramatiseringar med tydligt angivna välkända inläsare, och ofta med flera skådespelare som bidrog med olika röster. Till exempel läste Lars Ekborg in *Världens minsta hund* (1968) av Britt G. Hallqvist och på lp:n med Tove Janssons *Muminrollen* (1969) var bland andra skådespelarna Gösta Ekman och Lasse Pöysti inläsare. Att Lennart Hellsing var nyskapande på flera av sina skivor inom Snurr-skivan är helt i linje med hans konstnärliga insats för tryckta barnböcker. På *ABC-skivan* (ep, 1961) lät han varje skådespelare läsa in en bokstav.¹⁹ Hellsing var unik i sitt arbete med ljudböcker för barn, som närmast var ett slags allkonstverk av berättelse, dikt, fantasi, ljud och musik. Hans utgivning kan också ses som en del av ett större allmänt intresse på 1960- och 1970-talen för ljudböcker som dramatiseringar av barnlitteratur, inte olik radioteater för barn som i tiden var nyskapande och framträdande i den nya barnkultur som växte fram.

Under slutet av 1950-talet och under 1960-talet var genreskillnaderna mellan ljudbok, film, tv och radio liten och enskilda verk kunde produceras i flera format. Exempelvis klipptes film om till tv och åter till film (såsom Astrid Lindgrens serie om Bullerbyn, filmer och tv-serie, 1960–1962) och radio, film och tv blev ljudböcker på fonogram. Det fanns också utgivningar av Sveriges Radios inläsningar av barnböcker men även av en del tv-serier från Sveriges Television. Exempelvis blev julkalendrarna *Götapetter, sa gumman som blev liten*

¹⁷ 2021 är den endast tillgänglig i filmversion från 1991.

¹⁸ Paulsson 2006, s. 123.

¹⁹ Paulsson 2006, s. 142.

som en tesked (lp, 1968) och *Trolltider* (lp, 1979) framgångsrika på skiva och senare kassettband.²⁰

Under 1950-talet påbörjades av Synskadades Riksförbund (vid tiden De Blindas Förening) en mindre och icke-kommersiell utgivning av talböcker för personer med synnedsättning, och på skivor med lägre hastighet (16 varv per minut) samt rullband. Eftersom rapporten handlar om den kommersiella ljudboken behandlar vi inte denna utgivning men vill notera att talboken har haft en parallell utveckling med ljudboken, ofta i egna tekniska format. Hur omfattande talboksutgivningen för barn har varit under 1900-talet är svårt att avgöra, men det finns dokumenterad utgivning från 1970-talet av bland annat Martha Sandwall-Bergströms Kulla-Gulla-serie och Katarina Taikons Katitzi-böcker.

Under 1960-talet ökade utgivningen av ljudböcker för barn något men den stora skillnaden låg i att texterna fick mer utrymme och blev längre när lp-skivan blev dominerande. Det ledde till ny utgivning, som den ovan nämnda *Mumintrollen* (1969) av Tove Jansson. En annan utveckling var att Walt Disney blev en stor aktör på ljudboksmarknaden med titlar som *Djungelboken* (1967) och *Lady och Lufsen* (1967) baserade på ljudspåret från respektive film.

Barnljudbokens genombrott i Sverige

1970-talet blev det stora genombrottet för inläst barnlitteratur utgiven på skiva med en omfattande produktion, många aktiva aktörer och en stor bredd. Det längre lp-formatet blev standard och utgivningen bestod bland annat av, de vid det här laget återkommande författarna, Astrid Lindgren och Gösta Knutsson. Skivförlagen plockade också upp andra äldre boktitlar som Åke Holmbergs *Ture Sventon, privatdetektiv* (tryck 1948, lp 1974) och Nils-Olof Franzéns *Agaton Sax och Byköpings gästabud* (tryck 1963, lp 1976).²¹

1970-talet var även decenniet då serietidningar och seriealbum omvandlades till ljudinspelningar för skivutgivning. Tecknade filmer av Walt Disney hade redan utgjort förlagor för ljudböcker, men utgivningen av Tintin och Bamse var en ny inriktning. Inspelningarna bestod av adaptationer av tecknade serier omvandlade till prosaberättelser främst baserade på samtida filmversioner med enkla animationer, stillbilder och röstpålägg. Rune Andréassons *Bamse – världens starkaste björn* (lp och kassett, 1973) och efterföljande titlar har getts ut i vändor i olika format och 2021 finns det 90 ljudböcker baserade på Bamse till försäljning och strömning.

Utgivningen av Hergés Tintin-album i tryck på svenska från 1948 skedde i första hand som serie i olika tidningar och det första albumet publicerades

²⁰ Paulsson 2006, s. 174.

²¹ Att det fanns en koppling mellan böcker, musik, ljudböcker, film och tv visar båda dessa exempel. I fallet med Agaton Sax användes ljudspåret från filmen och efter att Ture Sventon blivit film 1972 gjordes en inläsning med Jan Nygren och Bert-Åke Varg.

först 1960. De flesta tryckta Hergé-albumen publicerades under 1970-talet och tillsammans med tecknade filmatiseringar och ljudböcker blev Tintin otroligt populär. Ljudspåret från den svenska versionen av filmen *Tintin och solens tempel* (svensk filmpremiär 1971, lp och kassett, 1971) inledde utgivningen. Under decenniet utkom minst 15 titlar, vilket gjorde serien till den mest populära ljudboksutgivningen under perioden. På Tintin-skivorna tillhörde rösterna till gestalterna Dupond och Dupont Bert-Åke Varg, och han kom att bli en av de viktigaste svenska ljudboksinsläsarna för barn från 1970 till 2000. Under 1970-talet spelades det in över 30 ljudböcker med hans röst och han fortsatte läsa in ljudböcker till sent 1990-tal, bland annat ett stort antal Asterix-album. Vargs största framgång blev dock skivversionen av SVT:s tv-serie *Fablernas värld* (4 delar, 1970–1973), vilken gjorde honom till en välkänd röstskådespelare för barn.

1980-talet innebar en första nedgång i antalet titlar för barn trots att det introducerades en ny teknik som fungerade väldigt väl för barn: kassettband och kassettbandspelare. Kassettbanden lanserades redan 1963 av Philips men blev inte vanliga i Sverige förrän efter 1975 (vilket varade till omkring 1995). Särskilt lanseringen av Sony Walkman (i Sverige från 1980) gjorde det enkelt att ta med sig ljudboken i bil och på resa. Det gjorde också att ljudboksproduktionen för barn under 1980-talet främst bestod av kassetter, vilket möjliggjorde längre texter och utgivning av hela kapitelböcker. Det rörde sig bland annat om kapitelböcker som Ole Lund Kirkegaards *Gusten Grodslugare* (tryck 1973, lp och kassett 1988) och längre berättelser som Anders Jacobssons och Sören Olssons *Sagan om Sune* (radio 1983, tryck 1984, kassett 1986). Serien om Sune publicerades så småningom i över 40 titlar i ljudboksformat.

Cd-skivan fick stor betydelse för skivindustrin i Sverige under tidigt 1990-tal. Det var en tid då barnboksutgivningen för ljud som helhet minskade ytterligare och mycket av det som gavs ut på cd var återutgivning i ny förpackning: titlar av Astrid Lindgren och Tove Jansson, Walt Disney-produktioner, med mera. Att ny teknik som kassettband och cd inte ledde till någon ökad utgivning utan tvärtom till ett smalare utbud kan ha flera förklaringar, som ökade kostnader för ljudinspelningar i studio, att färre aktörer hade intresse för utgivningen, men också att andra medier såsom tv och musik för barn växte.

Det tidiga 2000-talet liknade det förra decenniet med en ganska snäv produktion av främst klassiker, men med den distinkta skillnaden att det återigen dök upp en liten, men signifikant, nyproduktion av kvalitetsbilderböcker i ljudformat såsom Sven Nordqvist, *Hattjakten* (cd, 2008) och Pija Lindenbaum, *Gittan och grävargarna* (cd, 2009). Som framgår av de snabba tekniska skiftena har barnböcker visat sig lämpade för olika format, vilket bland annat kan förklaras av att barnberättelser ofta är korta eller har kunnat förkortas. Vuxenberättelser kräver betydligt mer utrymme. Det innebär flera lp-skivor, kassetter eller

cd-skivor, vilket har gjort det opraktiskt med ljudböcker för vuxna innan det fanns nedladdningsbara filer. För barn har det hela tiden varit möjligt att producera en kort text för singel, ep, lp, kassett och cd.

Transmedialt berättande efter millennieskiftet

Sedan millennieskiftet har en del ljudböcker för barn på cd blivit mer ambitiöst producerade. Särskilt Stephen Frys inläsning av J.K. Rowlings Harry Potter-serie utgivna 1999–2007 fick betydelse som stilbildande skådespel. Den kanadensiska forskaren Margaret Mackey konstaterar att det är stora skillnader på hur olika verk för barn förs över till ljud, om man ser till aspekter som kvalitet, förändringar i text, tillägg av ljud och adaptionsarbete.²² De mer avancerade ljudskådespel av till exempel Lennart Helsing och Thomas Funck som har spelats in i Sverige har fått avsevärd betydelse för ljudbokens ställning inom barnlitteraturen och visat att det låter sig göras.

Det finns också exempel på att det transmediala berättandet har gått från radio till tryckt bok och därefter till ljudbok. Ett bra exempel är Jujja och Tomas Wieslanders *Dagspöket* som först sändes i Sveriges Radio 1993, därefter trycktes som bok 1994 och idag finns som ljudbok i en serie om åtta delar. I vårt material är Sören Olssons och Anders Jacobssons berättelser om Sune annars det mest framträdande exemplet på samverkan mellan radio, tryckta böcker och ljudböcker. Texterna gick först som radioföljetong 1983–1993 i 90 avsnitt och gavs allt eftersom ut även som tryckta böcker, med den första *Sagan om Sune* utgiven 1984. Sune har också filmatiserats många gånger, framför allt under 2010-talet. Ljudböckerna publicerades först 2005 och det har under de senaste åren publicerats ett flertal nyinspelningar.²³

Ett annat exempel på hur ljudböcker för barn har förändrats under de senaste åren är IJustWantToBeCool:s (IJWTBC) ljudböcker, utgivna som originalproduktioner av Storytel Kids. IJWTBC är en humorgrupp bestående av Victor Beer, Emil Beer och Joel Adolphson, vars Youtube-kanal i dagsläget har närmare 1 miljon prenumeranter och räknas till dem med störst räckvidd i Sverige. Här är det inte frågan om transfereringen av ett specifikt kulturellt verk till ljud. Snarare är det IJWTBC:s hela värld som transfereras, från det audiovisuella Youtube, deras ursprungsmedium, till den audiella ljudboken. Den första serien utgjordes av ett antal nyskrivna versioner av klassiska berättelser (till exempel *Sherlock och Holmes* och *Rödluvan*, bägge 2019), vilka följdes av flera originalverk, bland annat *Sommarjobbarna* (2020–2021). Genomgående befinner sig IJWTBC:s ljudböcker medialt och innehållsmässigt närmare podcastformatet och radioteatern än den traditionell ljudboken. Flera röster varvas, hörs i dialog och bryter in i varandra. Därtill mixas en rad ljudeffekter in parallellt,

²² Mackey 2010, s. 116.

²³ Olsson 2021.

för att åskådliggöra något medvetet övertydligt eller för att driva med formen. Deras förläggare Lisa Ragvals påpekar att IJWTBC skriver in ljudeffekterna direkt i sina manus och ofta gör saker som går emot idéer om hur en ljudbok måste vara.²⁴ På det stora hela fungerar IJWTBC:s ljudböcker som en naturlig förlängning av deras podd och deras Youtube-videor, men utan video. Att det i formell mening är humoristiska ljudböcker för barn och inte Youtube-sketcher eller podd spelar nog mindre roll för målgruppen – förmodligen konsumerar de flesta fans IJWTBC:s produktioner i samtliga dessa medier.

Ett annat samtida exempel som belyser hur ljudböcker för barn har blivit alltmer transmediala under 2010- och 2020-talen är Camilla Brincks böcker om Musse & Helium. Böckerna är ett slags portalfantasy för barn (6–9 år) och är särskilt intressanta ur ett medieperspektiv. Böckerna gavs först ut som ljudböcker, med alla roller inlästa av författaren – bland annat gestalten ”Camilla” som har ett ganska vanligt tonläge och kan tänkas föreställa författaren själv. Det rör sig om starkt dramatiserade ljudsagor i ett högt tempo, där traditionell anföring av dialog inte markeras på i bokform gängse sätt utan enbart genom olika röstlägen.

Camilla Brinck och företaget bakom Musse & Helium är medvetna om dessa avvikelser och framhäver dem själva i marknadsföringen:

Våra ljudböcker är inte som andra ljudböcker. Camilla Brinck har skapat en helt ny genre. Vi har valt att kalla dem ljudsagor eller ”Cinematic books”.

Alla karaktärer har olika röster och med hjälp av ljudeffekter och specialskrivna filmmusik lyfter vi både känslan och spänningen till en helt ny nivå.²⁵

Även om påståendet om att de ”skapat en helt ny genre” inte stämmer – inte minst med tanke på den hundraåriga tradition av transmediala ljudberättelser för barn som vi diskuterat ovan – finns det aspekter av Musse & Helium som belyser hur texter kan bearbetas i flera omgångar för att passa olika medieformat. Ljudböckerna är originalversioner och de tryckta böckerna, som publicerades efteråt, är kraftigt omarbetade versioner. Bland annat har bilderna fått en viktig och framträdande roll, och texten har anpassats en hel del för att fungera bättre för läsning. Brinck uppmärksammar själv skillnaderna mellan versionerna i en kommentar i den första tryckta boken.²⁶ Därefter har de tryckta versionerna adapterats tillbaka till ljudboksmediet, men då i en mer traditionell ljudboksform, där inläsaren Morgan Alling läser texten från de tryckta böckerna och förvisso dramatiserar en del, men mindre än Brincks original; musik och ljudeffekter är likaså inte lika framträdande. Både de nya

²⁴ Lisa Ragvals, barnboksförläggare på Storyside, telefonintervju med AS, 5 oktober 2021.

²⁵ Musse & Helium 2021a.

²⁶ Brinck & Isacsson 2018, s. 173.

och de gamla ljudböckerna finns parallellt tillgängliga men det är den senare formen som har blivit standard för nyskrivna titlar.²⁷ Vad som verkar ha hänt är att Musse & Helium i takt med framgångarna har fått en mer konventionell bokform. Från att från början ha varit en ljudboksproduktion med tydliga drag av gränsmedium och influenser från poddar är det idag en förhållandevis traditionell illustrerad kapitelbok för barn 6–9 år, som också finns i en textmässigt korresponderande ljudboksversion.

Musse & Helium har från start lanserats som ett brett varumärke som passar hela familjen. Företaget själva framhäver likheter med Disney-produktioner i ansatsen:

Musse & Helium är ett varumärke som vänder sig till hela familjen, precis som Disney gör. [...] Vi jobbar primärt med tryckta böcker, ljudboksäventyr, pedagogiskt material, podcast, Youtube-videor, musik och live events samt med att utveckla spel, och animerad film.²⁸

I citatet blir det tydligt att valet av medium är sekundärt. Istället är det varumärket Musse & Helium som står i fokus, vilket förmedlas genom en rad medier utifrån vad som passar syftet bäst. Likt IJWTBC ska sagorna om Musse & Helium kanske inte förstås som transmediala litterära verk i första hand, utan som ett litterärt upphovsrättsskyddat material – eller *content*, för att använda bokmarknadens termer – som sprids genom en lång rad medier.

Hybrider

Ljudböcker kan som den historiska översikten visat uppstå i nya och olika format. En typ av ljudböcker har haft hybridform – ljudutgivning tillsammans med en tryckt (och mer nyligen även digital) version. Genom åren har det funnits olika typer av dessa tryckta alster: som en del av ett skivomslag, som ett utvikbart häfte, som en mindre bilderbok i mjukt pappersband. Ibland har ljudboken också varit ett tillägg till en tryckt bok. Många gånger har dessa ljudböcker/böcker varit en kombination av bok, ljudinspelning och leksak, som har kunnat användas som både underhållning och pedagogiska lek- och lärverktyg.

²⁷ I två ljudboksversioner (inlästa av Camilla Brinck respektive Morgan Alling) samt i tryckt bokform finns således *Del 1. Mysteriet med hålet i väggen*, *Del 2. Fakten på guldosten*, *Del 3. Äventyret i Lindrizia* samt *Del 4. I Duvjägarnas klor*. I tryckt version och i ljudboksversion inläst av Alling finns också *Del 5. Den sista kampen* och *Del 6. Den hemligbetsfulla världen*. Originalljudboksversionerna i inläsning av Brinck gavs ut 2017 och nyinläsningen av Alling 2021. De tryckta böckerna började ges ut år 2018 av B. Wahlströms. Vid sidan av delarna i serien har det också utkommit ett antal spinoffer om Musses & Heliums universum, t.ex. *Musse & Helium. Dags att sova* (2021, en godnattsaga för mindre barn), *Musse & Helium. Vinterpysselbok med klistermärken* (2021) och *Musse & Helium. Korsordsbok* (2021).

²⁸ Musse & Helium 2021b.

Även i digitalt format finns det exempel på ljudböcker som kombinerar text, bild och ljud i mp4-format och Epub3 och genom digitala tjänster inom förskola och skola.

När ljudskivan introducerades som ny teknik under tidigt 1900-tal kopplade tillverkarna samman den med redan etablerade medier och sätt att konsumera. Skivspelarna doldes i möbler och väskor för att inte störa heminredningen och skivorna kallades talande böcker.²⁹ Genom att etablera ett samband mellan det nya mediet (ljudskiva) och det gamla (boken) kunde företag hävda att det inte bara var ljud utan läsning, kunskap och utbildning. Ljudboksforskaren Matthew Rubery menar att framväxten av inspelat ljud hela tiden skedde i samspel med tryckkulturen.³⁰ Med medieforskarna Jay Bolters och Richard Grusins terminologi kallas detta remediering, och det bästa sättet att introducera ett nytt medium är just att visa på hur det liknar äldre sätt att konsumera kultur på.³¹ Sådan remediering är framträdande i såväl den svenska ljudbokshistorien som i dagens strömningskultur.

Den första storskaliga utgivningen av hybridböcker för barn som innehöll både ljudinspelning och tryckt text gavs ut av Victor Talking Machine Company från 1917 och framåt under sloganen "the books that sing".³² Formatet blev normerande för barnljudböcker och under 1930-talet slog det igenom i USA och Storbritannien genom den dominerande producenten Walt Disney och deras så kallade Read Alongs. Disneys hybridböcker var nästan alltid ett redigerat ljudspår från deras filmer och tv-serier utgivna på olika skivformat och så småningom kassettband och cd-skivor tillsammans med ett illustrerat häfte med texten. Företaget Disneys ekonomiska styrka och väl etablerade internationella spridning gjorde att deras ljudboksutgivning fick stor betydelse i många länder. Första gången en barnskiva med ursprung i en Disney-film publicerades i Sverige var 1938 – *Snövit och de sju dvärgarna* (film 1937 med svensk premiär 1938) – men denna innehöll ingen textadaptation utan bara musik från filmen.³³ På 1960-talet blev Disneys utgivning av längre berättelser baserade på filmer däremot vanliga och i Sverige gavs, som nämnts, till exempel *Djungelboken* (1967) och *Lady och Lufsen* (1967) ut på skiva. Serien kallades "Mini-LP" och såldes både via skivaffärer och leksaksaffärer.³⁴

När längre lp-skivor blev standard på 1970-talet blev det också vanligt bland fler utgivare med hybridformat, exempelvis vad som i USA kom att kallas "book-and-audio sets".³⁵ Kombinationen blev etablerad inte minst av Walt

²⁹ Howland Kenney 1999, s. xii.

³⁰ Rubery 2013, s. 215.

³¹ Bolter & Grusin 1999.

³² Burkey 2013; Smith 2010, s. 91.

³³ Paulsson 2006, s. 79.

³⁴ Paulsson 2006, s. 183.

³⁵ Nicholas 2020, s. 254.

Disney och mellan 1979 och 2000 gav företaget även i Sverige ut ett stort antal så kallade Musiksagor på skivor, kassett och cd tillsammans med häften innehållande text och bild från deras filmer och tv-serier, såsom *Micke och Molle* (lp, 1981) och *Basil Mus* (lp, 1986). Redan 1948 hade företaget Egmont fått licens att publicera Disney i de nordiska länderna. Eftersom de marknadsförde och gav ut material även från andra företag började de använda begreppet Musiksaga på olika berättelser från film och tv oavsett ursprung. Musiksaga i Egmonts värld blev synonymt med ljudbok ända in på 2000-talet trots att sång och musik i princip försvann från inspelningarna. Till exempel utgjorde tecknade tv-serier många inspelningar – Tom & Jerry, Snurre Sprätt och Tiny Toons.

Att Walt Disney dominerat i utgivningen av ljud plus text är ingen överraskning eftersom det har varit ett enkelt och billigt sätt att skapa ett bredare utbud av produkter inom deras franchise för olika varumärken inom film och tv. Dessutom har ljudbokspaket kunnat säljas via olika kanaler; bokhandel, musikaffär och leksaksaffär, men även kiosker och bensinmackar. Den multimediala produktionen och flerkanaliga distributionen har gjort olika typer av adaptationer och spinoffer till en standard i företaget. Som ett dominerande företag inom kommersiell barnkultur i bland annat USA, Kanada och de flesta europeiska länder har deras kommersiella och kulturella inflytande varit starkt – även på bokutgivning. Också idag finns det gott om Disney-produktioner bland de mest populära ljudböckerna i Sverige (se avsnittet om konsumtion nedan). Om en Disney-film blir populär är det regel snarare än undantag att en ljudboks-adaption blir en av de mest populära ljudböckerna i svenska strömningstjänster.

Förutom den importerade utgivningen främst från Disney finns det enstaka exempel på tidiga hybridböcker i Sverige. 1933 gavs en sådan ut av Svensk läraretidnings förlag inom Barnbiblioteket Saga (1899–1954) i form av en bearbetad version av Falstaff Fakirs *Sagan om Pomperipossa med den långa näsan* (orig. 1895). Skivan gavs ut med ett omslag med sex textsidor i flerfärgstryck och visar hur nytänkande barnboksutgivningen var i sin förmåga att knyta ihop medier. Inom skolornas undervisning finns det helt andra exempel på hur man tidigt knöt samman muntligt berättande med ljudböcker. Till exempel fanns det under tidigt 1900-tal kringresande historieberättare, främst kvinnor som den vid tiden namnkunniga Ebba Sjöberg, som i skolor blandade en muntlig tradition med högläsning och minidramer där en del av hennes framträdanden spelades in och användes vidare i undervisning.³⁶ Det är särskilt intressant att Sjöberg, och andra med henne, blandade landsbygdens folksagor och historieberättande i den nya moderna skolan och att det dessutom spelades in på skiva, tidens högteknologi.

Det finns andra exempel på hybrider och hur omslag på lp-skivor och cd-skivor använts för längre textbitar ur ljudspåret men det har sällan varit en

³⁶ Paulsson 2006, s. 57.

huvudpoäng. Först under 2000-talet har det publicerats nya varianter av hybridböcker då bland annat Rabén & Sjögren publicerade 25 ”Lyssna och läs”-böcker 2006–2010. Det var mindre bilderböcker med en cd fastsatt på insidan av boken. Utgivningen bestod av en blandning av välkända klassiker (som flera titlar av Astrid Lindgren, bland annat *Jag vill inte gå och lägga mig!*, tryckt 1947, och *Visst kan Lotta cykla*, tryckt 1971), samt även nyare titlar (som Pija Lindenbaum, *Gittan och gråvargarna*, tryckt 2000). Att ett så välrenommerat förlag som Rabén & Sjögren gav ut ljud/bokhybrider gjorde dessa på ett helt annat sätt till ”böcker” snarare än de massproducerade leksaker som en del ansåg hade varit karaktären på Disneys utgivning.

Hybridutgivningens starka koppling mellan barnlitteratur, musik och ljud syns inte minst i olika samlingar med rim, ramsor, musik och berättelser som kompletterats med cd (och senare sålts med skivan i omslaget). Exempelvis gavs serien *Min skattkammare* ut i nya upplagor från 1997 (Natur & Kultur) och kompletterades med inspelningar år 2000. Från 2007 såldes cd:n tillsammans med den tryckta boken. Serien följdes också upp av *Min lilla skattkammare* (2008–2014) med sånger och ramsor utgivna i sex delar med medföljande cd. Även på Bonniers juniorförlag (och så småningom Bonnier Carlsen) publicerades denna typ av samlingar under serienamnet *BarnkammARBOKEN* från 1989. De ges fortfarande ut i olika format. En första cd av utvald musik gavs ut 2004 och från 2007 såldes en del av titlarna med medföljande cd, exempelvis *Den gröna barnkammARBOKEN*. I ny tappning finns samlingar som *Den sjungande barnkammARBOKEN* (2016) med inbyggd ljudspelare.

Under 2010-talet har hybriderna blivit digitala och bland annat Rabén & Sjögren har gett ut e-bilderböcker med inläst ljudspår (från 2014), där de i pressreleasen betonade att kombinationen av ljud och bildbok var ett sätt att göra kvalitetslitteratur tillgängligt för fler i hopp om att nå nya läsare.³⁷ I bokströmningstjänsterna verkar e-bilderböcker med ljud vara en mindre utgivning. Sökningar tyder på att det finns mindre än 300 e-bilderböcker med ljud för barn tillgängliga. Betydligt vanligare är e-böcker kombinerade med ljud för pedagogisk verksamhet som distribueras via egna kanaler. Till exempel publicerar förlaget Hegas, med inriktning på lättläst för barn, alla sina böcker som Epub3, vilket i deras fall är en e-bok med ljud och textmedföljning.³⁸ En betydligt större utgivning och tillgång finns i förskoletjänsten Polyglutt och motsvarande för skola Polyfino. För de yngsta barnen är idag ljudböcker i kombination med en e-bildbok en naturlig del av att tillgodogöra sig berättelser och litteratur.

³⁷ Rabén & Sjögren 2014.

³⁸ Kinn Danielsson och Elin Ljungvall, Hegas förlag, intervju med AS, 19 oktober 2021.

Sammanfattning

I översikten har vi lyft fram flera exempel på hur filmer, tv-serier och radioprogram har blivit ljudinspelningar för barn med namn som sagor eller berättelser. Det har heller inte varit ovanligt att utgångspunkten har varit en tryckt bok eller folksaga, som har gått via ett annat audiovisuellt eller ett rent ljudmedium för att i en sådan version ges ut som ljudbok. Otaliga versioner av Rödluvan och Askungen är exempel på detta, liksom att Disneys animerade filmer, av till exempel Rudyard Kiplings *Djungelboken*, blev ljudbok på skiva.

Att utgivningen av ljudböcker för barn i Sverige har varit så levande och stark kan bland annat förklaras av förnyare som Thomas Funck och drivande krafter som Lennart Hellsing. Men det går också att se samband mellan ljudboksskapare och Sveriges Radio (och Sveriges Television) och till svensk progressiv barnteater på 1970-talet. Till detta ska läggas att det under lång tid var svenska barnlitterära klassiker – särskilt alla Astrid Lindgren-inläsningar – som publicerades i ljudboksformat, vilket har haft avgörande betydelse för utgivningens status. Det råder ingen tvekan om att det finns en lång och stark tradition av ljudinspelade berättelser för barn. Samtidigt är det påtagligt att det senaste decenniets utveckling – med en synnerligen bred utgivning, nya medialt gränsöverskridande ljudböcker och nya aktörer – har satt nytt ljus på hur ljudböcker för barn kan se ut.

2. Ljudboksmarknaden för barn idag

LJUDBÖCKER HAR HAFT en snabb tillväxt på den svenska bokmarknaden de senaste åren. Den viktigaste orsaken till detta är möjligheten att via sin telefon strömma ljudfiler, vilket gör det enkelt för alla med tillgång till internet, en smart telefon och ett par hörlurar (eller högtalare) att lyssna på ljudböcker när och var som helst. Den tidigare fysiska utgivningen av ljudböcker har på kort tid i stort sett helt ersatts av digitala filer, vilka antingen strömmas eller laddas ner genom så kallade (bok)strömningstjänster, digitala plattformar som mot en månatlig avgift ger tillgång till ett stort utbud av ljudböcker (och e-böcker).³⁹ På den allmänna bokmarknaden är de viktigaste aktörerna BookBeat, Nextory och Storytel. Vad gäller specifikt ljudböcker för barn ska även musikströmningstjänsten Spotify lyftas fram, då musikförlagens utgivning av ljudböcker främst konsumeras där.

De samtida debatterna kring ljudböcker har främst handlat om litteratur för vuxna, vilket är det segment där den omfattande kommersiella tillväxten har skett. Det beror inte på att barn inte lyssnar på ljudböcker – vilket vi diskuterar särskilt under avsnittet om barns läsning och lyssnande – utan på att barn dels lyssnar både privat och i förskolan/skolan, vilket delvis döljer konsumtionen, dels är väsentligt färre som grupp betraktad än vuxna. Barns konsumtion sker privat genom bokströmningstjänster, musikströmningstjänster, Youtube och bibliotek, och i förskolan och skolan genom bokströmningstjänsterna utvecklade för pedagogiska miljöer. Att barn har fler digitala plattformar och miljöer för att lyssna på ljudböcker än vuxna har gör deras lyssnande mer mångsidigt, men också svårare att kartlägga.

Är ljudboken en bok? Ja, skulle åtminstone de allra flesta i bokbranschen svara, medan flera röster i de ljudboksdebatter som rasat på de svenska kultursidorna de senaste åren nog inte skulle hålla med. Är ljudböcker baserade på filmer, tv-serier, tecknade serier och andra medier än tryckta böcker att betrakta som böcker? Här blir nog fler osäkra. Även i teknisk mening är det grumligare eftersom det här är en typ av titlar som både historiskt och idag ofta har utgivits av aktörer som står långt från bokbranschen (se vidare avsnittet om ljudboksutgivare nedan), vilket gör kopplingen till bokmediet svagare. Än knepigare blir det att definiera verk specialskrivna för ljud.

På många sätt kan ljudböcker betraktas som ett slags gränsmedium, som lånar sin form både från bokvärlden och från de kulturella uttryck som domineras av ljud – musik, radio, teater och idag inte minst poddar, som har många likheter med ljudböcker men sällan betraktas som just detta. Vilka ljudliga kulturuttryck som kallas böcker och vilka som inte gör det har förmodligen lika mycket att göra med produktions- och distributionskanaler, avsändare och paratext som med faktiskt innehåll.

³⁹ För en beskrivning av hur bokströmningstjänster fungerar och hur de skiljer sig från den traditionella bokmarknaden, se Berglund & Tanderup Linkis (kommande).

Ett sätt att definiera ljudböcker är som utgivna ljudinspelningar som har tilldelats ett ISBN (International Standard Book Number). På bokmarknaden är det i praktiken ISBN som avgör vad som räknas som böcker. Samtidigt är en sådan definition begränsande eftersom den osynliggör vissa aktörers utgivning.⁴⁰ Ljudboksutgivning som är kopplad till bokförlag på ett eller annat sätt har alltid ISBN, liksom bokströmningstjänsternas egen utgivning. Men musikförlagens ljudboksutgivning förses inte alltid med ISBN, och utgivningen av ILT Inläsningstjänst gör det inte alls. I den här rapporten använder vi uppgifter baserade på ISBN (från Bokinfo respektive bokströmningstjänsterna) för de övergripande mönstren vad gäller utgivning och konsumtion, men resonerar också om annat slags utgivning av ljudinspelade berättelser för barn.

Liksom bokmarknaden i stort är ljudboksutgivning idag en del av en större digital bokmarknad, som länge har blivit alltmer internationellt orienterad.⁴¹ Det är en komplex struktur av internationella rättigheter och översättningar, som också handlar om hur svenskar läser och lyssnar på andra språk än svenska, liksom på titlar utgivna och sålda i andra länder. Att även ljudböcker ingår i denna struktur blir tydligt av att de stora utgivarna och strömningstjänsterna (till exempel de svenska bokströmningstjänsterna, Spotify och Amazon) arbetar mot en internationell marknad och expanderar snabbt, samtidigt som de distribuerar och inte sällan även producerar ljudböcker för barn. I rapporten diskuterar vi dock inte Amazon och deras ljudbokstjänst Audible närmare eftersom de inte producerar eller distribuerar svenska ljudböcker för barn, åtminstone inte än.⁴² På liknande sätt har ILT Inläsningstjänst gått från ett företag riktat till svensk förskola och skola till att 2019 etablera sig i flera andra länder.

Även vissa förlag betraktar digital utgivning utifrån ett internationellt perspektiv. På en fråga kring Saga Egmonts omfattande utgivning svarar förläggare Stephanie Andén:

Anledningen att vår barnboksutgivning ökat markant det senaste året är att Saga också är ett internationellt förlag som är verksamma på flera marknader runt om i världen. När vi tar in en ny barnboksserie, till exempel, så försöker

⁴⁰ Omvänt finns det bland utgivning riktad mot barn många exempel på icke-böcker som får ISBN: pussel, leksaker och vykort (se diskussionen i del 3 nedan samt vidare i Warnqvist 2016, s. 432–433).

⁴¹ För den globala bokmarknaden och digitaliseringens betydelse, se Steiner 2018.

⁴² Amazon är det största bokbranschrelaterade företaget i världen och deras dominans i engelskspråkiga länder kan inte överskattas. Eller som den brittiske bokmarknadsforskaren John B. Thompson uttrycker det: "the book world before Amazon was a different kind of place from the world that we know now". (Thompson 2021, s. 141–142.) Audible är inte samma typ av bokströmningstjänst som de svenska motsvarigheterna. Audibles abonnemang inkluderar bara en fri bok per månad och därefter kostar varje titel. Numera finns Amazon i Sverige, om än i mycket begränsad omfattning, och de har än så länge inte haft någon större betydelse för den svenska ljudboksmarknaden.

vi många gånger få rättigheter till denna på flera språk. Speciellt om det är en lite mer känd serie, som vårt samarbete med Disney eller Hasbro vittnar om. De så kallade ”barnboksbrandsen” är ju väldigt universella och lyssnas på runt om i världen. Vi ämnar också fortsatt utforska lite mer mindre kända serier vars tematik vi istället tror är så pass stark att berättelsen kan fungera lika bra i Sverige som i exempelvis Polen eller Spanien.⁴³

Andéns beskrivning visar på en barnboksmarknad i förändring. Där det tidigare främst var förbehållet företag av Disneys storlek att ha ett globalt fokus för sin utgivning kan idag även förlag som Saga arbeta mot många marknader. Företagets verksamhet är ett tecken på att digitaliseringen har möjliggjort en alltmer global ljudboksutgivning för barn. Framöver kan vi därför komma att se betydligt fler internationella aktörer på den svenska marknaden.

Utgivare av ljudböcker för barn

Ljudböcker för barn ges ut av traditionella förlag, men också av andra typer av utgivare, specifikt inriktade på digitala böcker. Titlar från de senare har ofta höga lyssningssiffror – på bokströmningstjänsternas topplistor 2018–2020 finns många exempel, bland annat flera så kallade sovsagor utgivna av företaget Numberoneyou, som anger sig vara inriktat på ”personlig utveckling”, och 25 korta berättelser i serien Sagobubblan utgivna av Mirose Production, vilket är egenutgivning av författaren Mikael Rosengren. Att det är företag som inte själva ser sig som en del av bokbranschen visas bland annat genom att de sällan lägger upp sina titlar i bokdatabasen Bokinfo.

Att nya typer av företag etableras i ljudboksbranschen är ett tecken på en allmän medial förändring som konkret påverkar hur aktörer tänker kring sin utgivning, inte minst vad gäller utökade ljudböcker med musik och ljudeffekter. Utgivare av ljudböcker för barn kan huvudsakligen delas in i tre kategorier:

1. Reguljära bokförlag
2. Digitalt orienterade förlag
3. Musikförlag

Gränserna mellan kategorierna är inte skarpa, men kategorierna är användbara för att diskutera utgivningsval etc., eftersom ljudboksutgivarnas ingång till bokbranschen skiljer sig åt.

En aspekt av vilka företag som publicerar vad handlar om upphovsrätt. Det pågående mediala skiftet har gjort rättighetsfrågor brännheta i bokbranschen, av flera anledningar. I äldre förlagskontrakt finns sällan, för att inte säga

⁴³ Stephanie Andén, redaktionschef Saga Sverige, mejl till AS, 26 oktober 2021.

aldrig, skrivningar om digitala rättigheter, och många gånger har utgivningsrättigheter hunnit gå tillbaka till upphovsperson eller upphovsrättsinnehavare. Finns inte en bok i tryck förlorar förlaget rättigheterna. Det har gjort det möjligt för nya utgivare att kontakta upphovsrättsinnehavare och få tillgång till det som traditionellt ansetts vara andra förlags backlist. Särskilda förhållanden gäller upphovsrätt för ljudböcker som tidigare har getts ut på fonogram – vinylskivor, kassett och cd – vilket oftast har skett på olika typer av musikförlag. I dessa fall är ljudinspelningarna upphovsrättsligt starkt skyddade av ursprungsutgivaren eller företag som har köpt upp äldre musikförlag. Det är en förklaring till det stora antalet musikförlag som har ljudboksutgivning. Ett annat skäl till musikförlagens starka närvaro bland ljudböcker för barn är att det ofta finns musikinslag på äldre inspelningar. Att hantera denna typ av rättigheter och inte minst att arbeta med inspelningar för Spotify är komplicerat. Många bokförlag upplever att det inte är värt arbetet utan har släppt rättigheter till musikförlag, som är mer vana vid liknande utgivning.⁴⁴

Reguljära bokförlag är bokförlag med sin bas i den tryckta utgivningen som också ger ut ljudböcker. Till gruppen räknar vi även imprints som primärt ger ut ljudboksversioner av förlagshusets tryckta böcker, som till exempel Bonnier Audio. Gruppen utgör stommen även i ljudboksutgivningen. De står för en avsevärd del av backlistutgivningen och för en mycket stor del av förstagångsutgivningen. Alla deras nya titlar ges inte ut som ljudböcker, men det framgår tydligt att förlagen tar olika format i beaktande för varje titel och det är inte ovanligt att en bok publiceras i många format samtidigt. Några exempel är Johan Anderblads och Filippa Widlunds *Bojan och tunnelbanan* (2021), Emi Gunérs *Ninas syskonbok* (2021) och Emma Anderssons *Dörren* (2021), som alla är utgivna samtidigt som inbunden tryckt bok, ljudbok och e-bok. Ann Sköld på Rabén & Sjögren säger att de nu arbetar mer strategiskt kring ljud. Det kan exempelvis betyda att de släpper en ljudversion först när alla delar i en serie har kommit ut i tryck, eller att de arbetar kvalitativt med utökade ljudboksproduktioner. Det senare har bland annat fått förlaget att göra ljudinspelningar av fler bilderböcker när man har hittat sätt att kompensera för avsaknaden av bilder genom exempelvis ljudeffekter eller beskrivande texter.⁴⁵

Även backlistutgivningen av ljudböcker är livaktig. Under 2020 publicerade exempelvis Bonnier Carlsen hela Christopher Paolinis Eragon-serie, till 75-årsjubileet de tre första delarna av Martha Sandwall-Bergströms Kulla Gulla-serie och en annan klassiker i form av Vibeke Olssons *Ulrike och kriget* (1975). På liknande sätt ser det ut hos Rabén & Sjögren. I deras utgivning från 2020 finns bland annat en modern bilderboksklassiker som Pija Lindenbaums *Kenta och*

⁴⁴ Ann Sköld på Rabén & Sjögren vittnar om det komplexa upphovsrättsligt och praktiskt med vissa typer av äldre ljudutgivning (intervju med AS, 26 oktober 2021).

⁴⁵ Sköld 2021.

barbisarna (2008), flera äldre titlar av Barbro Lindgren och 12 bilderböcker av Margret och H.A. Rey om Nicke Nyfiken. Även om större delen av de reguljära förlagens ljudboksutgivning också rör traditionella ljudböcker, där en inläsare återger texten i den tryckta versionen, finns det undantag. Ett exempel är Bonnier Carlsens och Bonnier Audios ”Extra mycket ljud”, lanserad 2018, där lyssnaren utöver berättelsen möter ”ljudeffekter och nyskriven originalmusik tillsammans med karaktärsfulla inläsningar”.⁴⁶

För de flesta reguljära bokförlag som ger ut barnböcker är inte ljudboken ett primärt eller ens ett särskilt viktigt format. Erik Titusson på Lilla Piratförlaget konstaterar till exempel att ljudboksformatet spelar en marginell roll för deras utgivningsbeslut. Han framhåller att ersättningsnivåerna i bokströmningstjänsterna, som utgår från lyssnad tid, är satta utifrån vuxenlitteraturens standard med långa romaner. I nästan alla barnböcker för barn upp till 9 år är texterna väsentligen kortare, vilket gör att ersättningen blir lägre.⁴⁷ Ett förlag som resonerar delvis annorlunda är Hegas, som också har tillgänglighet som en del av sitt varumärke som förlag. Kinn Danielsson och Elin Ljungvall menar att även om de ekonomiska kalkylerna för deras ljudboksutgivning inte alltid går ihop är den så pass viktig att de ändå alltid ger ut alla sina titlar också i ljudboksformat. Hegas har haft en bredare produktion av ljudböcker sedan 2015 och kan ses som ett exempel på hur en del tidigare helt tryckbaserade förlag drivits snabbt mot att bli ljudboksorienterade.⁴⁸

Digitalt orienterade förlag har blivit en allt viktigare del av bokmarknaden. Denna kategori av förlag ger inte bara ut ljudböcker utan även e-böcker och olika typer av bokliknande digitala tjänster. Flera av dem är nischade mot ljudboksutgivning och ägs av större företag i branschen. Två sådana aktörer är Bonnier Bookery och Storytel Publishing, där förlagen/förlagsimprinten Storyside och Barnbolaget hos det senare har en stor ljudboksutgivning av barnlitteratur, såväl av nya titlar som av backlist. Exempelvis har böckerna om Sune och Bert av Sören Olsson och Anders Jacobsson paketerats om och nyutgivits i ljudboksformat av Barnbolaget de senaste åren.

Även Storytel Publishings så kallade originalutgivning hör till kategorin, vilket är ljudböcker som under etiketterna Storytel Original och Storytel Kids (för barnlitteraturen) produceras enbart för den egna plattformen. Storytel Kids gav år 2020 enligt förläggare Lisa Ragvals ut 18 titlar, varav flera innehåller mycket ljudeffekter och nya sätt att arbeta med ljud. Det de ger ut blir ofta populärt på plattformen, som till exempel humorgruppen IJustWantToBeCools ljudböcker.⁴⁹

⁴⁶ Bonnier Carlsen 2021.

⁴⁷ Titusson 2021.

⁴⁸ Danielsson och Ljungvall 2021.

⁴⁹ Det är en omfattning som dock har varierat avsevärt mellan enskilda år (Ragvals 2021).

En annan central aktör är ILT Inläsningstjänst, som publicerar en mycket stor mängd ljudböcker kombinerade med e-böcker för förskola och skola, vilka förmedlas via deras digitala plattformar Polyglutt och Polyfino. Det rör sig om närmare 1000 titlar per år, där företaget paketerar om och/eller låter läsa in andra förlags utgivning.⁵⁰

Vad gäller ljudboksutgivning för barn hör även två danska förlag inom Egmont-koncernen – Saga Egmont och Story House Egmont – till dem med störst ljudboksutgivning på den svenska marknaden sett till antalet titlar. Under 2020 bestod Saga Egmonts och Story House Egmonts svenska utgivning för barn och unga av 107 respektive 60 ljudböcker. Bland de mest populära titlarna finns berättelserna om Bamse, både nyskrivna och gamla. Egmonts omfångsrika utgivning har möjliggjorts bland annat genom att de flesta ljudböcker läses in i deras egen studio, vilket sänker kostnaden per titel avsevärt. Deras utgivning riktad till barn består främst av äldre titlar från andra förlag, men även av nyare titlar från väletablerade internationella förlag som Disney och Hasbro. Ofta ger de ut många titlar av enskilda författare, som till exempel 14 titlar ur Lisbeth Pahnkes serie om Britta och Silver, ursprungligen utgivna på Rabén & Sjögren under 1960- och 1970-talen. Det finns också exempel på utgivning från Egmont som aldrig har getts ut i tryck, såsom 44 ljudböcker (utgivna 2021) av den tyska barnboksförfattaren Liane Schneider. Saga Egmont är det största digitalt orienterade förlaget i Sverige, men de digitala formaten lockar också många mindre aktörer, bland annat egenutgivare som de ovan nämnda Numberoneyou och Mirose.

Musikförlag är en udda fågel i sammanhanget. Deras relativt omfattande utgivning beror på att de äger rättigheterna till ljudinspelningar gjorda för fonogram. Att det inte är en fråga om nyproduktioner visar de många titlar som numera är placerade på Warner Music. Där finns exempelvis Alf Prøysens *Teskedsgumman* som ursprungligen gick i radio 1967, Gösta Knutssons egna inläsningar av Pelle Svanslös-berättelser från 1969 och Barbro Lindgrens *Loranga, Masarin och Dartanjang* baserad på filmversionen från 1975 (samma titel lästes in 2019 av Björn Kjellman för Rabén & Sjögrens räkning). Detsamma gäller Sony Music, som äger rättigheterna till alla äldre ljudinspelningar av Hergés Tintin från 1970-talet. Hur komplexa rättighetsfrågor till olika ljudinspelningar kan vara visar ljudböckerna av Tove Janssons barnböcker. Sony äger rättigheterna till 26 äldre inspelningar. Samtidigt finns det 17 nyare inspelningar, av mer eller mindre samma titlar, utgivna av Bonnier Carlsen.

Har det någon betydelse vilken typ av aktör det är som publicerar ljudböck-

⁵⁰ Företaget sluter avtal med förlag och författare om att antingen använda förlagets ljudboks-version eller spela in en egen ljudbok. Ersättningen är royaltybaserad men med avsevärt lägre ersättning per lyssning än vad de allmänna bokströmningstjänsterna erbjuder.

er? Med stor sannolikhet. Det kommer att påverka om det är nya eller äldre titlar som produceras och det kommer att påverka hur författare och förlag tänker kring rättigheter. Marknaden formas av hur barn, föräldrar, lärare och andra vuxna använder ljudböcker, men också av hur utgivarna resonerar kring vad barnlitteratur egentligen är, och vilken relation de har till bokmediet. Om stora delar av ljudböckerna för barn ges ut av aktörer bortom de reguljära bokförlagen är en sannolik utveckling att titlarna blir allt mindre förankrade i den tryckta utgivningen och istället blir mer av ett medium i egen rätt. Det kan leda till en diversifierad utgivning, där ljud och tryck framöver skiljer sig åt i högre utsträckning. Det är inte svårt att föreställa sig att ljudböcker för barn kopplas mer till andra ljudmedier såsom radio och poddar. En sammanhängande utveckling är att ljudböcker även får starkare förbindelser till audiovisuella medier genom att bli ljudversioner av filmer och tv-serier (vilket skedde redan på 1960-talet), men det kan även ske genom kopplingar till audiovisuella medier på nätet som Youtube. Generellt innehåller ljudböcker för barn redan idag mer av ljudeffekter, dramatisering och musik än ljudböcker för vuxna. Om företag som främst arbetar med ljud, musik och teknik är drivande i utgivningen framöver är ett troligt scenario att sådana aspekter förstärks.

Utgivning och utbud av ljudböcker idag

Enligt Svenska barnboksinstitutet har utgivningen av tryckta böcker för barn och unga ökat markant sedan 1990-talet och framåt. Toppåret 2017 publicerades det över 2 500 nya titlar, ungdomsböcker inkluderade.⁵¹ Svenska Förläggareföreningens statistik, som täcker in omkring 20 förlag som publicerar barn- och ungdomslitteratur, visar att dessa förlags tryckta utgivning för barn och unga har varit mer eller mindre konstant mellan 2013 och 2020. Däremot har nedladdningsbara e-böcker och ljudböcker ökat markant under samma tid. Från att år 2013 motsvara endast några procent av den tryckta utgivningen motsvarade ljudböckerna år 2020 en avsevärt större del (nästan hälften av den tryckta utgivningen, se diagram 1).⁵²

Utgivningsmässigt verkar formaten, enligt Svenska Förläggareföreningens siffror, inte primärt konkurrera med varandra. Många gånger ges nya titlar ut simultant i alla tre format. År 2020 bestod Svenska Förläggareföreningens medlemmars barn- och ungdomsboksutgivning av 874 tryckta böcker, 676 e-böcker och 539 ljudböcker.⁵³ Den tryckta boken dominerar alltså fortfarande hos dessa förlag, men skillnaden mellan formaten sett till antalet utgivna titlar är inte längre så stor.

⁵¹ *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet* (2021), s. 37–38. Sbi:s statistik gäller endast tryckta böcker.

⁵² *Förlagsstatistik 2020* (2021), s. 15.

⁵³ Vi har dock inte studerat närmare exakt hur överlappningen mellan formaten ser ut.

DIAGRAM 1. Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur av Svenska Förläggareföreningens medlemmar 2013–2020: Antal titlar per format (Källa: SvF, *Förlagsstatistik 2020*)

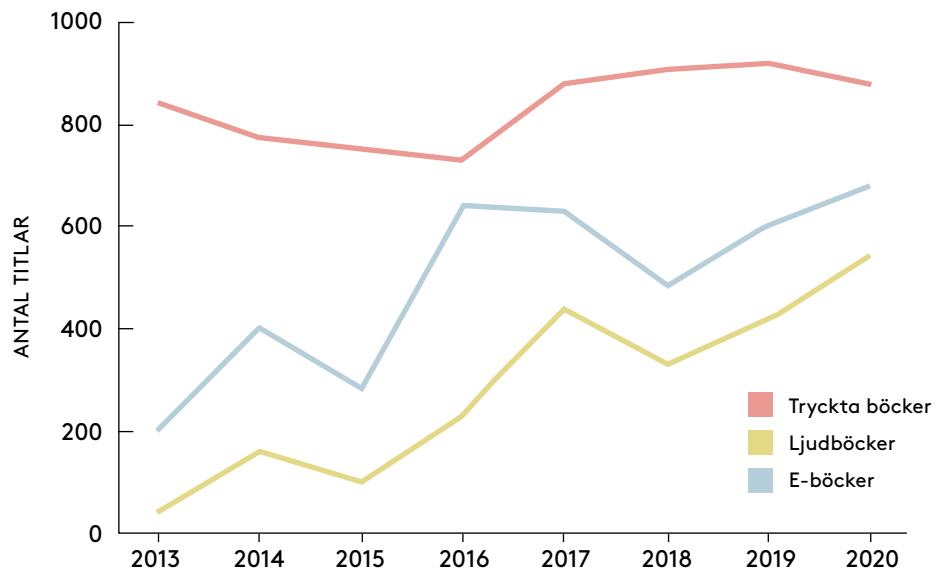
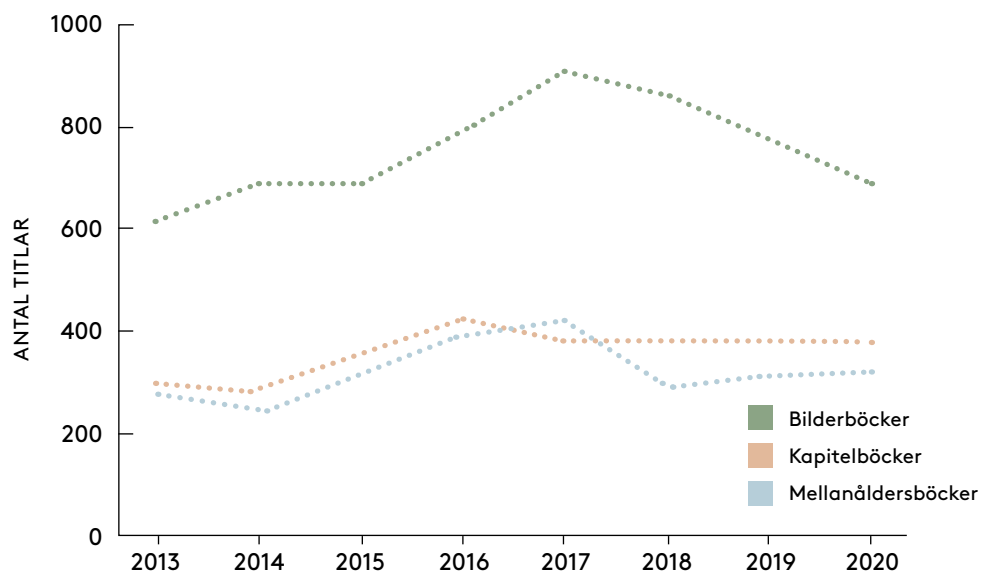

DIAGRAM 2. Utgivningen av tryckt barnlitteratur 2013–2020: Antal titlar per ålderskategori (Källa: Svenska barnboksinstitutet)⁵⁴

⁵⁴ *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet (2021)*, s. 37; *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet (2019)*, s. 34; *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet (2017)*, s. 28.

Samtidigt syns i Svenska barnboksinstitutets bredare statistik en minskad utgivning av den tryckta barn- och ungdomslitteraturen under de senaste åren. Särskilt utgivningen av bilderböcker har minskat markant sedan 2017 (se diagram 2). En mindre undersökning bland barnboksförlagen som Svenska barnboksinstitutet genomförde 2021 visar att många förlag har valt att bromsa sin utgivning av tryckta böcker för att istället satsa mer på digitala format, och att denna omställning har drivits på av coronapandemin.⁵⁵

Svenska Förläggareföreningens statistik inkluderar de största barnboksförlagen, men långt ifrån alla barnboksutgivare. För att ge en mer rättvisande bild av ljudboksutgivningen för barn bör dessa siffror kompletteras med andra källor. Vi har granskat utbudet av utgivna ljudböcker för barn år 2020 i Bokinfo (en databas som fungerar som länk mellan förlag och återförsäljare), Adlibris (en internetbokhandel) respektive LIBRIS (en databas över bestånden på svenska bibliotek).⁵⁶

I Bokinfo, den centrala databasen för böcker till försäljning riktad till bokhandel i Sverige, är antalet digitala ljudböcker för barn lägre än i Svenska Förläggareföreningens statistik, medan antalet tryckta titlar är klart högre. Det tyder på att många förlag, även medlemmar i Svenska Förläggareföreningen, inte lägger upp sina digitala ljudböcker i Bokinfo. Alla titlar i Bokinfo blir per automatik synliga i internetbokhandeln, men utgivare kan också välja att arbeta direkt mot internetbokhandeln.⁵⁷ Antalet ljudböcker för barn som finns tillgängliga för köp hos Adlibris och som är utgivna 2020 är mer än dubbelt så många som de som Svenska Förläggareföreningens medlemmar har registrerat (se tabell 1).

⁵⁵ *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet* (2021), s. 6.

⁵⁶ Ingen av dessa källor ger en komplett bild av utgivningen och skillnaderna mellan dem kan bero på flera saker, inte minst att de har olika sätt att registrera ljudböcker. Det ska också noteras att vi gjorde ett punktnedslag i september 2021, men att antalet tillgängliga titlar i dessa databaser kan förändras. För Adlibris använde vi gränssnittets tillgängliga avgränsningar av åldersgrupper, utgivningsår och format. För LIBRIS använde vi barnämnesordet "ljudböcker" för genre/form samt uppgifter om utgivningsår. Siffrorna för LIBRIS är dock inte kontrollerade av KB utan visar endast de barnböcker som har registrerats av deltagande bibliotek och metadataleverantörer. Det finns också risk för sammanblandningar av ljudböcker (kommersiellt utgivna titlar) och talböcker (inlästa böcker producerade för personer med funktionsnedsättning), varför siffrorna från LIBRIS ska tolkas med viss försiktighet.

⁵⁷ Många förlag räknar rimligen heller inte med någon försäljning utanför bokströmningstjänster och nätbokhandel och därför fyller registreringen i Bokinfo, som kostar 350 kronor, ingen direkt funktion.

TABELL 1. Sammanställning av registrerad utgivning och utbud i olika databaser och statistik för tryckta böcker och digitala ljudböcker för barn (0–12 år) med utgivningsår 2020 (Källa: Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet [2021]; *Förlagsstatistik 2020*; Bokinfo [sep 2021]; Adlibris [sep 2021]; LIBRIS [sep 2021])

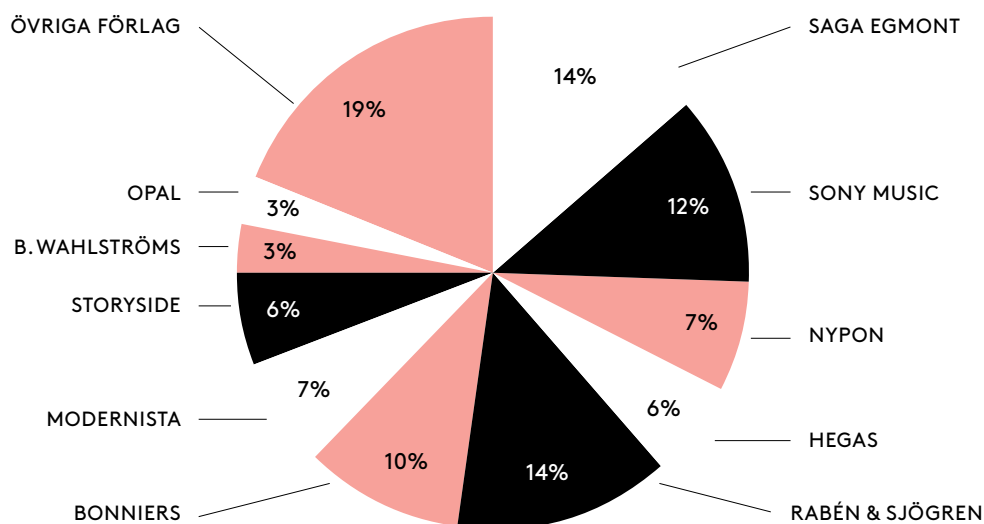
	Sbi (PUBLICERADE TITLAR)	SvF (PUBLICERADE TITLAR)	Bokinfo (REGISTRERADE TITLAR)	Adlibris (UTBUD)	LIBRIS (REGISTRERADE TITLAR)
Tryckta böcker	2 037	874	1 751	1 832	2 896
Digitala ljudböcker	(uppgift saknas)	539	418	1 162	521

Till detta ska även läggas strömningstjänsternas egenproducerade ljudböcker samt inte minst de som publiceras i de tjänster som riktar sig till förskola och skola (Polyglutt och Polyfino), som inte syns i någon av de källor vi har gått igenom ovan. Utgivningen inom bokströmningstjänster för privatpersoner 2020 var dock inte mer än cirka 20 titlar. Däremot publicerades i pedagogiska tjänster omkring 500 e-bilderböcker med ljud och ungefär lika många kapitelböcker. Hur stor andel av dessa som finns dubblade i annan utgivning är osäkert.⁵⁸ Om Adlibris uppgifter stämmer och vi lägger till utgivningen inom bokströmningstjänsterna (för privatpersoner och utbildning) var utgivningen av digitala ljudböcker 2020 drygt 2 000 titlar, vilket var ungefär lika mycket som den tryckta utgivningen för barn under samma år.

En stor del av ljudboksutgivningen sker av aktörer som inte är medlemmar i Svenska Förläggareföreningen. De fyra största av dessa – Saga Egmont, Sony Music, Nypon och Hegas – står för 42 procent av det utbud som finns registrerat hos Adlibris som utgivet 2020 (se diagram 3). Särskilt Saga Egmont och Sony Music sticker ut som stora utgivare utan traditionell tryckbaserad utgivning. Även om stor utgivning inte per automatik betyder stor försäljning är den stora och snabbt växande ljudboksutgivningen för barn och unga (och för vuxna) av aktörer längre från den reguljära bokmarknaden viktig att notera.

⁵⁸ Jakob Skogholm, vd, ILT Inläsningstjänst, telefonintervju med AS, 27 september 2021. Polyglutts och Polyfinos produktion är helt baserad på tryckta barnböcker utgivna på andra förlag och därför kan en del titlar vara dubblade i strömningstjänsterna. Det rör sig dock om till största del egna ljudinspelningar och därför unika ljudböcker.

DIAGRAM 3. Utbudet av digitala ljudböcker i Adlibris för barn och unga utgivna år 2020 per förlag (Källa: Adlibris)

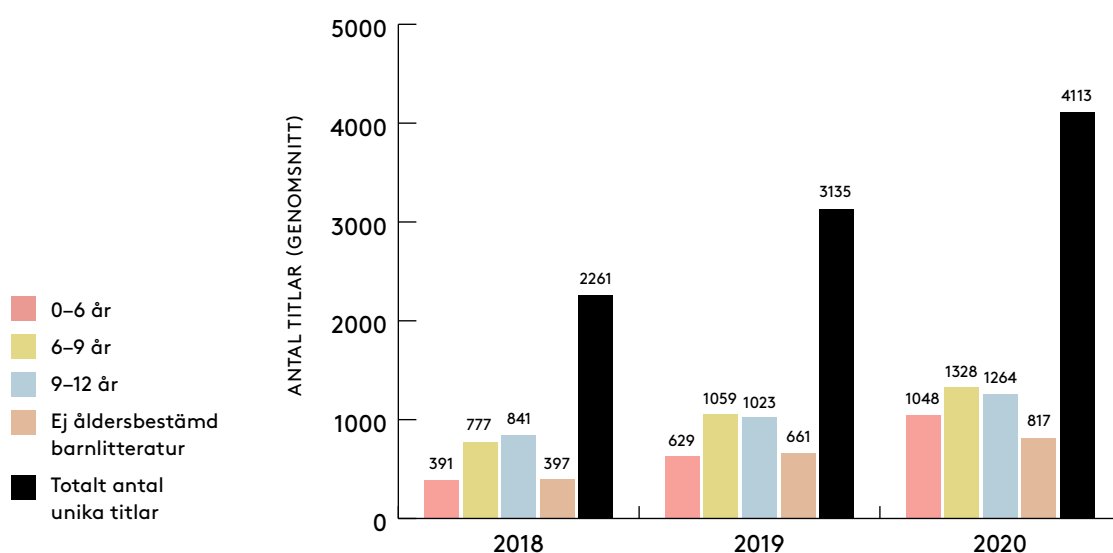

Diagrammet över ljudboksutgivare för barn under 2020 belyser att det även på andra sätt har skett en förskjutning från den tryckta utgivningen vad gäller utgivare. Av de tio största utgivarna av tryckta barn- och ungdomsböcker återfinns bara fem förlag på motsvarande översikt över ljudböcker. En annan viktig skillnad är att några få aktörer på ljudbokssidan är helt dominerande. De tio största ljudboksutgivarna stod för över 80 procent av utgivningen till kommersiella kanaler. Vid en jämförelse med den tryckta utgivningen stod de tio största förlagen för mindre än hälften av utgivningen.⁵⁹

Vidare har utbudet av ljudböcker för barn ökat kraftigt i bokströmningstjänsterna under de senaste åren, i alla åldersgrupper. Från år 2018 till år 2020 nära nog dubblerades det genomsnittliga antalet ljudböcker för barn som fanns tillgängliga i bokströmningstjänster (se diagram 4). Eftersom både ljudboksutgivningen och bokströmningstjänsterna har växt snabbt under samma period är en ökning i absoluta tal inte särskilt förvånande. Andelen barnlitteratur i bokströmningstjänsterna har dock legat mer eller mindre konstant på omkring 18 procent av det totala antalet titlar (diagram 5).

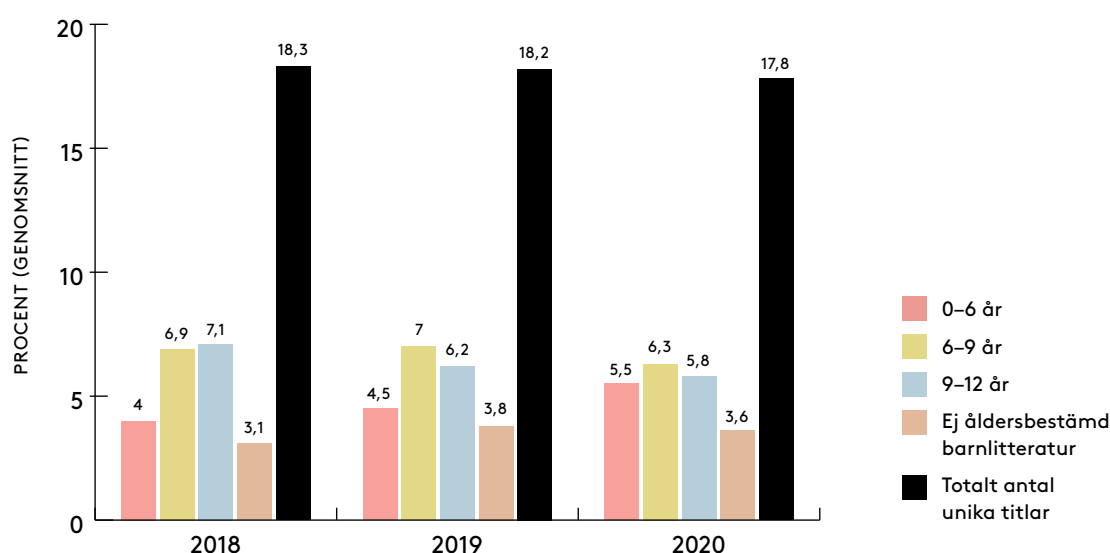
⁵⁹ Jämförelserna med den tryckta utgivningen är baserad på *Bokprovning på Svenska barnboksintitutet* (2021).

DIAGRAM 4. Antal ljudböcker riktade till barn i bokströmningstjänsterna per år och åldersgrupp: genomsnitt (Källa: BookBeat, Nextory, Storytel)⁶⁰

⁶⁰ Notera att totalen för barnlitteratur inte överensstämmer med summan av delarna för de olika åldersgrupperna. Det beror på att vissa strömningstjänster dubbelklassificerar verk vad gäller ålder, så att de – till skillnad från i Bokinfos system – kan tillhöra flera åldersgrupper samtidigt. I siffrorna för det totala antalet tillgängliga ljudböcker riktade till barn finns dock inga dubbleringar; de redovisar genomsnittet av antalet unika ISBN per strömningstjänst och år.

DIAGRAM 5. Andel ljudböcker riktade till barn i bokströmningstjänsterna per år och åldersgrupp: genomsnitt (Källa: BookBeat, Nextory, Storytel)⁶¹

Utbudet i bokströmningstjänsterna är inte de enda ingångarna till ljudboksläsning för barn. Dels lyssnar barn på ljudböcker via andra slags kommersiella digitala plattformar (till exempel Youtube och – framför allt – Spotify), dels utgör förskola och skola samt skol- och folkbibliotek viktiga spridningsvägar. När det gäller de ovan nämnda tjänsterna för förskola (Polyglutt) och skola (Polylino) har de på kort tid fått en central roll i användning av ljudböcker i pedagogisk miljö. I dagsläget innehåller de 2 500 titlar för förskola och 3 800 titlar för skola varav en del dock är dubbleringar.

Liksom i bokhandeln har även på biblioteken den tidigare ljudboksutlåningen av fysiska cd-skivor gradvis ersatts av digitala lösningar, antingen i form av nedladdningsbara mp3-filer eller i strömmat format. Axiells app Biblio har blivit den dominerande lösningen för digitala ljudböcker (och e-böcker) på svenska folkbibliotek. Enligt egen uppgift har Biblio över 400 000 användare.⁶² På grund av kostnader har de flesta bibliotek infört begränsningar för hur många digitala böcker en användare kan låna. Utbudet av digitala ljudböcker för barn och unga i Biblio är relativt omfattande, men varierar mellan olika bibliotek. Användare av Biblio via Bibliotek Uppsala hade exempelvis i september 2021 tillgång till 2 805 digitala ljudböcker för barn och ungdomar.

⁶¹ Samma som i föregående not, fast avseende relativa tal. När genomsnitt beräknas på relativa tal får de tre strömningstjänsterna lika stor betydelse för det slutgiltiga mätvärdet. I verkligheten är tjänsterna dock olika stora, vilket gör att siffrorna ska tolkas med viss försiktighet.

⁶² Axiell 2021.

Den sammantagna bilden är att utgivningen av ljudböcker för barn har växt snabbt på senare år, bland både traditionella bokutgivare och andra aktörer. Utgivningsökningen kombinerad med tillgången till äldre titlar gör att utbudet av digitala ljudböcker för barn får betraktas som mycket gott såväl i bokströmningstjänsterna och internetbokhandeln som på biblioteken och för barn i förskola och skola.

Barnlitteraturens försäljning och olika kanalers marknadsandelar

Andelen barnlitteratur på den svenska bokmarknaden har sammantaget under perioden 2018–2020 legat på mellan 13–14 procent av intäkterna och 15–16 procent av antalet sålda volymer. De olika försäljningskanalerna skiljer sig dock åt markant. Barnlitteraturen har störst andel i dagligvaruhandeln och den fysiska bokhandeln, och lägst i strömningstjänsterna (se diagram 6–7). Det kommersiella genomslaget för ljudböcker verkar med andra ord vara mindre bland barn än bland vuxna. Detta är inte förvånande och i linje med flera barnboks-förläggares uppfattningar. Erik Titusson, vd både på Lilla Piratförlaget och Piratförlaget, belyser skillnaderna då han konstaterar att för barn- och ungdomsböcker består cirka 5 procent av omsättningen av digitala ljudböcker. Motsvarande siffra för skönlitteratur för vuxna på Piratförlaget är omkring 50 procent.⁶³ Ett skäl är att ersättningsnivåerna för barnböcker är väldigt låga eftersom det ofta är korta böcker och systemet bygger på ersättning för lyssnad tid. Att ljudböcker för barn inte fått en mer framträdande plats på marknaden står i kontrast till den längre tradition av barnboksutgivning i ljud, skisserad ovan, där barnlitteraturen ofta hade en mer betydande roll än vuxenlitteraturen. Med bokströmningstjänsternas framgångar på den svenska bokmarknaden under de senaste åren har tyngdpunkten förskjutits – ljudboken kan sägas ha gått från att vara främst förknippad med barnlitteratur till att vara främst förknippad med populärlitteratur för vuxna.⁶⁴

Värt att notera är att medan andelen konsumerade titlar barnlitteratur ökar i bokströmningstjänsterna så minskar andelen intäkter. Den viktigaste förklaringen till det här mönstret är sannolikt att barnböcker i regel är mycket kortare än böcker för vuxna, vilket med bokströmningstjänsternas ersättningsmodell (som baseras på antal strömmade minuter) genererar lägre intäkter per slutfört verk till förlagen.

⁶³ *Småungar & medier 2019*, s. 19–20; *Ungar och medier 2021*, s. 46, 58–59; Erik Titusson, vd och förlagschef Lilla Piratförlaget, telefonintervju med AS, 11 oktober 2021.

⁶⁴ För uppgifter om populärlitteraturens starka ställning i ljudbokskonsumtionen bland vuxna, se Berglund 2021a.

DIAGRAM 6. Barnlitteratur (0–12 år) per försäljningskanal och år:
Andel av intäkter (Källa: Bokinfo)

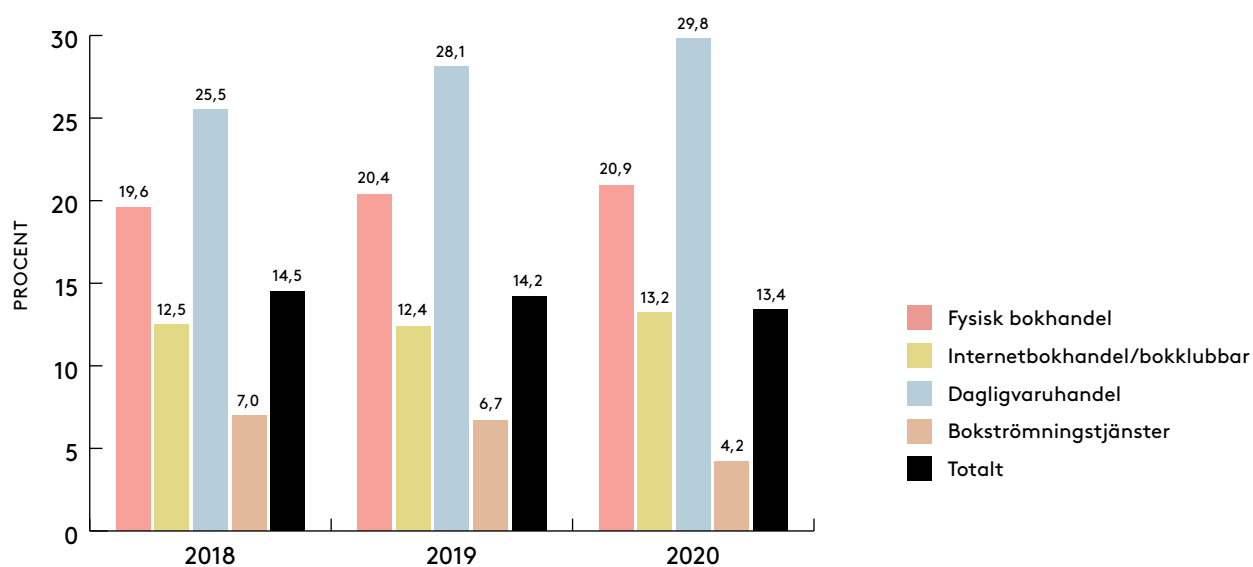
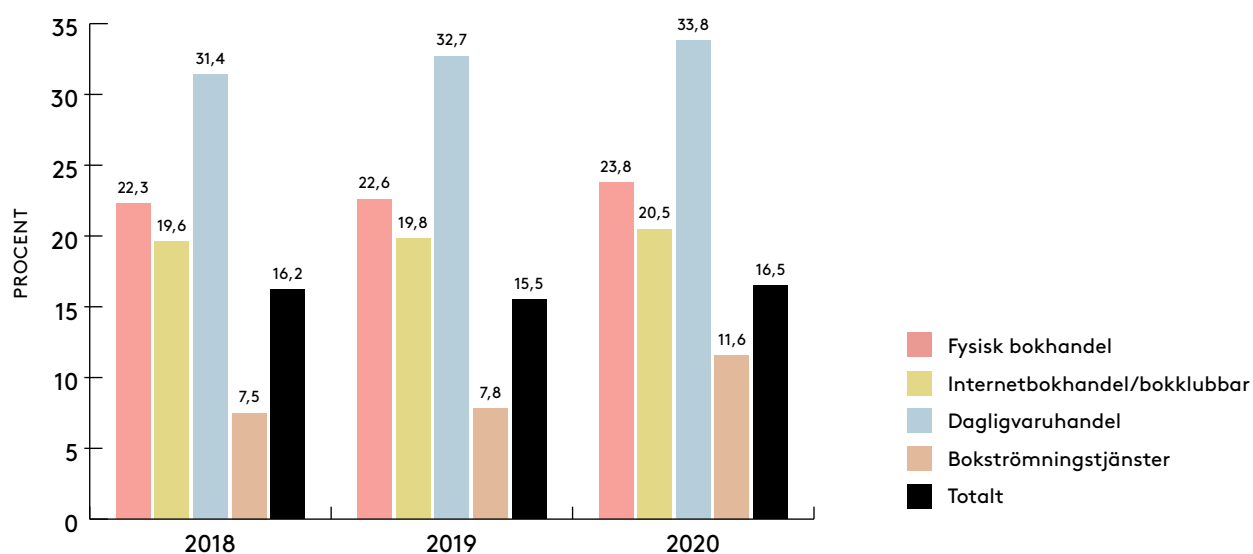

DIAGRAM 7. Barnlitteratur (0–12 år) per försäljningskanal och år:
Andel av sålda/konsumerade volymer (Källa: Bokinfo)

Även när det gäller åldersgrupper avviker bokströmningstjänsterna från hur det ser ut i övriga försäljningskanaler. Mest markant är att böcker för den yngsta åldersgruppen (0–3 år) står för en klart mindre andel av konsumtionen i bokströmningstjänsterna jämfört med i övriga kanaler, men också att mellanåldersböckernas (9–12 år) andel är lägre. Istället är böcker för åldersgruppen 6–9 år klart större och står för närmare hälften av konsumtionen i bokströmningstjänsterna, såväl sett till intäkter som till volymer (se diagram 8 för intäkter och diagram 9 för volymer).

Diagram 8. Barnlitteratur per försäljningskanal: Andel intäkter per åldersgrupp 2018–2020 (Källa: Bokinfo)

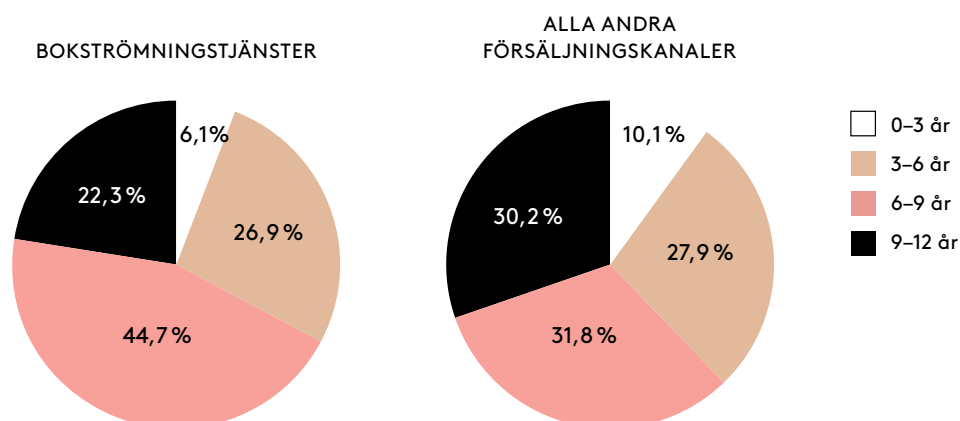
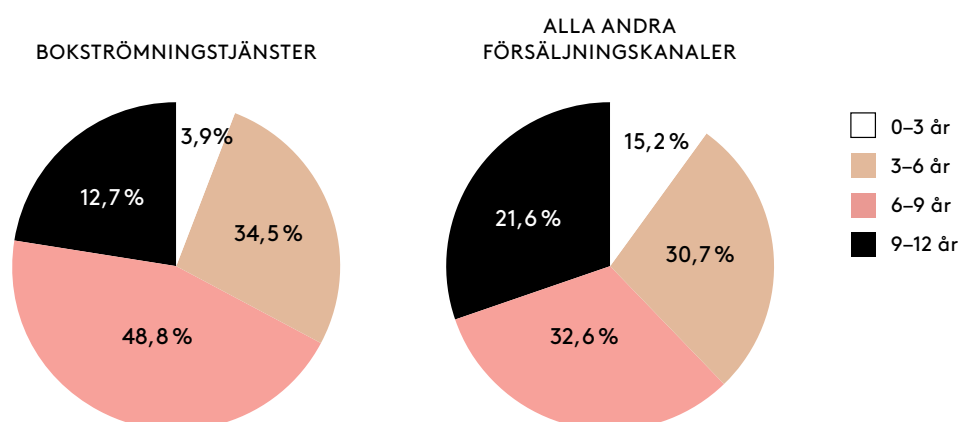

DIAGRAM 9. Barnlitteratur per försäljningskanal: Andel sålda/konsumerade volymer per åldersgrupp 2018–2020 (Källa: Bokinfo)

Omkring 90 procent av konsumtionen i bokströmningstjänsterna består av ljudbokslyssning, och eftersom ljudböcker står för en mycket liten andel av försäljningen i övriga kanaler, är det rimligt att anta att barnlitteratur i ljudboksformatet under de senaste åren har varit mest populärt för böcker i åldersgruppen 6–9 år, medan framför allt litteraturen för de allra yngsta inte har varit lika attraktiv, åtminstone inte i bokströmningstjänsterna.⁶⁵ Utfallet är inte oväntat, dels för att små barn inte själva kan eller får hantera en telefon eller surfplatta (och därmed inte kan styra sin egen konsumtion), dels för att böcker för barn i 0–3 års ålder till största delen består av bilderböcker. De passar ofta mindre bra för adaptation till ljudbok då förlusten av bilder gör adaptationen mer krävande och i vissa fall närmast meningslös. Det finns dock flera exempel på bilderböcker för äldre barn som har fått många lyssnare. På Rabén & Sjögren konstaterar man att även bilderböcker kan omvandlas till ljudböcker genom att komplettera texten eller på annat sätt audiellt visualisera bilderna.⁶⁶ Att mellanåldersböcker verkar vara mindre framträdande i ljud än i text är ett mer oväntat mönster.

Sammanfattningsvis har kommersiella ljudböcker i bokströmningstjänsterna hitintills haft ett mindre genomslag för barn än de har haft för vuxna, men det beror inte på att barn inte lyssnar på ljudböcker utan på att barns och vuxnas lyssnande skiljer sig åt. Det vuxna lyssnandet har väckt mest uppmärksamhet eftersom det har föranlett en stor förändring i människors beteenden för bokkonsumtion, som i sin tur påverkar utgivning och strukturer i bokbranschen. Barns lyssnande är mer komplext, och inte heller lika nytt – att lyssna på böcker har under större delen av 1900-talet varit ett etablerat sätt att ta till sig litteratur för barn, genom olika medier och kanaler: på kassetband och cd; via folkbibliotek, skolmiljö och i hemmet. Konsumtionen av barnlitteratur stiger kontinuerligt i bokströmningstjänsterna, samtidigt som andelen intäkter från barnlitteraturen i bokströmningstjänsterna till de reguljära förlagen sjunker. Bland barnböckerna är kapitelböcker för åldern 6–9 mest populära i bokströmningstjänsterna, medan bilderböcker och allra särskilt böcker för de minsta barnen 0–3 år inte konsumeras i särskilt hög utsträckning. Åtminstone inte i de kommersiella tjänsterna riktade till privatpersoner, ska tilläggas. ILT Inläsningstjänsts plattform Polyglutt, vars målgrupp är förskolor, har en mycket stor spridning i Sverige. Enligt företagets egen uppgift använder 360 000 förskolebarn appen för att ”läslyssna”.⁶⁷ Denna konsumtion av e-böcker med ljud syns varken i Bokinfos statistik eller i bokströmningstjänsternas data och detsamma gäller lyssnande som sker via folkbibliotek. Båda dessa kanaler är därför svåra att bedöma omfattningen och karaktären av.

⁶⁵ Siffran ”omkring 90%” är belagd genom förstahandsuppgifter från BookBeat, Nextory och Storytel.

⁶⁶ Sköld 2021.

⁶⁷ ILT Inläsningstjänst 2021.

3. Konsumtionsmönster i bokströmningstjänster

Populära ljudböcker för barn idag

Vilka ljudböcker för barn är det som främst lyssnas på i bokströmningstjänsterna?⁶⁸ Det ska allra först konstateras att detta på titelnivå skiljer sig åt markant mellan de olika plattformarna. Av de 100 mest konsumerade ljudböckerna för barn 0–12 år är det i genomsnitt 18 titlar per år som återfinns bland de 100 mest konsumerade i samtliga tre bokströmningstjänster, och i genomsnitt 44 titlar som hör till toppskiktet i två av tre tjänster. Majoriteten av topptitlarna är unika för respektive tjänst, och skillnaderna verkar öka (se tabell 2).⁶⁹ Såväl tjänsternas utbud som hur enskilda titlar marknadsförs i respektive app har påtaglig inverkan på vilka ljudböcker för barn som konsumeras.

TABELL 2. Antal ljudböcker som har varit bland de 100 mest konsumerade titlarna i en eller flera bokströmningstjänster: per år och i genomsnitt

	I ALLA TRE TJÄNSTERNA	I TVÅ AV DE TRE TJÄNSTERNA	I ENDAST EN AV DE TRE TJÄNSTERNA	ÄVEN BÄSTSÄLJARE I TRYCK
2018	22	56	120	17
2019	21	37	163	17
2020	10	39	193	18
Genomsnitt 2018–2020	18	44	159	17

För det andra är inte heller överlappningen mellan de mest populära ljudböckerna för barn i bokströmningstjänsterna och de mest populära böckerna för barn i tryck sålda genom andra försäljningskanaler särskilt stor. Strax under 20 procent av de 100 mest sålda tryckta barnböckerna i Sverige 2018–2020 har också varit bland de 100 mest konsumerade barnböckerna i någon av bokströmningstjänsterna under samma period (se tabell 2).

De titlar som uppfyller bägge dessa kriterier (bland de 100 mest konsumerade i alla tre bokströmningstjänster och bland de 100 mest sålda tryckta böcker i alla andra kanaler) är ytterst få. Av de sammantaget 908 titlarna riktade till

⁶⁸ Avsnittet bygger på data från bokströmningstjänsterna (BookBeat, Nextory, Storytel) över de 100 ljudböcker för barn 0–12 år som har konsumerats i störst omfattning per år 2018–2020. Som jämförelsematerial har vi utgått från de 100 mest sålda böckerna för barn 0–12 år i alla andra försäljningskanaler (Bokinfo) samt de mest utlånade böckerna i biblioteksstatistiken (SvFF). Vi har tyvärr inte haft tillgång till data från musikströmningstjänsten Spotify.

⁶⁹ Med "konsumerad" menas här det mått som bokströmningstjänsterna använder för att betrakta en titel som slutförd, för sin egen statistik såväl som när de rapporterar konsumtion externt, exempelvis till Bokinfo. Måtten skiljer sig åt på detaljnivå mellan tjänsterna, men är snarlika; en slutförd ljudbok är en titel som har strömmats igenom av en användare till minst omkring 80–90%.

barn som har hört till de mest sålda eller konsumerade per år under perioden 2018–2020 gäller det 11 titlar, av vilka flera dessutom återkommer under mer än ett år. I sin helhet innehåller den här gruppen tre titlar i J.K. Rowlings serie om Harry Potter (1997–2007),⁷⁰ tre titlar i Agnes och Elias Våhlunds serie Handbok för superhjältar (2017–),⁷¹ *Sommarskuggan och Halloween-buset* (2019) av Tina Mackic samt *Detektivmysteriet* (2020) av Martin Widmark. Om toppskiktet breddas till alla titlar riktade till barn som har varit bland de mest konsumerade i minst en bokströmningstjänst och samtidigt bland de tryckta böcker som varit mest sålda i övriga kanaler blir antalet titlar något fler.⁷²

De barnböcker som strömmas i stor omfattning i ljudboksformat och samtidigt säljer bra i tryckt format verkar alltså vara förhållandevis få. Här finns några Harry Potter-böcker, men vid sidan av dem är det nyutgivna och aktuella titlar som går bra i flera format och kanaler. Värt att notera är också att här finns flera bilderböcker och serieromaner. Mest framträdande är serien Handbok för superhjältar, som åtminstone i kommersiell synvinkel har lyckats väl i att omvandla de illustrerade delarna i en dramatiserad ljudform. Även Camilla Brincks serie om Musse & Helium är populär både som ljudböcker och i tryckt format. Handbok för superhjältar och Musse & Helium visar att frånvaro av bilder och illustrationer eller andra mediespecifika inslag inte alltid påverkar hur populär en viss titel är i ljud respektive tryck. Samtidigt är det uppenbart att bilderböcker generellt strömmas i minst omfattning. Vad som framför allt är populärt i bokströmningstjänster är bokserier, eftersom också de äldre titlarna är lätt-tillgängliga för användaren. Bokpublicering i långa serier har stor betydelse även i tryckt format men effekten förstärks i strömningstjänster där nästa del är ett enkelt klick bort.

Bland de allra mest populära tryckta titlarna finns exempelvis flera av Martin Widmarks böcker. År 2018 var Widmark den författare med klart flest titlar bland de mest sålda barnböckerna – hela tio titlar ur LasseMaja-serien. Näst flest hade Våhlund & Våhlund (5) och Ingelin Angerborn (5). Det kan jämföras med bokströmningstjänsternas motsvarande toppsegment där författarduon Anders Jacobsson och Sören Olsson hade hela 49 titlar – mestadels Sune-böcker, men också en del om Håkan Bråkan och Bert. Näst flest hade

⁷⁰ *Harry Potter och de vises sten*, *Harry Potter och hemligheternas kammare* samt *Harry Potter och den flammande bägaren*.

⁷¹ *Del 1. Handboken*, *Del 4. Vargen kommer* och *Del 5. Försvunna*.

⁷² Utöver ovan nämnda inkluderas fler titlar i serien Handbok för superhjältar (samtliga delar 1–5), avsevärt fler titlar i Widmarks serie om LasseMaja (15 titlar sammantaget), flera titlar i Camilla Brincks serie om Musse & Helium (2017–), Ingelin Angerborns *Mebel-trilogi* (*Rum 213* (2011), *Sal 305* (2016), *Fyr 137* (2017)), tre titlar av Kristina Ohlsson (*Zombiefeber* (2016), *Mysteriet på örnröklippan* (2018), *Mysteriet på Ödeborgen* (2019)), *Född till hjälte* (2005) av Rick Riordan, *Mamma Mu låtsas* (2018) av Jujja Wieslander och Sven Nordqvist, *Tävla med Sigge* (2019) av Lin Hallberg och Margareta Nordqvist samt *Dagbok för alla superschyssta* (2020) av Jeff Kinney.

Martin Widmark med 31 LasseMaja-titlar. Och även vid sidan av dem finns gott om andra välkända författarnamn och serier med ett stort antal titlar bland de mest populära ljudböckerna: Bamse-sagor (18 titlar), Åsa Larssons och Ingela Korsells PAX-serie (8), Enid Blytons Fem-böcker (8) och Gunilla Bergströms Alfons-böcker (7). Möjligen är detta i någon mån förstärkta siffror, eftersom tre listor har aggregerats till en (med uteslutna dubletter). Men även om bokströmningstjänsternas toppsegment betraktas var för sig kvarstår mönstret.⁷³

Ytterligare en skillnad mellan ljudbokskonsumtionen i bokströmningstjänster och den tryckta försäljningen i andra kanaler är att det i de senare är vanligt med bästsäljande produkter som inte är litteratur. Pysselböcker, kalendrar, sångböcker och målarböcker är produkter som förses med ISBN, säljs i bokhandeln och därmed ingår i bokstatistiken från Bokinfo. Uppskattningsvis omkring 10 procent av de tryckta bästsäljarna riktade till barn är sådana titlar.⁷⁴ De fungerar inte i ljudboksformatet och förstärker skillnaderna mellan toppsegmenten i strömmat ljud och tryckt försäljning.

Backlistens betydelse

I strömningstjänsterna tenderar alltså välkända serier och författare med en stark och gärna omfattande backlist att premieras i högre utsträckning än i bokhandeln. Det är i linje med tidigare forskning om hur vuxenlitteratur konsumeras i dessa tjänster och kan sannolikt förklaras bland annat av rekommendationsalgoritmer, generella konsumtionsbeteenden i digitala strömningstjänster och kanske också en vilja att stanna kvar i ett fiktivt universum.⁷⁵ Där bokhandeln är starkt fokuserad på nytugivna titlar ger de prenumerationsbaserade strömningstjänsterna större utrymme för äldre titlar – åtminstone äldre titlar i antingen välkända eller fortfarande aktuella bokserier, ska tilläggas.

Att backlist prioriteras i ljudboksformatet bekräftas av barnboksförläggaren Lisa Ragvals på Storytelägda ljudboksförlaget Storyside. Förlaget köper aktivt ljudboks rättigheter till äldre böcker som de tror kan bli populära (år 2020 köpte Storyside exempelvis alla rättigheter till berättelserna om Sune, Bert och Håkan). Ragvals påpekar också att Storysides och andra ljudboksaktörers arbete med att producera och modernisera backlisttitlar i ljudboksformat har lett till att många äldre barnbokstitlar nu finns tillgängliga i ljudboksformat men ej i

⁷³ Jacobsson & Olsson har exempelvis 46 titlar bland de 100 mest strömmade ljudböckerna 2018 i en enskild tjänst, Widmark 31 titlar i en annan; där 13 Bamse-titlar hör till toppskiktet i en strömningstjänst, hör 7 Femböcker till toppskiktet i en annan; och så vidare.

⁷⁴ År 2020 var 12 av de 100 bäst säljande barnböckerna titlar som vi fört till denna kategori, exempelvis *Gräv och lasta! Pysselbok med klistermärken*, *Jag börjar läsa. Pyssel med bokstäver och enklare ord*, *Den sjungande barnkammarboken* och *Ännu fler korsord för barn 7–9 år*.

⁷⁵ Se Berglund & Steiner 2021.

BILD 1. Sune-utbudet i Storytel (oktober 2021)

tryckt format på bokmarknaden.⁷⁶ Även ljudboksproduktionen påverkar alltså framgången för äldre titlar i strömningstjänsterna.

Konsumtionsmönstren för ljudböcker i bokströmningstjänsterna kan också jämföras med biblioteksutlåningen av barnböcker. Även på svenska folkbibliotek har Martin Widmark, Sören Olsson och Anders Jacobsson och J.K. Rowling hört till de mest populära författarna på senare tid, och även på biblioteken får äldre böcker större utrymme än i bokhandeln.⁷⁷ Men det finns flera viktiga skillnader.

Bilderböcker och illustrerade barnböcker är framträdande i biblioteksutlåningen, vilket märks bland annat på att många illustratörer (eller personer verksamma som både illustratörer och författare) hör till toppskiktet bland de mest utlånade upphovsrättsinnehavarna. År 2020 låg till exempel Helena Willis (som har illustrerat LasseMaja-böckerna) på plats två, Margareta Nordqvist (som bland annat har illustrerat Lin Hallbergs bokserie om hästen ”Sigge”, men

⁷⁶ Ragvals 2021.

⁷⁷ Samtliga uppgifter om utlåningen på svenska folkbibliotek är hämtade från Sveriges författarfonds årliga listor över ”De mest utlånade författarna i folk- och skolbibliotek” respektive ”De mest utlånade boks titlarna i folk- och skolbibliotek”, perioden 2018–2020.

som också givit ut flera egna bilderböcker) på plats fem, Sven Nordqvist (mest känd för böckerna om Pettson) på plats sex och Eva Eriksson (illustratör till en lång rad böcker för mindre barn, sina egna och andras, bland annat av Barbro Lindgren och Ulf Nilsson) på plats elva. I bokströmningstjänsterna finns naturligt nog illustratörerna i princip inte representerade då ljudböcker inte innehåller några bilder. Ett talande exempel är Stina Wirsén som är en av Sveriges mest utlånade författare och vars Vem-böcker är mycket populära i tryckt format.⁷⁸ I bokströmningstjänsternas toppskikt finns emellertid inga titlar av Wirsén.

Att tecknare och illustratörer i blandad utsträckning får betalt när illustrerade barnböcker strömmas som ljud har skapat en känslig situation mellan upphovspersoner till text respektive bilder, vilket finns belyst i en nyligen utkommen rapport från Svenska Tecknare, *Bildens värde i den digitala boken* (2021). I denna kommenterar bland annat Ann Sköld, förlagschef på Rabén & Sjögren, ersättningsproblematiken:

Vi vet att många författare arbetar väldigt nära sina illustratörer och vi överlåter till författaren att avgöra om han eller hon vill dela intäkterna från ljudboksformatet med sin illustratör. Det är ganska vanligt att man gör det. Sedan finns det ju områden där illustratörer kan återanvända sina illustrationer och sälja dem som print eller merchandise där intäkterna enbart tillfaller dem och inte författaren. Vi är måna om att alla grupper ska ha skäligt betalt, även om det kan se lite olika ut i olika situationer.⁷⁹

Eftersom inkomsterna från strömmade ljudböcker för barn än så länge utgör en liten del av barnboksmarknaden är problemet fortfarande litet, men rapporten uppmärksammar en oro som finns bland barnboksillustratörer. Det gäller även ersättningssystemen för textförfattare till korta ljudböcker för barn.

I biblioteksutlåningen är också klassiker inom barnlitteraturen – i sammanhanget definierat som äldre, välkända och etablerade författare och verk – framträdande. Astrid Lindgren innehar sedan länge en topposition, men bland de mest utlånade finns också till exempel Gunilla Bergström, Barbro Lindgren, Gunilla Wolde, Ulf Stark, Roald Dahl, Tove Jansson och Lennart Hellsing. Bland ljudböcker i strömningstjänster är det istället andra klassiker som är populära. Enid Blyton, Gösta Knutsson och C.S. Lewis återfinns i toppskiktet, liksom enstaka titlar av exempelvis Maria Gripe (*Tordyveln flyger i skymningen*), Selma Lagerlöf (*Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*) och Jules Verne (*Jorden runt på 80 dagar*). De enda författare med klassikerstatus som hör

⁷⁸ År 2020 var hon den 25:e mest utlånade författaren i Sverige med närmare 300 000 utlån, precis efter J.K. Rowling.

⁷⁹ Ann Sköld, intervjuad i Wikberg 2021a, s. 41.

till de mest populära såväl på folkbiblioteken som i bokströmningstjänsterna är Astrid Lindgren, Gunilla Bergström och J.K. Rowling (om hon kan räknas som en klassikerförfattare redan).

Astrid Lindgren i bokströmningstjänsterna

Förvånande är dock att Astrid Lindgren är relativt osynlig bland de mest populära ljudböckerna i bokströmningstjänsterna. Lindgren, som är Sveriges i särklass mest populära barnboksförfattare genom tiderna, och som dessutom är känd för sin muntliga stil och för sina egna uppläsningar, är inte representerad i toppskiktet alls under 2018 och endast med tre titlar 2019 respektive 2020 (*Alla vi barn i Bullerbyn*, *Emil i Lönneberga*, *Pippi Långstrump* [år 2019] och *Pippi Långstrump har julgransplundring* [år 2020]), samtliga därtill i den nedre halvan av 100-toppen.⁸⁰ Den historiska genomgången av ljudboksutgivning i Sverige visade att Astrid Lindgren med sina egna inläsningar varit en av de absolut vanligaste och mest populära författarna sedan 1949, då tre stenkakor med berättelser ur *Pippi Långstrump* gavs ut. Oavsett format, medium eller distributionssätt har Lindgrens böcker och röst sedan dess varit en central del av ljudboksutgivningen.

Hur kommer det sig att Astrid Lindgren inte är mer populär i ljudboksformatet idag? Det går på tvärs mot tendensen att kända författare med en stark backlist premieras i bokströmningstjänsterna. Lindgrens backlist är den starkaste av dem alla, dessutom försedd med en välkänd egen röst som generationer har lyssnat på.⁸¹ Ändå hör inte böcker som *Ronja Rövardotter*, *Karlsson på taket*, *Mio, min Mio*, *Bröderna Lejonhjärta* eller de flesta av hennes andra klassiker till favoriterna i ljudboksformatet under den studerade perioden. En förklaring rör utbudet. I en av bokströmningstjänsterna adderades Lindgrens böcker först 2021, vilket gör att hennes böcker inte kunde konsumeras där tidigare. I de andra två tjänsterna har hennes böcker dock funnits tillgängliga hela perioden 2018–2020. I skrivande stund finns dussintals ljudböcker av och i uppläsning av Astrid Lindgren i samtliga bokströmningstjänster som ingår i den här undersökning, inklusive alla titlar uppräknade ovan.

En förklaring skulle kunna vara att Lindgrens böcker länge funnits tillgängliga på Spotify i digitala strömmade versioner av tidigare skivutgåvor, som många föräldrar sannolikt är bekanta med från sin egen barndom. Kanske lyssnar många på Lindgren den vägen? Å andra sidan gäller detsamma för Bamse-sagorna, som också finns tillgängliga via Spotify i för publiken välkända skivutgåvor. Men Bamse hör till toppskiktet också i bokströmningstjänsterna, till skillnad från Lindgren.

⁸⁰ Som jämförelse kan nämnas att fem titlar av Astrid Lindgren fanns bland de 100 mest sålda barnböckerna i Sverige år 2020.

⁸¹ Nauwerck 2021.

En annan förklaring rör böckernas längd. Det är främst kortare berättelser för mindre barn som hör till Astrid Lindgren-favoriterna i bokströmningstjänster, och generellt premierar konsumtion mätt i antalet strömningar kortare titlar framför längre. En Bamse-saga går väsentligen snabbare att lyssna färdigt på än, säg, *Ronja Rövardotter*, vilket påverkar konsumtionsstatistiken.

En tredje förklaring rör skillnader mellan barn och föräldrar som målgrupp. När Astrid Lindgrens böcker köps i bokhandel är alltid föräldrar eller andra vuxna inblandade i beslutet, och detsamma gäller säkert ofta bibliotekslånen. Eftersom barn i större utsträckning har möjlighet att påverka sin bokkonsumtion i strömningstjänster (se vidare i avsnittet om omlyssningar nedan) är det möjligt att barn väljer Lindgren i lägre grad än vad deras föräldrar gör, av olika anledningar: hur böckerna presenteras och rekommenderas (eller inte rekommenderas) på plattformarna, vad deras vänner lyssnar på, och så vidare. Omvänt kan man tänka sig att tryckta böcker kannibaliserar på digitala format just i fallet Astrid Lindgren. Eftersom dagens föräldrar – för att inte tala om far- och morföräldrar – i regel har en stark och nostalgisk relation till författarens verk kanske det är böcker som de gärna själva läser högt för sina barn.⁸²

En fjärde förklaring kan helt enkelt vara att Lindgren upplevs som för språkligt svår av nutida barn. När barnen själva får påverka sitt ljudbokslyssnande kanske de föredrar andra, mer samtida författare. Det är heller inte osannolikt att inläsningar av ljudböcker har fått en annan karaktär under det senaste decenniet och att barn har nya förväntningar på hur en ljudbok ska låta. Kanske är inte Lindgrens inläsningsstil längre rätt i tiden? För andra marknader i Europa gör exempelvis Saga Kids nya dramatiseringar av bland annat Pippi Långstrump och Emil i Lönneberga.⁸³ Konsumtionen av Astrid Lindgrens böcker sedda som en helhet i bokströmningstjänsterna har vi dessvärre ingen siffra på, men en indikation på att hennes författarskap står sig åtminstone hyfsat starkt också i bokströmningstjänsterna är att hon hör till de mest populära inläsarna (se vidare avsnittet om inläsare nedan). Lindgrens böcker som enskilda titlar kanske inte kan mäta sig med de mest populära ljudböckerna i strömningstjänsterna, men som samlade verk är de ändå betydande.

Adaptioner från andra källor än tryckta böcker

Till skillnad från såväl biblioteksutlåning som bokhandelsförsäljning finns, slutligen, i bokströmningstjänsternas toppskikt många ljudböcker som antingen är adapterade från andra medier än tryckta böcker, eller som är en del av ett större franchise grundat i film eller tv. Det finns ljudboksversioner av tecknade serier (*Bamse* är den i särklass mest populära, men även *Tintin* kan nämnas)

⁸² Om nostalgi i relation till Astrid Lindgren, se vidare Nauwerck 2021, s. 218–219.

⁸³ Laxgård 2021.

liksom berättelser baserade på Disney-filmer.⁸⁴ En relaterad kategori titlar är de ljudböcker för barn som bokströmningstjänsterna själva producerar. Även om detta rör originalproduktioner så kan deras uppkomst inte sällan härledas bortom bokens värld. Det tydligaste exemplet i vårt material är de ljudböcker av den mycket populära och Youtube-baserade humorgruppen IjustWantToBeCool som Storytel Kids har gett ut sedan 2019. När Storytel i oktober 2019 gav ut fyra ljudböcker där gruppen i halvtimmesformat tolkade litterära klassiker på ett skämtsamt sätt – lanserade som ”En jätterolig och ganska högljudd klassikerserie” – blev de snabbt bland de populäraste ljudböckerna för barn på plattformen. År 2020 var IjustWantToBeCool upphovspersoner till 20 av de 100 mest konsumerade ljudböckerna för barn hos Storytel, och hela 9 av dessa hörde till de 10 mest konsumerade.

Exemplen visar att populära ljudböcker för barn inte alls bara rör adaptationer eller medierade versioner av tryckta böcker. Istället rör sig ljudboken mellan flera olika världar och kulturella uttryck, där böcker är viktiga utgångspunkter, men absolut inte de enda. Vissa kopplingar har längre historiska rötter (som de till serietidningar och Disney-filmer), andra är nya (som de till youtubers och podcasts). Här går barnutgivningen i bräsch för förändringar som också sker inom utgivning av ljudböcker för vuxna.

Att bokströmningstjänsterna själva ger ut ljudböcker pekar mot två redan tydliga tendenser i vårt material. Dels att skillnaderna mellan de olika bokströmningstjänsterna vad gäller utbud och konsumtionsmönster kan komma att förstärkas. Exklusivt material kan bli en allt viktigare konkurrensfördel och det är inte särskilt troligt att de ljudböcker Storytel Kids producerar kommer att finnas i Nextorys och BookBeats tjänster, och vice versa.⁸⁵ Dels att ljudböcker för barn kan komma att hamna längre från bokmediet, och närmre andra medier. Många av de mest populära ljudböckerna för barn innehåller redan nu en hel del ljudeffekter. Ett exempel är serien *Handbok för superhjältar*, där illustrationerna i originalböckerna har ersatts av dramatiserande ljudpålägg för att höja spänningen – inte helt olikt den i vissa slags actionfilmer. Då barn är den kategori konsumenter som har minst starka band till tryckta böcker och

⁸⁴ *Frost* är mest populär, med flera olika titlar, men också *Coco*, *Doktor McStuffins*, *Insidan ut*, *Lejonkungen*, *Vaiana*, *Superhjältarna 2* och *Zootropolis* är representerade.

⁸⁵ Dels förstås av konkurrensskäl, men också av distributionskäl: de egenproducerade ljudböckerna finns inte på Bokinfo eller i någon annan av bokhandelns distributionsvägar och är i nuläget inte möjliga att konsumera på annat sätt. Det ska dock noteras att titlar utgivna av Storytelägda ljudboksförlag som Storyside och Barnbolaget (vilka också ingår under paraplyet Storytel Publishing) sprids i bokbranschens vedertagna kanaler (som Bokinfo) och därmed finns tillgängliga i alla bokströmningstjänster. Ett exempel är Sune-böckerna. Inom Storytel Publishing finns alltså en principiell skillnad mellan deras originalutgivning (under namnet Storytel Kids för barnlitteraturen) och deras övriga ljudboksutgivning (under namnen Storyside och Barnbolaget), trots att förlagen i praktiken arbetar mycket nära varandra.

bokläsning är de förmodligen mer öppna än vuxna läsare när det gäller detta slags förstärkande effekter, vid sidan av inläsarens återgivande av texten. Som vi gick igenom i del 1 finns också en lång tradition av inspelade uppläsningar och dramatiseringar av litteratur riktad till barn.

Hängiven konsumtion

Bokströmningstjänsternas data gör det möjligt att studera ljudboks-konsumtion på flera sätt än enbart i bemärkelsen av popularitet. Två mått vi har granskat är vilka ljudböcker för barn som lyssnas om i störst utsträckning,⁸⁶ och vilka ljudböcker som användarna slutför i högst grad.⁸⁷ Till skillnad från de mest konsumerade titlarna, som mäter kvantitativt genomslag främst sett till antal användare, ger dessa mått indikationer på vilka barnböcker i ljudboksformat som har de mest hängivna lyssnarna – vilka böcker tenderar barn att återvända till, och vilka böcker lyssnar de färdigt till slutet? Tillspetsat kan man säga att måttet *de mest konsumerade* mäter genomslag bland barn på bredden, medan måtten *de mest omlyssnade* och *de som slutförs i högst grad* mäter genomslag på djupet.

En viktig aspekt av vad som utgör en ”omlyssning”, liksom andra mått för strömningar, är att måttet definieras av konsumtion per användarkonto. Vem som faktiskt lyssnar är förstås en annan sak. Omlyssningar kan till exempel handla om att flera syskon lyssnar en gång var på samma titel (från samma konto) snarare än att ett enskilt barn lyssnar om, vilket ska tas med i beräkningen.

Omlyssningar

Många av de mest omlyssnade ljudböckerna för barn är desamma som de som flest har konsumerat i stort. Här finns Harry Potter, Sune-böcker och Lasse-Maja-böcker, Handbok för superhjältar, Musse & Helium, Alfons Åberg och Mamma Mu. Men det finns också skillnader. Den största, och på många sätt självklara, är att böcker för yngre barn (0–6 år) tenderar att lyssnas om i högre grad än böcker för äldre barn. Av Gunilla Bergströms Alfons Åberg-böcker hörde i genomsnitt 15 titlar per år 2018–2020 till de mest omlyssnade. Andra

⁸⁶ En ”omlyssning” är här operationaliserat som att ett användarkonto hos en bokströmningstjänst har konsumerat en och samma titel så att den räknas som slutförd mer än en gång. De mest omlyssnade titlarna är de som i genomsnitt slutförs flest gånger av de användare som har slutfört dem minst en gång. Här ska två saker noteras. För det första har denna data bara kunnat lämnas av två av de tre bokströmningstjänsterna. För det andra beräknar bokströmningstjänsterna en slutförd konsumtion marginellt olika (som till exempel slutförd till 80% eller 90%, se not 68 ovan), vilket kan få förstärkningseffekter vid beräkningar av omlyssningar. Bägge dessa ting kan leda till vissa statistiska skevheter och uppgifterna bör därmed tolkas med viss försiktighet.

⁸⁷ Även slutförandegrad beräknas på något olika sätt av bokströmningstjänsterna. Vissa beräknar genomsnittet av hur långt användare har läst, andra hur många som har slutfört en bok i relation till hur många som har påbörjat den. Metoderna fångar dock liknande mönster och ger sammantaget en god bild av vilka böcker som tenderar att lyssnas igenom av bokströmningstjänsternas användare.

återkommande favoriter är Ingrid Flygares serie om hästen Pytte, Jujja och Tomas Wieslanders serier om Mamma Mu respektive Dagspöket, Lin Hallbergs serie om Sigge, Sven Nordqvists serie om Pettson och Findus, Camilla Läckbergs serie om Super-Charlie, Josefine Sundströms Sagasagor, Lisa Bjärbos dinosaurieserie om Ivar och Arne Norlins böcker om Halvan.

En relaterad typ är insomningsböcker. *Kaninen som så gärna ville somna* (2010) av Carl-Johan Forssén Ehrlin är en av de mest omlyssnade barnljudböckerna under samtliga år 2018–2020. Dessutom finns uppföljarna *Elefanten som så gärna ville somna* (2016) och *Traktorn som så gärna ville somna* (2017), liksom alla de tre böckerna i versioner med en alternativ inläsare bland de mest omlyssnade böckerna under samma period. Ljudböcker verkar alltså användas vid nattning av mindre barn i relativt stor utsträckning. Att även Martin Olczaks *Elsa och godnattsagorna* (2002), Andreas Palmaers *Världens sömnigaste historia* (2018) samt *Godnatt alla mina drakar 1–3* (av Juliana Fritzhand, Katja Tydén respektive Annika Meijer, 2017–2019) hör till de mest omlyssnade ljudböckerna för barn pekar i samma riktning.

Tendensen framstår som allra tydligast i att titlar som Helena Kubicek Boyes *Sömnssagor* (2019) och Anna Erikssons *Läggdags – somna lättare och sov bättre* (2018) hör till de mest omlyssnade i bokströmningstjänsterna. Dessa är uttalade självhjälpböcker för barn som har svårt att somna (med målgruppen: föräldrar till barn som har svårt att somna). Så här marknadsför den senare av förlaget:

Har ditt barn svårt för att komma ner i varv? Tar det lång tid innan ditt barn somnar? Fredde Granberg guidar ditt barn till att kunna somna lättare och sova bättre. Guiden riktar sig till barn i åldern 6–9 år. Boken fungerar utmärkt för vilostund, sovstund eller nattning.⁸⁸

I dessa exempel får ljudboken ett rent instrumentellt syfte – att få barnet att somna.⁸⁹

Även böcker för lite äldre barn finns bland de mest omlyssnade, om än i mindre skala. Emi Gunérs böcker om Nina och Jeff Kinneys serie *Dagbok för alla mina fans* har återkommande flera titlar bland de mest omlyssnade, liksom de populära böckerna om LasseMaja, Harry Potter och *Handbok för superhjältar*. Också flera titlar av IJustWantToBeCool hör till kategorin. Ett annat resultat som kan noteras är att de titlar av Astrid Lindgren som hör till de mest omlyssnade är böcker i serien om Barnen på Bråkmakargatan, det vill säga andra titlar än de som konsumeras mest i ljudboksformatet. Kanske beror det helt enkelt

⁸⁸ Lind & Co. 2021.

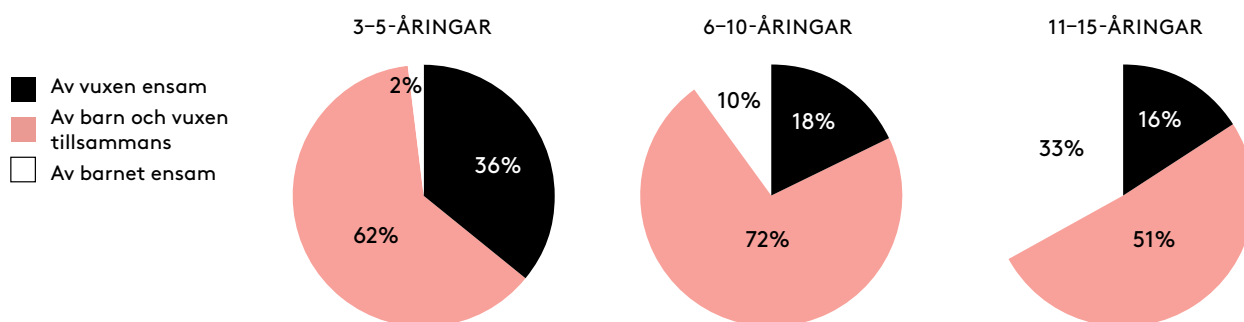
⁸⁹ En relaterad typ av utgivning märks för övrigt också bland ljudböcker för vuxna. Ett exempel är Helena Kubicek Boyes serie *Somna*, utgiven 2020 i ljudboksversion inläst av Mikael Persbrandt.

på att Barnen på Bråkmakargatan riktar sig till en yngre läsargrupp, vilka oftare läser om böcker.

Centralt i sammanhanget är vem som bestämmer vilka böcker som ska lyssnas på. I bokhandeln är det förmodligen föräldrar (eller far- och morföräldrar och andra vuxna som ger bort en bok) som i stor utsträckning bestämmer vilka böcker som ska köpas. Vad gäller biblioteksutlåningen är det troligt att barnen har mer att säga till om, då boklån inte innebär en kostnad. På samma sätt förhåller det sig förmodligen med bokströmningstjänsterna. Eftersom allt som finns att tillgå när man har tecknat en prenumeration kan börja strömmas omedelbart utan kostnad eller andra hinder är det rimligt att tänka sig att barn får bestämma över den strömmade bokkonsumtionen i större utsträckning än över den tryckta (åtminstone konsumtion i bemärkelsen köpa tryckta böcker; om de sedan faktiskt läses är ett beslut som barn av naturliga skäl är mer delaktiga i).

Bokströmningstjänsterna öppnar också möjligheten att barn själva sköter sin bokkonsumtion, helt utan inblandning av sina föräldrar. En tysk undersökning från 2021 visar att föräldrar förvisso agerar som grindvakter när barn konsumerar e-böcker och ljudböcker (och poddar), men de är inte ensamma beslutsfattare. I alla åldersgrupper i undersökningen togs de flesta besluten om vad som skulle konsumeras tillsammans av föräldrar och barn, medan andelen beslut som togs av barnen själva ökar med deras ålder – från 2 procent av 3–5 åringarna till 10 procent av 6–10-åringarna till en tredjedel av 11–15-åringarna (se diagram 10).⁹⁰

DIAGRAM 10. Konsumtionsbeslut i digitala bokmedier (e-böcker, ljudböcker, poddar): andel per åldersgrupp och beslutstagare (Källa: Bookwire)

Förmodligen påminner bilden av barns inflytande över sin läsning om hur det ser ut i Sverige. Att barn i sådana fall har mycket att säga till om vid konsumtion av litteratur i bokströmningstjänster gör plattformarnas egna topplistor, kategoriseringar och algoritmdrivna rankningar och rekommendationssystem vik-

⁹⁰ Bookwire 2021, s. 11.

tiga. De digitala gränssnitten påverkar förstås även vuxna användare, men barn som själva använder strömningsappar följer troligen de föreslagna alternativen i ännu högre grad.⁹¹ Det kan till exempel jämföras med ett bibliotek, där bibliotekarier väljer hur böckerna ska kategoriseras och presenteras för låntagarna. Det är beslut baserade på kunskaper om barnlitteratur, norm- och värdegrundsarbete och barns läsning och läsutveckling. Till stor del kan bibliotek liknas vid ett slags litteraturpolitik och -förmedling för barn i praktiken. Bokströmningstjänsterna gör det motsvarande – kategoriserar och presenterar litteratur för barn – men deras beslut är algoritmbaserade och bygger på en kommersiell logik. Detsamma gäller förstås den traditionella bokhandeln, men där är det inte barnen själva utan föräldrarna som är de primära konsumenterna. Att förmedlingen av litteratur till barn delvis förflyttas till kommersiella aktörer är en stor och viktig politiskt fråga, som kommer att behöva diskuteras mer utförligt i framtiden. Ett mål för alla aktörer är att fler ska läsa mer, men de titlar som lyfts fram, läsarter och sammanhang skiljer sig åt avsevärt.

Slutförandegrad

Även bland de böcker som användarna tenderar att lyssna färdigt på finns många överlappningar med de titlar som är mest populära i strömningstjänster, liksom med dem som lyssnas om i högst utsträckning. Nämnas kan åtskilliga böcker i serierna om LasseMaja, Harry Potter, Alfons Åberg, Musse & Helium, Handbok för Superhjältar och Dagbok för alla mina fans, liksom ett stort antal Bamse-sagor, ljudboksversioner av Disney-filmen *Frost*, Carl-Johan Forssén Ehrlins *Kaninen som så gärna ville somna* och Tina Mackicks *Sommarskuggan och Halloween-buset*. Ovanstående är ljudböcker för barn som har genomgående popularitet i strömningstjänsterna, oavsett vad som mäts: det är de titlar som flest lyssnar på, som lyssnas om i högst utsträckning och som man tenderar att lyssna på från början till slut; de verkar med andra ord slå både brett och djupt bland barn. Att det finns en förhållandevis stark korrelation mellan olika konsumtionsmått är i linje med vad tidigare forskning visat angående vuxenlitteraturen; i den bemärkelsen avviker inte barnlitteraturen från konsumtionsmönster i stort.⁹²

Med detta sagt finns det gott om böcker som sticker ut vad gäller slutförandegrad. Ett exempel är Helena Bross böcker om klass 1b. Ett par titlar i serien hör till mest populära, men genomslaget vad gäller slutförandegrad är mycket större. I ljudboksformatet utmärks Bross läsare av att vara hängivna snarare än av att vara många. Det kan också noteras att den här bokserien hör till så kallade lätt att läsa-böcker, utformade för läsning av barn som precis har lärt sig grundläggande läsning och nu ska öva upp större färdighet. När de konsumeras som ljudböcker uteblir den pedagogiska lästräningsidén bakom böckerna. Barn

⁹¹ Jfr diskussionen i Berglund & Steiner 2021, s. 19–21.

⁹² Se Berglund 2021b.

kan visserligen återvända till berättelser som de har lyssnat på och läsa den tryckta boken, men det finns en risk att de uppfattas som ”redan lästa” (i bemärkelsen att man vet hur det går). (Under avsnittet om Barns läsning diskuterar vi detta ytterligare.)

Även Josefine Sundströms serie Sagasagor har påfallande hängivna lyssnare. På topplistorna vad gäller konsumtion i bokströmningstjänsterna finns någon enstaka titel, medan många och vissa år samtliga titlar i serien hör till de som slutförs i högst grad. Andra serier med ett liknande mönster är Lisa Bjärbos dinosaurieböcker om Ivar, Arne Norlins Halvan-böcker, Anders Jacobssons och Sören Olssons böcker om Bert, Margret och H.A. Reys böcker om Nicke Nyfiken, Pia Hagmars hästböcker om Klara, Lena Furbergs hästböcker om Mulle, Lena Lillestes Skoldeckarna, John Flanagans fantasyböcker om Spejarens lärling, Mårten Melins Spöksystrar och Jujja och Tomas Wieslanders böcker om Dagspöket.

Samtliga serier ovan hör alltså till de ljudböcker för barn som har de mest hängivna lyssnarna, snarare än de absolut största lyssnarskarorna (vilket förstås inte innebär att de inte också kan vara brett populära; man ska komma ihåg att vi endast undersöker toppsegmentet). För vuxenlitteraturen är kriminallitteratur den genre där användare lyssnar färdigt i störst utsträckning.⁹³ För barnlitteraturen är bilden mer spretig. Flera av serierna med högst slutförandegrad relaterar till mer specifika intresseområden (som hästar, teknik, dinosaurier), men inte alla. En annan tendens är att kapitelböcker för åldern 6–9 år dominerar (Klass 1b, Sagasagor, Spöksystrar, Skoldeckarna), det vill säga bokserier för dem som håller på att lära sig läsa på egen hand. Men här finns också böcker för yngre barn (Ivar, Nicke Nyfiken, Dagspöket) liksom för äldre (Spejarens lärling, Bert-böckerna).

Inläsarna

I ett längre perspektiv är Astrid Lindgren förmodligen den mest välkända inläsaren av böcker för barn i Sverige. Hennes röst kombinerad med den muntliga berättarteknik som inte sällan präglar hennes texter har gjort att Lindgren blivit sinnebilden för ljudböcker för barn för generationer av svenskar.⁹⁴ Även idag hör Lindgren till de mest populära inläsarna i strömningstjänsterna, vilket visar att hennes böcker når också dagens ljudbokslyssnande barn.

På dagens strömmade ljudboksmarknad är inläsarna centrala. För vuxenlitteraturen har vissa enskilda inläsare blivit enormt populära, bland lyssnare och därigenom även bland förlagen och författarna. Skådespelare som Katarina

⁹³ Berglund 2021a, s. 344–349.

⁹⁴ För en ingående analys av Astrid Lindgren som inläsare och hennes muntliga poetik, se Nauwerck 2021.

Ewerlöf och Jonas Malmsjö läser idag in ett mycket stort antal böcker, av vilka många hör till bästsäljarsegmentet.⁹⁵

För barnlitteraturen finns det inga lika starkt dominerande stjärninläsare, och det är relativt få överlappningar mellan de vanligaste inläsarna för de mest populära vuxenböckerna respektive de mest populära barnböckerna. I bägge kategorierna återfinns endast Torsten Wahlund (som har läst in C.S. Lewis Narniaböcker liksom titlar av exempelvis Fredrik Backman och Mons Kallentoft), Tomas Bolme (Hergés Tintin samt titlar av författare som Maria Gripe och Christopher Paolini liksom exempelvis Jan Guillou och Peter Robinson) och Anna Maria Käll (som har läst in titlar av Enid Blyton liksom exempelvis Gillian Flynn och Kazuo Ishiguro). Men generellt är det andra inläsare som anlitas för barnlitteratur i ljudboksformat än för vuxenlitteratur.

För barnlitteratur märks två tendenser vad gäller inläsare. Den första hänger samman med de enskilda bokseriernas starka genomslag. Eftersom en serie i regel har en och samma inläsare hamnar de som anlitas för att läsa in de mest populära barnbokserierna per automatik bland de mest populära inläsarna för ljudböcker för barn. Det gör att exempelvis Björn Kjellman (som läst in Harry Potter och Pelle Svanslös), Jonas Karlsson (som läst in Alfons Åberg) och Johan Ulveson (som läst in LasseMaja-böckerna) hör till de mest populära inläsarna. Å andra sidan har det visat sig att karaktären på inläsningen har betydelse. Den första inläsningen av Harry Potter-serien gjordes för en barnpublik, där namn på gestalter medvetet uttalades felaktigt, och den blev aldrig samma succé som den nya inläsningen av Björn Kjellman.

Den andra, och mer analytiskt intressanta, tendensen är att det inom barnlitteraturen är relativt vanligt att författare läser in sina egna alster. Sune-böckerna är primärt inlästa av Anders Jacobsson och Bert-böckerna av Sören Olsson, originalversionerna av Musse & Helium är inlästa av Camilla Brinck, Dagspöket och Mamma Mu av Jujja Wieslander, Sagasagor av Josefine Sundström, böckerna i Mebel-trilogin av Ingelin Angerborn, och så vidare. Till dessa ska naturligtvis även Astrid Lindgrens och IJustWantToBeCools ljudböcker föras.

Av de mest populära ljudböckerna för barn 2018–2020 var en tredjedel (34 procent) inlästa av författaren. Även om siffran ska betraktas med viss försiktighet på grund av enskilda bokseriers stora genomslag kan det ändå konstateras att det är klart mer än för vuxenlitteraturen, där motsvarande andel författarinlästa titlar bland de mest populära böckerna var 9 procent.⁹⁶

En möjlig förklaring är att barnlitteratur ligger närmre muntligt berättande

⁹⁵ För en översiktlig kartläggning och analys av inläsarna bland svenska bästsäljare för vuxna, se Berglund 2021a, s. 349–353.

⁹⁶ Berglund 2021a, s. 352. Siffran för den här studien har beräknats genom att dela författarinlästa titlar som har hört till de mest konsumerade 2018–2020 (223) med alla samtliga titlar bland de mest konsumerade för samma period (663).

för många av dess författare, vilket kan göra steget att läsa sin egen text mer naturligt att ta. Här kan kanske en viss Astrid Lindgren-effekt anas. Hennes väl etablerade inläsningar kan ha inspirerat dagens barnboksförfattare att läsa in sina egna böcker. En mer pragmatisk förklaring är att barnböcker i regel är kortare än vuxenböcker, vilket gör insatsen i tid och arbete mindre för författaren.

Tidigare ljudboksforskning har påstått att författarinlästa ljudböcker stärker banden mellan författaren och läsarna, vilket skulle vara förklaringen till fenomenet.⁹⁷ Resultaten i den här undersökningen pekar dock mot att sambanden är mer komplexa. Barn bryr sig i regel mindre om författarnamn och varumärken än vuxna. Däremot är barn ofta starkt lojala med romangestalter och fiktionsvärldar, och här kan inläsarens röst vara mer betydelsefull för barn än för vuxna. Till exempel menar Lisa Ragvals på Storyside att framgången för Sune- och Bert-böckerna i ljud till stor del förklaras av att ”barn gillar att vara i Sune- eller Bert-universum”, och att författarnas egna röster har en stor betydelse för vad detta innebär.⁹⁸

⁹⁷ Have & Stougaard Pedersen 2020, s. 417–418.

⁹⁸ Ragvals 2021.

4. Ljudbokslyssnande, bokläsning, högläsning

BARN LÄSER ALLT mindre tryckta böcker samtidigt som deras konsumtion av andra medier går upp. Barn verkar dessutom tycka allt mindre om att läsa – svenska barns läslust sjönk kraftigt mellan 2009 och 2018.⁹⁹ Olika undersökningar pekar i något olika riktningar, vilket gör det svårt att presentera en sammanhängande bild. Dessutom har pandemin påverkat mediekonsumtionen under de senaste åren, och det är inte lätt att veta om dessa förändringar kommer att bli permanenta eller inte. I det här avsnittet sammanställer vi tidigare studier och rapporter för att ge en översiktlig bild över kunskapsläget om barns konsumtion av litteratur, med fokus på ljudbokslyssnande och relationen mellan ljudbokslyssnande, bokläsning och högläsning.

Ljudbokslyssnande

Enligt en rapport från Statens medieråd lyssnade yngre barn (under 9 år) år 2018 generellt på ljudböcker i mindre omfattning än vuxna. Det stora genomslaget som ljudboken haft för vuxna, där 12 procent angav att de lyssnade dagligen, hade enligt rapporten då ingen motsvarighet bland yngre barn. Det beror dock lite på vad det är man talar om – till exempel hur vanlig en aktivitet är i relation till annat man gör eller om bara ljudbokslyssnande på fritiden räknas. Ljudbokslyssnandet ökar med åldern, men bland barn under 9 år var det åtminstone 2018 en förhållandevis ovanlig aktivitet. Vid en jämförelse med barns andra fritidsaktiviteter dominerade film- och tv-konsumtion, men även läsning i tryckt bok, att titta på filmklipp (på t.ex. Youtube) och att lyssna på musik var vanligt. De yngre barn som lyssnar på ljudböcker lägger heller inte särskilt stor del av sin tid på dem. Oftast lyssnar de mindre än en timme, vilket gör att ljudbokslyssnande hamnar långt ner på listan av vanliga fritidsaktiviteter (se tabell 3).¹⁰⁰

TABELL 3. Ljudbokslyssnande år 2018 bland barn 0–8 år (Källa: *Småungar & medier 2019*)

	DAGLIGEN	NÅGRA GÅNGER I VECKAN	EN GÅNG I VECKAN	MER SÄLLAN	ALDRIG
0–1 år	–	4 %	2 %	9 %	85 %
2–4 år	4 %	7 %	6 %	22 %	60 %
5–8 år	5 %	10 %	5 %	31 %	48 %

⁹⁹ Lärarstiftelsen 2021, s. 9.

¹⁰⁰ *Småungar & medier 2019*, s. 18–20. Uppgifterna över barns ljudbokslyssnande bygger på föräldrarnas bedömning av aktiviteten, vilket kan få viss påverkan på statistiken.

Bland de äldre barnen, över 8 år, är ljudbokslyssnande enligt senare rapporter en vanligare aktivitet, och det har också blivit vanligare över tid. Andelen barn i ålderskategorin 9–12 år som lyssnar på ljudböcker varje vecka har ökat från 17 procent år 2018 till 23 procent år 2020.¹⁰¹ Paradoxalt nog anger 38 procent i samma ålderskategori att de lyssnar på ljudböcker en genomsnittlig dag.¹⁰² Diskrepansen i svaren i rapporten pekar på osäkerheter i mätmetoder avseende hur dessa enkäter och intervjuer är utformade – en rimlig gissning är att det sannolika antalet frekventa ljudboksanvändare i åldersgruppen 9–12 år ligger någonstans mitt emellan. Siffrorna ska också relateras till den genomsnittliga användningen av ljudböcker totalt sett i Sverige. Enligt Internetstiftelsens rapport *Svenskarna och internet 2021* har 26 procent lyssnat på en ljudbok det senaste året.¹⁰³ Andelen sällananvändare av ljudböcker bland vuxna verkar alltså ligga på ungefär samma nivå som andelen frekventa användare bland barn 9–12 år, vilket indikerar att 9–12-åringar i genomsnitt lyssnar mer än vuxna.

Rapporten *Svenskarna och internet 2021* pekar generellt i samma riktning som *Ungar & medier*. I deras undersökning är det barn i åldern 8–11 år som konsumerar ljudböcker i störst utsträckning (de undersöker inga barn under 8 år). Hälften av lågstadiet barnen över 8 år i undersökningen har lyssnat på en ljudbok det senaste året, vilket är nästan dubbelt så hög andel som genomsnittet för alla personer i undersökningen. Såväl den dagliga konsumtionen som sällankonsumtionen av ljudböcker är klart högre för denna åldersgrupp än för övriga.¹⁰⁴ Ju äldre barnen blir, desto mer sjunker andelen ljudbokslyssnare, och under högstadiet och gymnasiet ligger de på lägre nivåer än för genomsnittet i populationen (se tabell 5).

Det ska också noteras att ljudböcker anpassade för åldern 6–9 år är de som konsumeras mest av barnböckerna (0–12 år) i bokströmningstjänsterna samtidigt som 9–12-åringarna verkar lyssna oftare på ljudböcker än de yngre barnen (se tabell 4). Det tyder på att barn lyssnar via olika kanaler (Spotify, folkbibliotek, skola) beroende på ålder. En annan möjlig förklaring kan vara att 9–12-åringarna i hög grad väljer att lyssna på böcker för tonåringar eller unga vuxna. Texter som kan vara svåra för ett barn att läsa själv kan däremot gå bra att lyssna på.

¹⁰¹ *Ungar och medier 2021*, s. 46.

¹⁰² *Ungar och medier 2021*, s. 58. Motsvarande siffror för åldersgruppen 13–16 år 27% och för gruppen 17–18 år 23%.

¹⁰³ *Svenskarna och internet 2021*, s. 222.

¹⁰⁴ *Svenskarna och internet 2021*, s. 222–224.

TABELL 4. Ljudbokslyssning och bok- och tidningsläsning bland barn 9–12 år, 2018 respektive 2020 (Källa: *Småungar & medier 2019*, s. 26; *Ungar & medier 2021*, s. 46)

2020 (2018)	DAGLIGEN	NÅGRA GÅNGER I VECKAN	EN GÅNG I VECKAN	MER SÄLLAN	ALDRIG
Lyssna på ljudbok	7 % (6 %)	10 % (7 %)	6 % (4 %)	27 % (28 %)	49 % (55 %)
Läsa böcker och tidningar	21 % (22 %)	39 % (34 %)	14 % (13 %)	21 % (23 %)	6 % (8 %)

TABELL 5. Andelen som anger att de har läst eller lyssnat på böcker i olika format under det senaste året (Källa: *Svenskarna och internet 2021*, s. 224)

	LÅGSTADIET	MELLANSTADIET	HÖGSTADIET	GYMNASIET	SAMTLIGA (INKL VUXNA)
Tryckta böcker	62 %	52 %	43 %	42 %	51 %
Ljudböcker	50 %	33 %	23 %	20 %	26 %
E-böcker	16 %	10 %	9 %	10 %	11 %

Hur ska rapporternas resultat förstås? För de minsta barnen (under 8 år) finns inga studier utförda efter 2018 och sedan dess har både bokströmningstjänsternas genomslag och pandemin förändrat bok- och mediekonsumtionen. Det är troligt att ljudbokslyssnandet bland barn yngre än 8 år har ökat sedan 2018, men det vet vi inte med säkerhet. Sannolikt ligger dock de yngsta barnens ljudbokskonsumtion lägre än de äldre barnens.

Barn i åldersspannet ca 8–12 år lyssnar däremot på ljudböcker i högre utsträckning än vad vuxna gör i genomsnitt, medan tonåringar tenderar att lyssna mindre än vad vuxna gör. Det verkar alltså som att den så kallade ”bokslukaråldern” (ca 9–12 år) även gäller ljudböcker; de studier som har utförts indikerar alla att mellanstadieåldern är den period då barn lyssnar på ljudböcker i störst utsträckning.

Skillnaderna mellan åldersgrupper för barns ljudbokslyssnande har flera förklaringar. En rör barns tillgång till teknik beroende på ålder. Generellt har svenska barn hög tillgång till teknik där ljudböcker kan strömmas, men ju äldre barn är desto vanligare är det att de har en egen mobiltelefon eller surfplatta. De yngsta barnen har sällan egna apparater, men detta är i förändring. Uppgifter från 2018 pekar på att 17 procent av barnen i åldern 2–4 år hade en egen surfplatta. Till detta kan också läggas den stora spridning som appen Polyglutt har på svenska förskolor, vilket ger små barn tillgång till digital teknik för ljudbokslyssning även utanför hemmet.

Tillgången till teknik i familjen för barn över 5 år är hög. Bland barn 5–8 år har 20 procent en egen mobiltelefon och 32 procent en egen surfplatta (och ytterligare 52 procent i familjen). Bland barn i åldern 9–12 år har hela 84 procent en egen mobiltelefon och nästan hälften dessutom en egen surfplatta.¹⁰⁵ Över 80 procent av barnen i låg- och mellanstadiet säger också att deras föräldrar tycker att de spenderar för mycket tid med mobiler, datorer och surfplattor.¹⁰⁶ Att tillgången på tekniken för att lyssna på ljudböcker är hög samtidigt som barn ändå lyssnar förhållandevis lite tyder på att ljudbokslyssning generellt inte hör till de mer populära aktiviteterna bland barn. I konkurrens med filmer, tv-serier, spel, musik och sociala medier har ljudboken svårt att hävda sig. Ju mer autonom barns mediekonsumtion blir, i desto lägre utsträckning verkar de alltså välja att lyssna på ljudböcker (eller läsa tryckta böcker, se nästa avsnitt).¹⁰⁷

Skillnaderna mellan åldersgrupper vad gäller ljudbokskonsumtion kan hård-
raget summeras som följer:

- För de allra yngsta barnen styr föräldrarna bokkonsumtionen i hög grad (ca 0–6 år), och då premieras högläsning av tryckta böcker, även om 5–6-åringarna förmodligen lyssnar en hel del. En indikation på det senare är framgången för barnböcker avsedda för barn i åldern 6–9 år i bokströmningstjänsterna.
- Barn i lågstadieåldern (6–9 år) vet vi mindre om, men de ovan nämnda konsumtionsmönstren tyder på att de lyssnar på ljudböcker i relativt stor utsträckning, från ca 8 års ålder med säkerhet i stor utsträckning.
- Barn i mellanåldern (ca 9–12 år) är de som lyssnar mest, mer än vuxna gör. Anledningen är att de i hög grad har egen tillgång till teknik för att lyssna på ljudböcker och därmed kan bli mer autonoma i sin konsumtion av ljudböcker, samtidigt som föräldrar sannolikt reglerar deras konsumtion av andra medier. Detta är också den så kallade ”bokslukaråldern”, en period när barn har stor lust att träda in i fiktionsvärldar.
- Tonåringar (ca 13–18 år) är mest autonoma i sin mediekonsumtion, och konkurrensen från andra medier gör att ljudbokslyssnandet (liksom bokläsandet) är lågt.

¹⁰⁵ *Småungar & medier 2019*, s. 17; *Ungar & medier 2019*, s. 15.

¹⁰⁶ *Svenskarna och internet 2021*, s. 26.

¹⁰⁷ Se diagram 10; jfr Bookwire 2021, s. 11.

Även ett genusperspektiv är centralt i sammanhanget. Flickor läser mer än pojkar när det gäller tryckta böcker och tidningar, men könsskillnaden är enligt rapporten från Statens medieråd faktiskt än mer markant i ljudboksformatet: 10 procent av flickorna och 5 procent av pojkarna anger att de lyssnar på ljudböcker varje dag, vilket kan jämföras med motsvarande siffror 24 respektive 18 procent för tryckta böcker och tidningar.¹⁰⁸ Det framstår alltså inte som att ljudböcker lockar fler pojkar att ta del av litteratur. För att bredda läsandet och få fler pojkar att läsa krävs mer än ett nytt medium eller digitaliserad åtkomst.

Det är också värt att ha i åtanke att barns sjunkande läsning av tryckta böcker framför allt beror på att flickor läser allt mindre. I en undersökning av medieanvändning från 2005 var skillnaden mellan flickors och pojkars läsning betydligt större än idag, vilket skulle kunna ge intryck av att det har skett en positiv utveckling av pojkars läsning.¹⁰⁹ Vad som har hänt är istället att flickors läsning har sjunkit drastiskt.¹¹⁰

Sammanfattningsvis konstateras i rapporten *Ungar & medier 2021* att ”[g]enerellt ägnar barnen år 2020 förhållandevis mycket tid åt mobilen, sociala medier, musik, Youtube, film och tv-program samt kompisar – och förhållandevis lite tid åt böcker och tidningar, ljudböcker, radio samt poddar.”¹¹¹ Att det finns en diskrepans mellan det barn gör och det som anses öka läskunnighet, läsförståelse och förmåga att ta till sig längre berättelser är uppenbar. Ljudboksläsningen kan också anses vara en del av en bred förflyttning av konsumtion av kultur till olika plattformar och appar på datorer, surfplattor, läsplattor och mobiltelefoner.

Barns läsning

Flera undersökningar visar som sagt att barns och ungas läsning minskar. Enligt *Ungar & medier 2021* har den dagliga läsningen av böcker och tidningar sjunkit markant de senaste åren. Jämfört med 2012 har andelen 9–12-åringar som läser dagligen sjunkit från 31 till 21 procent. Motsvarande andel för 13–18-åringarna har sjunkit från 20–23 procent till 7–8 procent.¹¹² Enligt *Svenskarna och internet 2021* har många barn och unga inte läst en enda tryckt bok under det senaste året, och andelen icke-läsare växer med åldern. Lägst bokkonsumtion har högstadielärover och gymnasister, vilka ligger under genomsnittet i undersökningen, medan andelen bokläsare i låg- och mellanstadiet är högre än för genomsnittet (se tabell 5). Yngre barn verkar alltså läsa mer än vuxna, medan äldre barn och tonåringar läser mindre än vuxna. Vidare är det högre andel barn och unga

¹⁰⁸ *Ungar & medier 2021*, s. 52.

¹⁰⁹ *MedieSverige 2007*, s. 163.

¹¹⁰ Flera studier bekräftar utvecklingen och är sammanfattade av Nordlund 2020, s. 61.

¹¹¹ *Ungar & medier 2021*, s. 59.

¹¹² *Ungar & medier 2021*, s. 26.

som läser tryckta böcker än som läser e-böcker eller lyssnar på ljudböcker, men klart lägre andelar än de som använder playtjänster, strömmade tv-tjänster och strömmade musik- och poddtjänster. Här är bilden densamma som för vuxna.¹¹³

Anna Nordlund konstaterar i rapporten *Läsandets årsringar* (2020) att lästiden bland barn minskar, vilket i sin tur ”innebär mindre lästräning och kan leda till dålig läsförståelse och ytterligare minskad läsmotivation”.¹¹⁴ Nordlund pekar ut vad hon menar är tre nödvändiga grundvillkor för att ge barn likvärdiga förutsättningar att utveckla läsmotivation:

[S]kolans undervisning måste ge en god läsförmåga; det måste finnas tid att avsätta till läsning både i skolan och på fritiden; det måste finnas varierad tillgång till olika typer av lockande texter och vägledning för matchning.¹¹⁵

Barn behöver träna avkodning och få upp läshastighet och det kräver tid för egen läsning av texter anpassade efter förmåga. Att lyssna på ljudbok kan träna läsförståelse och förmåga att förstå och tänka kring fiktion och möjligen inspirera till vidare läsning i tryckt bok. Samtidigt konsumeras många lätt att läsa-böcker anpassade för lästräning i stor utsträckning som ljudböcker i bokströmningstjänsterna, vilket kan innebära en motsättning till hur de är tänkta att användas. Hur det ser ut i tjänsterna riktade till skolmiljö vet vi inte, men det framstår som viktigt att ljudböcker som pedagogiskt verktyg används tydligt anpassat för den enskilda läsarnas behov och för att stärka främst läsförståelsen.

Läsförmåga inbegriper att lära sig avkoda bokstäver, knäcka en kod och så småningom lära sig läsa i högre hastighet och lära sig fler ord. Men i läsförmåga innefattas även läsförståelse. Ofta används termen *literacy*, som i UNESCO:s definition i Agenda 2030 förutom läskunnighet inbegriper att förstå, tolka, skapa och kommunicera genom olika slags texter.¹¹⁶ Enligt Judith Langer utvecklas barns läsförmåga i faser som visserligen är tydligt förankrade i kapaciteten att förstå bokstäver och enskilda ord men som främst handlar om barns förmåga att uppfatta och tolka emotioner, abstraktioner och fiktionsvärldens möjligheter.¹¹⁷ Andra forskare har pekat på att den breda läsförmågan inte bara kan diskuteras i relation till tryckta böcker, utan att *literacy* även innebär förmågan att förstå skönlitteratur i andra medieformat.¹¹⁸ På liknande sätt konstaterar barnlitteraturforskaren Maria Nikolajeva att för henne ingår i barns läsning

¹¹³ *Svenskarna och internet 2021*, s. 222–224.

¹¹⁴ Nordlund 2020, s. 43.

¹¹⁵ Nordlund 2020, s. 43.

¹¹⁶ UNESCO 2021. Om literacy och ett vidgat sätt att se på läsande, se vidare Nordlund 2020, s. 44–47.

¹¹⁷ Langer 2005.

¹¹⁸ Nordlund 2020, s. 44–46.

också att bli läst för, att lyssna på en ljudbok eller se en film.¹¹⁹ Dessa forskare anser att litteratur i andra medieformat kan öka barns intresse för litteratur och bokläsning. Många barn behöver stöd i att lära sig om litteratur generellt, om hur man kan hitta böcker som passar en och om hur det finns många sätt att läsa skönlitteratur. Läsdelegationen skrev i sitt utlåtande 2017 att det är viktigt att identifiera och förstärka olika möjligheter till läsning och att bland annat ljudböcker är en möjlighet i skolmiljö.¹²⁰

Det ska dock sägas att det inte är vetenskapligt dokumenterat i vilken mån ljudböcker leder till läsning av tryckta böcker, och det finns än så länge inte tillräckligt stöd i lärarhandledningar för hur arbetet med ljudböcker och läsning kan fungera rent praktiskt i skolmiljö. De två kommersiella tjänster som idag har lärarhandledningar – ILT Inläsningstjänst och Hegas – hade med fördel kunnat kompletteras med konkreta praktiska metoder utvecklade av forskare. Det är orimligt att förvänta sig att varje enskild lärare ska kunna utveckla egna metoder.

Det finns två huvudsakliga aspekter av förhållandet mellan lyssning på ljudböcker och läsning i tryckt bok att ta hänsyn till. Den första rör huruvida ljudbokslyssnande leder in i fiktionsuniversum vilka får barn att intressera sig för litteratur. Svaret är något oklart men det verkar som att barns fiktionkonsumtion idag är så mångmedial att det kommer att ske övergångar mellan olika medier. Därmed har det sannolikt en positiv effekt.¹²¹

Den andra aspekten är huruvida den mer instrumentella lästräningen påverkas positivt eller negativt av ett ökat ljudbokslyssnande. Här är svaret om något än mer sammansatt. Det finns förespråkare för att det är ett gott verktyg för språkutveckling från förskola och uppåt. Agneta Edwards, som är litteraturpedagog med stark ställning i dessa sammanhang, skriver i en lärarhandledning om boksamtal för den pedagogiska tjänsten Polyglutt att det är viktigt att ta med sig den materiella bokens kvaliteter och inte minst att inte tappa bort det pedagogiska värdet av högläsning och boksamtal.¹²² Här framhålls bilderböcker producerade som e-bok med ljud som ett komplement och en förstärkning till det pedagogiska arbetet med böcker och läsning i förskola.¹²³ För den som ännu inte är läskunnig eller fortfarande lässvag kan ljudet i kombination med att barnet följer text och bild alltså ge positiva förstärkningar. Samtidigt är det mer oklart vad som sker i fallet med äldre barn som ska lästräna, framför allt när det gäller barn 6–9 år som helt enkelt behöver läsa ofta och mycket. I översikten av de mest populära böckerna framgick det att författare som skrivit långa serier

¹¹⁹ Nikolajeva 2014, s. 14.

¹²⁰ *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* (2018), s. 88.

¹²¹ Se till exempel Mackey 2013.

¹²² Edwards 2020, s. 5.

¹²³ Edwards 2020, s. 6.

som brukar användas för lästräning, främst Helena Bross och Martin Widmark, tillhör de som det lyssnas på mest. Det finns en risk att det är en förlorad möjlighet till lästräning av populära bokserier för 6–9-åringar – en ålder då det är särskilt viktigt att barn har lust att läsa. Huruvida barn som först har lyssnat på böcker sedan också kan tänka sig att läsa samma titel vet vi inget om men det är en aspekt att ta med i pedagogiskt arbete.

Högläsning för barn

Det är dokumenterat att högläsning för barn har positiva effekter på barns utveckling vad gäller språk, förmåga att uttrycka sig och resonera samt läsförmåga. Men högläsning har också andra kvaliteter och kan enligt Kerstin Dominković, Yvonne Eriksson och Kerstin Fellenius bidra till ”dialog, närhet, gemensamt fokus och gemensam tid”.¹²⁴ Förutom att högläsning har positiva kvaliteter, vad vet vi om högläsning för barn av tryckta böcker? Vad vet vi om föräldrar som tar del av böcker tillsammans med sina barn? Finns det tecken på att ljudböcker tar över föräldrarnas roll? Kan ljudböcker i vissa sammanhang ersätta en läsande vuxen? Och med vilka konsekvenser?

Anna Nordlund sammanfattar flera undersökningar av högläsning för barn för att försöka skapa en bild av utvecklingen över längre tid. Det finns inte några kontinuerliga undersökningar av i vilken mån föräldrar läser högt för sina barn, men ett antal nedslag har gjorts. Nordlund konstaterar genom en jämförelse att den dagliga högläsningen hade sjunkit från 80 procent (1984) till 35 procent (2012).¹²⁵ I ett längre tidsperspektiv har högläsningen onekligen minskat, men uppgifter från det senaste decenniet visar på en stabil nivå. I senaste SOM-undersökningen, med uppgifter från 2009–2019, anger mellan 40 och 50 procent av de tillfrågade föräldrarna att de läser högt för sina barn minst en gång i veckan. Under åren 2014–2019 har nivån till och med varit högre än tidigare undersökningar, vilket i SOM-rapporten tolkas som en effekt av dåliga PISA-resultat och att föräldrar har sett sambandet mellan högläsning och skolresultat.¹²⁶

Inte överraskande är också högläsning något som kan kopplas till utbildningsnivå och kön – precis som all bokläsning. Högre utbildning innebär att föräldrarna läser oftare för sina barn och dessutom fortsätter att göra det högre upp i åldrarna.¹²⁷ Kvinnor läser oftare högt än män och sammantaget är det mycket vanligt att kvinnor med hög utbildning läser högt för sina barn, medan män med låg utbildning sällan gör det. Det är också tydligt att föräldrarnas ut-

¹²⁴ Dominković, Eriksson & Fellenius 2006, s. 17.

¹²⁵ Nordlund 2020, s. 57.

¹²⁶ Wallin, Pierce & Gunnarsson Lorentzen 2020, s. 150–151.

¹²⁷ Höglund & Wahlström 2018, s. 260–261.

bildning har fått större genomslag över tid och att högläsning alltså har blivit en alltmer segregerad aktivitet.¹²⁸

Trots att det alltså har skett en kraftig nedgång i högläsningen konstateras i en mer samtida studie av högläsning från 2019 att 80 procent av föräldrar läser högt för sina barn varje vecka och för små barn under 4 år är det 90 procent som gör det varje vecka. Det framstår fortfarande som en prioriterad aktivitet även om det inte längre sker varje dag. De små barnen som inte kan ersätta högläsningen med egen lästid är också de som får mest tid och över hälften av barnen 0–6 år blir höglästa för varje dag.¹²⁹

Den senare undersökningen handlar om vuxna som läser tillsammans med sina barn. De allra flesta läser högt, men det är en inte oansenlig grupp som lyssnar på ljudböcker tillsammans med sina barn (10 procent). Att lyssna på ljudbok tillsammans är mer eller mindre lika vanligt i alla åldersgrupper upp till 12 år.¹³⁰ Att lyssna tillsammans hänger naturligt samman med att allt fler föräldrar abonnerar på en bokströmningstjänst och själva konsumerar ljudböcker i större omfattning än tidigare. Viljan att lyssna tillsammans istället för att läsa högt kan handla om att en annan röst tillför ytterligare en dimension, eller att högläsning är tröttsamt för föräldern. Till ovan ska också läggas att de pedagogiska tjänsterna för förskola (Polyglutt) och skola (Polylino) erbjuder föräldrainloggningar (även om förlag kan välja bort möjligheten för sina titlar).

På den ganska generellt hållna frågan om det finns tecken på att ljudböcker tar över föräldrarnas roll eller har andra konkreta effekter på högläsningen är svaret att det vet vi inte tillräckligt mycket om än så länge. Högläsning för barn är tyvärr inte tillräckligt dokumenterat under det senaste decenniet för att kunna säga något om ljudböckers eventuella effekter. Den statistik som följt högläsning över längre tid tyder dock på att den sjunkande högläsningen inte har haft något med ljudböcker att göra utan en allmän samhällsförändring, där familjer upplever att de är alltmer stressade och har allt mindre tid för att sitta ner och läsa. Konkurrensen med läsning kommer också från andra fritidsaktiviteter och en konstant tillgång på andra medier. I en undersökning från 2019 uppger mer än hälften av föräldrarna att de skulle vilja läsa mer för sina barn.¹³¹

Inte minst det mediala utbudet gör det svårt för bokläsning att hålla stånd. Det är klart att strömningstjänster för ljudböcker är en del av denna utveckling, men det är ändå ett sammanhang där litteratur fortfarande har en plats. Ljudböcker används på många olika sätt, där de bland annat kan kombineras med tryckta böcker. En del föräldrar i ovan nämnda undersökning uppger att de

¹²⁸ Nordlund 2020, s. 56–57.

¹²⁹ Persson 2019.

¹³⁰ Persson 2019. För barn som är 13 år och äldre är gemensam ljudbokslyssning dock mindre vanligt.

¹³¹ Persson 2019.

lyssnar på ljudböcker tillsammans med sina barn, och det finns också uppgifter om att barn lyssnar på ljudböcker samtidigt som de tittar i den tryckta boken. Det senare rör främst anekdotiska belägg, och det hade varit önskvärt att veta hur vanligt det är och om det också påverkas av utbildning och socioekonomiska faktorer.

En förutsättning i denna diskussion är att högläsning av tryckta böcker av en vuxen är bättre än en inspelad ljudbok. Det kan såklart diskuteras, men en uppenbar fördel är möjligheterna till samtal om ord och bilder, liksom om frågor kring innehållet. Dessutom kan den personliga högläsningen ofta inkludera fysisk närhet och en stund tillsammans. Även om vi är eniga om de positiva effekterna av högläsning kan det vara intressant att fundera över om det finns sammanhang där ljudböcker är ett bra komplement i pedagogisk miljö likaväl som hemma.

Ett exempel på ljudböcker som pedagogiskt verktyg är Hegas utgivning i Epub3-format av ljudböcker med textmedföljning (markering av den talade texten) i e-boken. Samtliga av förlagets böcker är lättlästutgivning riktade till barn med särskilda behov av lässtöd. Inte minst vänder de sig till undervisning i Svenska för invandrare, och har också publicerat ett par serier med svensk/arabiska parallelltexter, till exempel *al Hakawati* (2017–2020), en serie syriska folksagor återberättade av Mats Rehnman.

De ovan nämnda digitala tjänsterna för förskola (Polyglutt) och grundskola (Polylino), som drivs av ILT Inläsningstjänst, är på liknande sätt riktade till pedagoger för att använda ljudböcker som stöd för läsning, utöka läsfärdighet och läsförmåga samt vid boksamtal. Framför allt i förskolan har de fått ett synnerligen stort genomslag med omkring 80 procent av de svenska förskolorna anslutna sedan deras lansering 2017.¹³² Det finns indikationer på att kommuner väljer att köpa in dessa digitala tjänster för bokbudgeten, vilket lämnar mindre pengar kvar till köp av fysiska böcker. Hur utbrett detta är har vi inte kunnat belägga, men det är ett tecken på att köp av ljudböcker kan gå ut över köp av tryckta böcker som det finns anledning att vara uppmärksam på.¹³³ Om det om några år skulle saknas fysiska böcker, eller i alla fall nyare böcker, i förskola och skola kommer det att få en inverkan på barns läsning. Den norska läsforskaren Anne Mangelmen menar att det finns en övertro på digitalisering inom utbildningsväsendet. Hennes forskning har främst handlat om e-böcker, men hon påpekar att digitala verktyg kan fungera utmärkt men också generera följdproblem. Enligt Mangelmen finns det belägg för att digitala verktyg och hjälpmedel i undervisning

¹³² Skogholm 2021.

¹³³ Hur omfattande verksamheten är antyder ILT Inläsningstjänsts omsättning som 2020 var 150 miljoner kronor. Inkomsterna kommer från licenser till förskolor och skolor som sannolikt inte har fått dessa pengar i extra resurser utan de kommer ur deras vanliga budget.

ger sämre utveckling för läs- och skrivförmåga hos barn.¹³⁴ Huruvida ljudböcker är ett problem eller en möjlighet i undervisning beror sannolikt på hur och i vilka syften de används, men det är uppenbart viktigt att de inte konkurrerar ut tryckta böcker utan istället fyller kompletterande funktioner.

Pedagoger på svenska förskolor är heller inte eniga om användningen av digitala e-böcker med ljud – är det bara kassettböcker i ny kostym, eller är det ett nytt intressant verktyg för boksamtal? En undersökning genomförd för Book-Beats räkning 2018 tyder dock på att de flesta lärare tror att ljudböcker både kan göra litteratur mer tillgänglig och bidra till barns läs- och skrivutveckling.¹³⁵ Huruvida det är en generell uppfattning vill vi låta vara osagt, men ljudböcker har länge varit en del av förskolors litteraturbank. I en undersökning av litteratur i andra former än tryckta böcker på förskolor från 2005 konstateras att det i stort sett alltid fanns en uppsättning med kassetband och cd-skivor som användes både till vilan och för att barnen skulle kunna lyssna själva.¹³⁶

Huruvida en ökande ljudbokskonsumtion generellt kannibaliserar på konsumtionen av tryckta böcker eller inte är en omdiskuterad fråga, som det med ett längre tidsperspektiv ännu inte finns något säkert svar på.¹³⁷ En tysk undersökning indikerar att så är fallet, åtminstone till viss del.¹³⁸ Svenska Förläggareföreningens statistik för de senaste åren visar dock ingen sådan tydlig tendens.¹³⁹ Även om barn lyssnar på ljudböcker verkar de fortfarande läsa tryckta böcker i hög utsträckning. Men förändringar i mediala konsumtionsmönster kan gå fort. En kombination av olika företeelser där barn får förebilder i form av vuxna lyssnare, utbredd tillgång till strömmade ljudböcker i många hem och en vanligt förekommande användning i förskola och skola kan framöver leda till en utveckling av barns ljudbokskonsumtion som liknar den vi ser hos vuxna läsare.

¹³⁴ Anne Mangen, intervjuad i Wikberg 2021a, s. 36.

¹³⁵ Dahlgren 2018.

¹³⁶ Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 82.

¹³⁷ Våren 2021 debatterades detta flitigt på de svenska kultursidorna. Se t.ex. Johansson 2021; Wikberg 2021b.

¹³⁸ Bookwire 2021, s. 5–6.

¹³⁹ Se t.ex. Wikberg 2021c, s. 18–26.

Slutdiskussion

I RAPPORTEN HAR vi belyst ljudböcker för barn i Sverige utifrån ett historiskt perspektiv (del 1), ett utgivningsperspektiv (del 2), ett konsumtionsperspektiv (del 3) och perspektiv på hur lyssning, läsning och högläsning förhåller sig till varandra (del 4). Bilden är komplex och inte alldeles enkel att sammanfatta, men vi gör här ett försök till att syntetisera ett antal viktiga punkter som vi fördjupar resonemangen kring, samtidigt som vi gör några försiktiga framåtsiktande utblickar. Efter slutdiskussionen finns också en sammanfattande punktlista, med rapportens huvudsakliga resultat sammanställda i kortform.

Ljudinspelningar av litterära verk för barn har en lång och livaktig tradition i Sverige, som sträcker sig bakåt genom hela 1900-talet. Det bredare genomslaget kom under 1970-talet och allt sedan dess har ljudböcker varit en självklar del av hur barn tar till sig litteratur. Det här är en central skillnad gentemot vuxenlitteraturen, där ljudbokens kommersiella genomslag har skett senare och snabbare, framför allt i takt med bokströmningstjänsternas etablering under de senaste åren. Barnlitteraturens kopplingar till muntliga litterära traditioner och högläsning har gjort den till föregångare inom ljudbokens utveckling – såväl i kvantitativ mening (antal producerade titlar, genomslag), som i kvalitativ (bredd i utgivningen, formexperiment och -förnyelse). Det senare avspeglas inte minst i att olika slags transmediala ljudboksproduktion liksom hybrider mellan ljud och tryck har funnits länge inom barnlitteraturen. Under 2000-talet har de transmediala inslagen i utgivningen förstärkts, liksom kopplingarna till andra medier än tryckta böcker. Inte sällan fungerar ljudböcker för barn som ett gränsmedium, som lånar sin form i lika hög grad från radioteater, poddar och Youtube som från tryckta böcker. Här går ljudboksutgivningen riktad till barn i bräschan för en utveckling som också har börjat synas inom vuxenlitteraturen.

Utgivningen av ljudböcker för barn har växt snabbt på senare år och är idag omfattande. Under 2020 publicerades det ungefär lika många ljudböcker som tryckta böcker riktade till barn, och preliminära siffror indikerar att antalet nya titlar år 2021 blir ungefär lika stort. Utbudet av digitala ljudböcker för barn är likaså omfattande och får betraktas som mycket gott i alla kanaler: i bokströmningstjänsterna (Nextory, BookBeat, Storytel), i Spotify, på biblioteken (Biblio), i förskolan (Polyglutt) och i skolan (Polylino). Tillgången på ljudböcker för barn är alltså inget problem. Man kan säga att det idag är mer eller mindre lika enkelt att få tag på en ljudbok riktad till barn som en tryckt barnbok.

Vi har i rapporten inte kartlagt i detalj vad som ges ut i ljudboksformat, men generellt kan sägas att det sker en stor utgivning av såväl nya original som backlist, och detta med stor spännvidd: barnlitterära klassiker, nya barnböcker i de flesta genrer, adaptationer av Disney-filmer och barn-tv-program, och så vidare. En viktig skillnad mot den tryckta utgivningen är att bilderböcker för de minsta barnen (0–3 år) står för en klart mindre andel av såväl utgivning som intäkter i

ljudboksformatet. Istället är det böcker för barn i åldern 6–9 som konsumeras i stor omfattning i bokströmningstjänsterna.

På utgivarsidan har ljudbokens tillväxt skapat något av en splittrad marknad för barnlitteraturen. Vi har identifierat tre typer av utgivare av ljudböcker riktade till barn – *reguljära bokförlag*, *digitalt orienterade utgivare* och *musikförlag*. Dessa tre kategorier av aktörer kommer från skilda världar och drivs därmed av olika incitament för att skapa ljudböcker, vilket naturligtvis får effekter för de ljudböcker som ges ut. Generellt kan sägas att ju längre en utgivare står från den reguljära bokmarknaden, desto längre ifrån det tryckta bokmediet hamnar deras ljudboksutgivning. Det är alltså framför allt de digitalt orienterade utgivarna och musikförlagen som arbetar med mer explicit transmediala ljudböcker.

Flera bokförlag vittnar om att de har svårt att få ekonomin på ljudböcker för barn att gå ihop eftersom ersättningsnivåerna är satta utifrån vuxenlitteraturens längre verk.¹⁴⁰ I teorin kan man förstås hävda att ljudböcker riktade till barn lyssnas om i högre utsträckning än ljudböcker riktade till vuxna, vilket kan öka intäkterna i bokströmningstjänsterna. Men det är likväl ett faktum att medan andelen ljudböcker riktade till barn i bokströmningstjänsterna ökar så krymper andelen intäkter till de reguljära bokförlagen för samma kategori böcker. Hurvida detta går ut över de reguljära bokförlagens tryckta barnboksutgivning är en annan sak. Erik Titusson på Lilla Piratförlaget ser inget sådant mönster; de utgår från det tryckta bokformatet när de tar sina utgivningsbeslut, och sedan gör de ljudböcker av ett urval titlar. Inte heller Ann Sköld på Rabén & Sjögren, som konstaterar att upplagorna av nya tryckta böcker går ner generellt, ser ett uppenbart samband mellan minskningen och ett ökat ljudbokslyssnande.¹⁴¹

De digitalt orienterade utgivarna har en helt annan syn på utvecklingen. Saga Egmont, exempelvis, har nyligen lanserat ett internationellt digitalt barnboks-förlag (Saga Kids), vilket enligt förlagschef Stephanie Andén sätter olika länders titlar i ett större internationellt sammanhang genom globalt samordnad utgivning.¹⁴²

Det återstår att se om en sådan digital internationell barnboksmarknad kommer att etableras som en konkurrent till den nationella och tryckbaserade. Storytels utgivning är förvisso primärt producerad för en nationell bokmarknad, men skulle genom företagets globala distributionsmöjligheter kunna fungera på ett sådant sätt.

En annan digital aktör som ska uppmärksammas är ILT Inläsningstjänst. Företaget producerar ett mycket stort antal egna ljudböcker och e-böcker, vilka är baserade på andra förlags utgivning men med deras tillstånd. Dessa tit-

¹⁴⁰ Se till exempel Laxgård 2021.

¹⁴¹ Sköld 2021.

¹⁴² Andén 2021.

lar distribueras sedan genom ILT:s appar Polyglutt och Polylino, vilka idag finns på majoriteten av landets förskolor och därtill på många skolor. ILT har på kort tid blivit en maktfaktor i bokbranschen. En utmaning för förskolor och skolor är att deras tjänst kostar pengar, vilket är medel som sannolikt tas från samma pott av resurser som den kommunerna har för inköp av tryckta böcker. En utmaning för förlag och författare är att ersättningsnivåerna per enskild lyssning är mycket låg. I gengäld gör Polyglutt och Polylino ljudböcker tillgängliga för flertalet barn och förlag och författare kan synliggöra sina berättelser och karaktärer där barn är. Företagets affärsidé bygger på politiska beslut om digitalisering av förskola och skola, men det är viktigt att samtidigt värna läsningen av tryckta böcker och tjänsten kan göra det svårare för författare och förlag att nå ut till barn med tryckta böcker.

Vad gäller konsumtionsmönster under perioden 2018–2020 är överlappningarna mellan de mest populära tryckta barnböckerna och de mest populära ljudböckerna i bokströmningstjänsterna relativt få. Det betyder att det generellt sett ofta är andra böcker som är populära i ljudboksformat än i tryckt format. Dessutom finns stora skillnader mellan bokströmningstjänsterna – titlar populära i en tjänst är mer sällan populära också i de övriga två som ingår undersökningen. Det senare har dels att göra med utbud. Alla titlar finns inte i alla tjänster, och bokströmningstjänsternas egenproducerade ljudboksoriginal finns enbart i den tjänst som ger ut dem.

En minst lika viktig faktor är dock plattformarnas utformning och deras rekommendationssystem och kurerade kategorier och listor. Sådana system har stor betydelse för vilka titlar som konsumeras. Det gäller alla användare, men i än högre grad barn och unga, som ofta följer föreslagna rekommendationer och har smalare egna litterära referenssystem. Bokströmningstjänsterna har alltså en litteraturförmedlande roll, vilken påverkar barns ljudbokskonsumtion. Detta är viktigt att synliggöra och diskutera. Om barn framöver i högre grad tar till sig litteratur i ljudboksformatet betyder det att bokströmningstjänsternas rekommendationer växer i betydelse och i praktiken fungerar som ett slags kommersiellt styrd litteraturförmedling. Här finns utrymme för riktade pedagogiska satsningar, där barn får hjälp att hitta böcker i alla slags kanaler: bokströmningstjänster, bibliotekskataloger, ljudbokstjänster för förskola/skola. Det behövs stöd i arbetet med att hantera flödet av tillgänglig strömmad litteratur, men också mer genomtänkta strategier. Detta kan inte falla på enskilda lärare eller bibliotekarier – här behövs strukturella system och handledningslitteratur.

Om man granskar enskilda titlars genomslag syns två tydliga skillnader gentemot den tryckta konsumtionen. Den första är att äldre titlar, så kallad backlist, har ett mycket större genomslag i bokströmningstjänsterna än i bokhandelskanaler för tryckta böcker. Resultatet är inte förvånande och i linje med

hur det ser ut för vuxenlitteraturen, men det är värt att betona att äldre titlar får ett uppsving när de strömmas som ljudböcker. Vad som framför allt konsumeras i stor utsträckning är vissa välkända serier, där exempelvis Anders Jacobssons och Sören Olssons Sune-böcker och Martin Widmarks LasseMaja-böcker kan ha så många som 30–40 titlar var bland de 100 mest populära ljudböckerna riktade till barn under ett år. Förvånande är dock att Astrid Lindgren konsumeras i relativt liten utsträckning. Bara ett fåtal av hennes titlar hör till de mest populära, trots att i stort sett alla hennes titlar i hennes egna inläsningar finns tillgängliga i tjänsterna.

Den andra tydliga skillnaden är att många av de mest populära ljudböckerna inte är adaptationer av tryckta böcker. Framgångsrika är såväl ljudboksversioner av tecknade serier och Disney-filmer som ljudboksoriginal, där influenserna inte sällan kommer från poddar och Youtube. Många adaptationer av tryckta böcker har också dramatiserats på olika sätt i ljudboksformatet, genom till exempel bakgrundsmusik eller flera röster/röstlägen. Överlag är ljudbokens transmediala karaktär tydligt framträdande i barnlitteraturens toppsegment i bokströmningstjänsterna.

Eftersom många utgivare av ljudböcker riktade till barn inte kommer från den reguljära bokmarknaden är en trolig utveckling framöver att skillnaderna mellan den tryckta barnlitteraturen och den som strömmas i ljudboksformat fortsätter att öka – såväl på titelnivå som i form av större anpassningar till ljudboksformatet vid adaptationer av tryckta böcker. Vad detta får för mer långsiktiga effekter för utgivningen av barnlitteraturen återstår att se. En möjlig utveckling är att ljudboken blir mer betydelsefull för reguljära barnboksutgivare, vilket kan leda till formatanpassningar också för den tryckta litteraturen vad gäller till exempel stil och utgivningsbeslut. Ett annat scenario är att ljudböcker och tryckta böcker riktade till barn blir mer av separerade kretslopp, där titlar ges ut primärt för ett av formaten och inte per automatik för bägge.

Med undantag för de allra yngsta följer ljudbokslyssnandet bland barn och unga relativt väl tendenserna för hur det ser ut för bokläsning i stort. De yngsta barnen (ca 0–6 år) och tonåringarna lyssnar mindre på ljudböcker än vad vuxna gör i genomsnitt, medan lågstadiebarnen och särskilt mellanstadiebarnen lyssnar klart mer än vuxna. Det är alltså framför allt i den så kallade ”bokslukaråldern” som barn såväl lyssnar som läser i hög omfattning. Att läsandet och lyssnandet följs åt är på ett sätt naturligt – mellanåldern är en period när barn har ett stort sug för att träda in i fiktionsvärldar samtidigt som de har erövat en viss autonomi när det gäller vilka titlar de vill läsa eller lyssna till och hur de ska få tag på dem. I yngre år dominerar högläsning av bilderböcker, och i tonåren konkurrerar bokläsning och ljudboklyssning med en lång rad andra medier, inte minst sociala medier, vilket minskar litteraturkonsumtionen.

Likväl väcker de likartade kurvorna frågor om de två aktiviteternas relation

till varandra. Huruvida ljudbokslyssning konkurrerar med bokläsning eller tvärtom bidrar till att öka läsandet är en fråga som forskningen inte har något entydigt svar på för tillfället; olika undersökningar pekar i olika riktningar. Studier som handlar om vidgad läsförståelse och att leva sig in i fiktionsvärldar ser generellt mer av kopplingar mellan ljudbokslyssnande och bokläsning, medan de som fokuserar på teknisk lästräning ser färre beröringspunkter. I relation till det sistnämnda bör det framhållas att många böcker som är anpassade för att barn ska träna upp läsfärdigheter idag konsumeras som ljudböcker i stor omfattning i bokströmningstjänsterna – nämnas kan till exempel titlar av Martin Widmark och Helena Bross. Här finns en potentiell risk att barn lyssnar innan de läser, vilket kan leda till att böckerna sedan aldrig läses.

Sammanfattningsvis kan ljudbokslyssnande ha positiva effekter kopplade till läsning och intresse för litteratur. Samtidigt är det viktigt att ljudbokslyssnande inte ersätter bokläsning i åldersgruppen där teknisk lästräning är central att öva upp. Att barns och ungas bokläsning minskar generellt hör sannolikt inte ihop med ett ökat ljudbokslyssnande, utan med alla andra medier som konkurrerar om barnens tid och uppmärksamhet.

Som den här rapporten har visat är ljudböcker för barn är ett stort ämne, på samma gång dagsaktuellt, i snabb förändring, och ett format som har funnits länge i bokbranschen. Den pågående ljudboksboomen påverkar alla led i litteratursamhället: produktion, distribution, konsumtion. Detta gäller även barnlitteraturen, även om omställningen där har varit mindre än för vuxenlitteraturen eftersom formatet under lång tid har haft en mer framträdande position bland barn. Vad som händer i framtiden återstår att se, men en sak som har blivit tydlig för oss i arbetet med rapporten är att ljudboksutgivningen riktad till barn och unga behöver kartläggas, registreras, bevakas och följas upp kontinuerligt av instanser som Nationalbibliografin och Svenska barnboksinstitutet (med tillförda resurser). Ljudböcker för barn är idag en så pass stor del av bokutgivningen och barns litteraturkonsumtion att enskilda punktinsatser som denna rapport inte räcker till.

Sammanfattande punkter

- Utbredningen av barns och ungas ljudbokslyssning varierar kraftigt mellan åldersgrupper. De allra yngsta barnen och tonåringarna lyssnar mindre på ljudböcker än vad vuxna gör i genomsnitt, medan barn i lågstadiet och framför allt i mellanstadiet lyssnar klart mer än vuxna. Här följer mönstren för ljudbokslyssning mönstren för bokläsning generellt, där ”bokslukaråldern” (ca 9–12 år) är formativt viktig för barns relation till litteratur.
- Utbudet av ljudböcker för barn är stort och tillgängligt genom flera kanaler: bokströmningstjänster, Spotify, nätbokhandel, folkbibliotek, förskola och skola. Att barn lyssnar på ljudböcker både i förskolan/skolan och på sin fritid gör deras lyssnande mer komplext än vuxnas.
- Under 2020 publicerades ungefär lika många ljudböcker för barn som tryckta barnböcker. Utgivningen av tryckta barnböcker har sjunkit något under senare år samtidigt som utgivningen av ljudböcker och e-böcker för barn har ökat.
- Ljudböcker för barn har publicerats under lång tid och varit ett avsevärt mer framträdande format än för vuxna. Dagens digitala ljudböcker bör ses i ljuset av denna historia.
- Ljudböcker för barn är mer transmediala än ljudböcker för vuxna, med starka influenser från radio, poddar, film och tv-serier.
- Det finns schematiskt tre typer av utgivare av ljudböcker riktade till barn: reguljära bokförlag, digitalt orienterade utgivare och musikförlag. En avsevärd andel av titlarna är utgivna av företag som inte ger ut tryckta barnböcker.
- Försäljningen av barnlitteratur är klart lägre i bokströmningstjänster än i kanaler för tryckta böcker. Det kommersiella genomslaget för ljudböcker för barn är ännu inte så stort.
- Generellt sett är ofta andra titlar populära i ljudboksformat än i tryckt format. Dessutom finns stora skillnader mellan bokströmningstjänsterna. Det senare pekar mot att plattformarnas utbud, gränssnitt och rekommendationssystem har stor betydelse för vilka ljudböcker barn lyssnar på.
- I bokströmningstjänsterna tenderar välkända bokserier och författare med en stark och gärna omfattande backlist att premieras i högre utsträckning än i bokhandelskanaler för tryckta böcker.

SAMMANFATTANDE PUNKTER

- Ljudböcker kan vara ett pedagogiskt verktyg för att stötta läsinlärning, särskilt för barn med funktionsvariationer eller barn som håller på att lära sig svenska. Ljudböcker kan vidare vara ett sätt att tillgodogöra sig och väcka intresse för berättelser, men det finns inga starka indikationer på att barn går från att lyssna på ljudböcker till att läsa tryckta böcker. Eftersom barn behöver lästräning är det viktigt att ljudböcker inte ersätter inköp av tryckta böcker i förskola och skola. Snarare bör formatet ses som ett komplement.

Förteckning över tabeller, diagram och bilder

Tabell 1. Sammanställning av registrerad utgivning och utbud i olika databaser och statistik för tryckta böcker och digitala ljudböcker för barn (0–12 år) med utgivningsår 2020 (s. 32)

Tabell 2. Antal ljudböcker som har varit bland de 100 mest konsumerade titlarna i en eller flera bokströmningstjänster: per år och i genomsnitt (s. 40)

Tabell 3. Ljudbokslyssnande år 2018 bland barn 0–8 år (s. 55)

Tabell 4. Ljudbokslyssning och bok- och tidningsläsning bland barn 9–12 år, 2018 respektive 2020 (s. 57)

Tabell 5. Andelen som anger att de har läst eller lyssnat på böcker i olika format under det senaste året (s. 57)

Diagram 1. Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur av Svenska Förläggareföreningens medlemmar 2013–2020: Antal titlar per format (s. 30)

Diagram 2. Utgivningen av tryckt barnlitteratur 2013–2020: Antal titlar per ålderskategori (s. 30)

Diagram 3. Utbudet av digitala ljudböcker i Adlibris för barn och unga utgivna år 2020 per förlag (s. 33)

Diagram 4. Antal ljudböcker riktade till barn i bokströmningstjänsterna per år och åldersgrupp: genomsnitt (s. 34)

Diagram 5. Andel ljudböcker riktade till barn i bokströmningstjänsterna per år och åldersgrupp: genomsnitt (s. 35)

Diagram 6. Barnlitteratur (0–12 år) per försäljningskanal och år: Andel av intäkter (s. 37)

Diagram 7. Barnlitteratur (0–12 år) per försäljningskanal och år: Andel av sålda/konsumerade volymer (s. 37)

Diagram 8. Barnlitteratur per försäljningskanal: Andel intäkter per åldersgrupp 2018–2020 (s. 38)

Diagram 9. Barnlitteratur per försäljningskanal: Andel sålda/konsumerade volymer per åldersgrupp 2018–2020 (s. 38)

Diagram 10. Konsumtionsbeslut i digitala bokmedier (e-böcker, ljudböcker, poddar): andel per åldersgrupp och beslutstagare (s. 50)

Bild 1. Sune-utbudet i Storytel (oktober 2021) (s. 43)

Referenser

Axiell, ”Välkommen till Biblio – bibliotekets digitala böcker i en app”, URL: <https://www.axiell.com/se/losningar/produkt/biblio-app/> (läst 24 september 2021)

Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället. Betänkande från Läselegationen, SOU 2018:57, Stockholm, 2018

Bartmanski, Dominik & Ian Woodward, ”The vinyl. The analogue medium in the age of digital reproduction”, *Journal of Consumer Culture*, vol. 15:1 (2015), s. 3–27

Berglund, Karl, ”Strömmade bästsäljare. Beteenden för litteraturkonsumtion i digitala prenumerationstjänster utifrån användardata”, *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, Julia Pennlert & Lars Ilshammar (red.), Göteborg: Daidalos, 2021, s. 327–359 [2021a]

Berglund, Karl, ”Introducing the beststreamer. Mapping nuances in digital book consumption at scale”, *Publishing Research Quarterly*, vol. 37:2 (2021), s. 135–151, doi.org/10.1007/s12109-021-09801-0 [2021b]

Berglund, Karl & Ann Steiner, ”Is backlist the new frontlist? Large-scale data analysis of bestseller book consumption in streaming services”, *LOGOS. Journal of the World Publishing Community*, vol. 32:1 (2021), s. 7–24, doi.org/10.1163/18784712-03104006

Berglund, Karl & Sara Tanderup Linkis, ”Modelling Subscription-Based Streaming Services for Books”, *Mémoires du livre/Studies in Book Culture* (accepterad för publicering i oktober 2021)

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2016, Stockholm: Svenska barnboksinstitutet, 2017

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2018, Stockholm: Svenska barnboksinstitutet, 2019

Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet. En dokumentation. Årgång 2020, Stockholm: Svenska barnboksinstitutet, 2021

Bolter, Jay David & Richard Grusin, *Remediation. Understanding New Media*, Cambridge, MA: MIT Press, 1999

Bonnier Carlsen, ”Bonnier Audio och Bonnier Carlsen lanserar nytt ljudboks-koncept – extra mycket ljud”, URL: <https://www.bonniercarlsen.se/nyheter/bonnier-audio-och-bonnier-carlsen-lanserar-nytt-ljudbokskoncept-extra-mycket-ljud/> (läst 14 oktober 2021)

Bookwire, ”Listen & Read: The Battle for Attention”, Frankfurt am Main: Bookwire, 2021

Brinck, Camilla & Maria Isacson, *Musse & Helium. Del 1: Mysteriet med hålet i väggen*, Stockholm: B. Wahlströms, 2018

Burkey, Mary. *Audiobooks for Youth. A Practical Guide to Sound Literature*, Chicago: ALA Editions, 2013

Dahlgren, Sölve, ”BookBeat: 8 av 10 lärare tror att ljudböcker är bra för barns läs- och skrivkunskaper”, *Boktugg*, 18 september 2018, URL: <https://www.boktugg.se/2018/09/18/bookbeat-8-av-10-larare-tror-att-ljudbocker-ar-bra-for-barn-och-ungas-las-och-skrivkunskaper/> (läst 11 oktober 2021)

Dominković, Kerstin, Yvonne Eriksson & Kerstin Fellenius, *Läsa högt för barn*, Lund: Studentlitteratur, 2006

Edwards, Agneta, *Handledning till litteratur och läsning i förskolan*, Stockholm: ILT Inläsningstjänst, 2020

Förlagsstatistik 2020, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2021

Have, Iben & Birgitte Stougaard Pedersen, ”The audiobook circuit in digital publishing: Voicing the silent revolution”, *New Media & Society*, vol. 22:3 (2020), s. 409–428

Howland Kenney, William, *Recorded Music in American Life. The Phonograph and Popular Memory, 1890–1945*, Oxford: Oxford University Press, 1999

Höglund, Lars & Eva Wahlström, ”Traditionell och digital bokläsning”, *Sprickor i fasaden*, Ulrika Andersson et al. (red.), Göteborg: SOM-institutet, 2018, s. 249–263

ILT Inläsningstjänst, ”Läslyssna på bokmagi – med Poly och Glutt”, URL: <https://www.inlasningstjanst.se/tjanster-for-larare/polyglutt-forskola/> (läst 26 oktober 2021)

Johansson, Sven Anders, "Streamingtjänsterna är dåliga nyheter för litteraturen", *Aftonbladet*, 17 februari 2021

Jones, Nicholas W.N., "The fourth format. How audiobooks have become a standard format for general publishers alongside hardback, paperback, and e-book", *Contemporary Publishing and the Culture of Books*, Alison Baverstock, *Richard Bradford & Madelena Gonzalez (red.), New York & Abingdon: Routledge: 2020, s. 253–277

Kåreland, Lena & Agneta Lindh-Munther, "Förskolan som litterär miljö", *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*, Lena Kåreland (red.), Stockholm: Natur & Kultur, 2005, s. 77–112

Langer, Judith, *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*, Göteborg: Daidalos, 2005

Laxgård, Kalle, "Egmont skapar nytt digitalt barnboksimprint", *Svensk bokhandel*, 3 november 2021, URL: <https://www.svb.se/nyheter/egmont-skapar-nytt-digitalt-barnboksimprint> (läst 2021-11-08)

Lind & Co., "Läggdags – somna lättare och sov bättre", URL: <https://www.adlibris.com/se/e-bok/laggdags---somna-lattare-och-sov-battre-9789177790921> (läst 2021-09-27)

Lärarstiftelsen, *Ett läsvänligt land*, Stockholm 2021

Mackey, Margaret, "Media adaptations", *The Routledge Companion to Children's Literature*, David Rudd (red.), London & New York: Routledge, 2010, s. 112–124.

Mackey, Margaret, "Finding the next book to read in a universe of bestsellers, blockbusters, and spin-offs", *Akademiskt kvarter*, vol. 7 (2013), s. 216–236.

MedieSverige 2007. Statistik och analys, Ulla Carlsson & Ulrika Facht (red.), Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet, 2007

Musse & Helium, "Ljudböcker", URL: <https://musseochhelium.se/ljudbocker/> (läst 5 oktober 2021) [2021a]

Musse & Helium, "Om oss", URL: <https://musseochhelium.se/om-oss/> (läst 5 oktober 2021) [2021b]

- Nauwerck, Malin, "Sagoberättaren, sekreteraren och den spelande linden. Muntlig poetik i Astrid Lindgrens ljudvärldar", *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, Julia Pennlert & Lars Ilshammar (red.), Göteborg: Daidalos, 2021, s. 197–232
- Nikolajeva, Maria, *Reading for Learning. Cognitive Approaches to Children's Literature*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2014
- Nordlund, Anna, "Läsningens tillstånd bland barn och unga", *Läsandets årsringar. Rapport och reflektioner om läsandets tillstånd i Sverige*, Anna Nordlund och Johan Svedjedal, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen 2020, s. 43–80
- Olsson, Sören, "Detta har hänt...", URL: <https://www.sorenolsson.com/SorenOlsson/Produktioner.html> (läst 30 september 2021)
- Paulsson, Kajsa, *Nu så ska du få höra. Svenska musikfonogram för barn 1904–1980*, diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006
- Persson, Jonas, *Högläsning för barn. Rapport*, Stockholm: Stiftelsen LegiLexi God läsförmåga, 2019
- Rabén & Sjögren, "Rabén & Sjögren lanserar e-bilderböcker med uppläsning", 24 mars 2014, URL: <http://www.rabensjogren.se/nyheter/139554-raben-sjogren-lanserar-e-bilderbocker-med-upplasnig> (läst 27 september 2021)
- Rubery, Matthew, "Canned Literature. The Book after Edison", *Book History*, vol. 16 (2013), s. 215–245
- Rubery, Matthew, *The Untold Story of the Talking Book*, Cambridge MA & London: Harvard University Press, 2016
- Smith, Jacob, "The Books that Sing. Children's phonograph records, 1890–1930", *Journal of Children and Media*, vol. 4:1 (2010), s. 90–108
- Småungar & medier 2019*, Stockholm: Statens medieråd, 2019
- Steiner, Ann, "Rödluvan och Kalle Stropp på stenkaka, lp, kassett, cd och mp3 – barns ljudböcker då och nu", *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, Julia Pennlert & Lars Ilshammar (red.), Göteborg: Daidalos, 2021, s. 73–106

Steiner, Ann, "The global book. Micropublishing, conglomerate production, and digital market structures", *Publishing Research Quarterly*, vol. 34:1 (2018), s. 118–132

Svenskarna och internet 2021, Stockholm: Internetstiftelsen, 2021

Sveriges författarfond, "De mest utlånade boktitlarna i folk- och skolbibliotek 2018", Stockholm: Sveriges författarfond, 2019

Sveriges författarfond, "De mest utlånade boktitlarna i folk- och skolbibliotek 2019", Stockholm: Sveriges författarfond, 2020

Sveriges författarfond, "De mest utlånade boktitlarna i folk- och skolbibliotek 2020", Stockholm: Sveriges författarfond, 2021

Sveriges författarfond, "De mest utlånade författarna i folk- och skolbibliotek 2018", Stockholm: Sveriges författarfond, 2019

Sveriges författarfond, "De mest utlånade författarna i folk- och skolbibliotek 2019", Stockholm: Sveriges författarfond, 2020

Sveriges författarfond, "De mest utlånade författarna i folk- och skolbibliotek 2020", Stockholm: Sveriges författarfond, 2021

Thompson, John B., *Book Wars. The Digital Revolution in Publishing*, Cambridge: Polity, 2021

UNESCO, "Literacy", URL: <https://en.unesco.org/themes/literacy> (läst 28 oktober 2021)

Ungar & medier 2019, Stockholm: Statens medieråd, 2019

Ungar & medier 2021. En statistisk undersökning av ungas medievanor och attityder till medieanvändning, Stockholm: Statens medieråd, 2021

Wallin, Birgitta, Rachel Pierce & David Gunnarsson Lorentzen, "Digitala böcker populära hos unga", *Regntunga skyar*, Ulrika Andersson, Anders Carlandet & Patrik Öhberg (red.), Göteborg: SOM-institutet, 2020, s. 145–157

REFERENSER

Warnqvist, Åsa, ”En marknad i förändring. Om utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 2001–2015”, *Spänning och nyfikenhet. Festskrift till Joban Svedjedal*, Gunnel Furuland et al. (red.), Möklinta: Gidlunds förlag, 2016, s. 428–443

Wikberg, Erik, *Boken 2018 – marknader, trender och analyser*, Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen & Svenska Förläggareföreningen, 2018

Wikberg, Erik, *Bokförsäljningsstatistiken. Helåret 2018*, Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen & Svenska Förläggareföreningen, 2019

Wikberg, Erik, *Bildens värde i den digitala boken*, Stockholm: Svenska Tecknare, 2021 [2021a]

Wikberg, Erik, ”Djupt problematiskt att en litteraturprofessor sprider falska påståenden om bokbranschen”, *Dagens Nyheter*, 26 februari 2021 [2021b]

Wikberg, Erik, *Bokförsäljningsstatistiken. Helåret 2020*, Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen & Svenska Förläggareföreningen, 2021 [2021c]

Yokota, Junko, ”Telling stories in different formats. New directions in digital stories for children”, *The Edinburgh Companion to Children's Literature*, Clémentine Beauvais & Maria Nikolajeva (red.), Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017, s. 203–216

SVENSKA FÖRLÄGGAREFÖRENINGEN EK. FÖR.
Kungstensgatan 38, 113 59 Stockholm
tel 08-736 19 40
www.forlaggare.se